

מגדל
ענייני
מגילת אסתר

גנוזות

לכל ענייני הקונטרס

דוד לוי

052-7166838

L036196043@GMAIL.COM

© כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג את הקונטרס

משפחת לוי

הרב שך 58

בני ברק

מאיר עיניים
עימוד ספרים מקצועי
c0722722@gmail.com | 0722-722-304

תוכן ענינים

בפתח השער

תשועתם היית לנצח ג

גנזי שיר

רבי חיים חזקיהו מדיני זצ"ל

בענין ניגון בכלי שיר ועריכת חופה בבית הכנסת ט

רבי דוד אופנהיים זצ"ל

מידה כנגד מידה בעונשה של ושתי יד

רבי יעקב שפירא זצ"ל

גדולה הסרת טבעת – תורת הגוף טז

רבי עזרא אלטשולר זצ"ל

בענין נשים ועבדים במלחמות מצוה ומלחמות עמלק יט

רבי אהרן קוטלר זצ"ל

מכתב חלוקת כספי צוואה לשיבות באירופה כא

יאר יצחק

הרב יצחק נתן לוי ז"ל

ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל כד

מגדל שיר

ביאורים כז

עיונים עז

אוצר פלאות המגילה קיב

"פור הפך למשֶׁתֶּה יוֹם טוֹב,
פְּדוּת פֶּן תִּחַיֵּשׁ לְהֶהָר הַטּוֹב,
צִהָלָה וְזִמְרָה לְהוֹדוֹת לֵאל טוֹב"
(קרובץ לפורים)

תשועתם היית לנצח

ימי הפורים ופרסום הנס הנשגב, בהצלח ישראל מידי צר, לא יעברו מתוך היהודים ולא יסופו מזרעם, וחשובה מגילת אסתר כאמיתה של תורה (מגילה טז, ב. רמב"ם פ"ב ממגילה הי"ח).

סוד מופלא כתב בספר 'שארית ישראל' (ורשה, תקצ"ט):

"וחכמי האמת אמרו כי גזירת המן אשר נתבטלה בעת ההיא, חלה בשנת ת"ח, וכן אותיות ת"ח נרמזים במגילה באותיות גדולות תי"ו של ותכתוב אסתר המלכה וחי"ת של חור כרפס, וה' ינקום נקמת בני ישראל".

דברי השארית ישראל הובאו בחת"ס עה"ת (תורת משה, פרשת תצוה), והביא להם מקור מן התורה, עיי"ש.

נראה להסביר בביאור הדברים ובהקדם, כתב רבי אברהם סבע זצ"ל בספרו 'צרור המור' (דברים, פרשת האזינו), דלעולם לא היה בכח זכויות ישראל להינצל מרעת המן האגגי, אולם מחסדי השי"ת בעבור שלא יגבה ליבם של המן ואחשוורוש באומרם שידם רמה ולא ה' פעל כל זאת, ומשום כך הסיר הקב"ה את רוע הגזירה.

וז"ל צרור המור: "ואמר לולי כעס אויב אגור. לפי ששם נגזרה עליהם גזירה. בסיבת סעודת אחשוורוש שנהנו ממנה ושתו מיינם.

אף על גב דכתיב שם אין אונס. וכן לפי שהשתחוו לצלם נבוכדנצר. ובסבת זה כבר נתחייבו כליה חס ושלום. לולי כעס אויב אגור. הוא עמלק והמן שנקראו אויב כדכתיב האויב תמו חרבות לנצח. ובשביל שלא יגבה לבם לומר ולא ה' פעל כל זאת אניחם".

מבואר בדברי בעל צרור המור, כי גזירת הכליה שנחתמה על שונאי ישראל, עליה הסכימו עליונים ותחתונים (ראה רש"י מגיל"א ד, א), לא בטלה, אלא שלמען לא יגבה ליבם של המן ואחשוורוש, לא ביצע הקב"ה את אמרתו אשר זמם.

הדברים משלימים את דברי רבי חיים פאלאג'י, בספרו מועד לכל חי (סי' לא) וז"ל:

"עוד נראה לתת טעם על הרבות צדקה בפורים יותר מכל המועדות, יען גזרת המן לא נתבטלה כי אם לפי שעה, וביום פקדו משם והלאה רבו הגזירות והשמדות וההריגות והגרועין במלכות יון, עד שמתעם זה לא נזכר שם הוי"ה ב"ה במגילה, כי אין הקב"ה מיוחד שמו על הפורענות וכו'".

על פי המבואר בדברי בעל צרור המור, ניתן להסביר את מה שכתב השארית ישראל, דגזירת המן התקיימה בדורות אחרונים. והיינו טעמא, היות ועיקר הגזירה שנגזרה על שונאי ישראל לא בטלה מעולם, אלא שלמען לא יאמרו המן ואחשוורוש ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת, לכך היפך הקב"ה מחשבתם לפי שעה, ומכל מקום גזירת שמים זו התבצעה בגזירות ת"ח ות"ט, כאשר לא זכו ישראל.

יש להאיר כי לעומת זה, תוקפם של ניסי הפורים, חוזרים ונשנים בכל שנה ושנה ובכל דור ולא יעבור א, וכפי שכתב הגאון מוילנא (ליקוטי הגר"א, פורים ע' רנה בשם ספר "זכרון משה", קראקוב תרמ"ח), שהקורא את המגילה ואומר בלבבו, כי נס הפורים נעשה למפרע – בשנים עברו, לא יצא ידי חובתו, משום שהנס חוזר ומתחדש בכל שנה ושנה.

א. ידועים דברי הערוך השולחן (או"ח רפד, יא), דכל דברי הנביאים והכתובים לא שבו אחור, וחוזרים הם בסגולתם בכל דור ודור. ומכל מקום בנס הפורים מצינו דגש מיוחד על כך, שחוזר אור הפורים ומאיר לישראל בכל שנה ושנה.

כעת יאירו שבעתיים, דברי הגאון שנאמרו לבעל החיי אדם, המתאר את תשובת הגאון אליו, וכמובא בהגדת חיי אדם:

"שמעתי מהגאון החסיד ז"ל, פעם א' בפורים ונשאל לפניו למה אחז"ל (מגילה טז, ב) כל השירות אריח על גבי לבינה, חוץ מזו ושל מלכי כנען שלא תהא תקומה למפלתן, והל"ל שלא היה תקומה למפלתן. ואחר שמדתו היה שלא לומר בדבר שאינו על דרך פשט רק ראשי דברים, השיב בקיצור, אם תבין פסוק זה בפ' עקב (דברים יא, ד) 'ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף עליהם את מי ים סוף כו' ויאבדם ה' עד היום הזה', ותמה הרמב"ן וז"ל: לא הבינותי טעם 'עד היום הזה', כי כל המתים בים אבדן עולם הם, ואז יתישב ג"כ מאמר ז"ל.

ואמרתי לו עדיין לא הבנתי, ואמר לי ולמה לא תבין, והלא כתיב 'סוס ו'רכבו', ואז הבינותי כוונתו ואמרתי הענין בפניו, ושמע ונראה שהודה שיפה כיוונתי, והענין כי 'רכבו' הוא השר כאז"ל על פי (שמות יד, ל) 'וירא כו' מצרים מת', 'מתים' לא נאמר, אלא זה השר. וזהו שאמר הכתוב 'אשר הציף', והוא כמש"כ בזוהר מת על שפת הים העליונה, שר"ל שהים העליון צף עליו ושטף כל הניצוצות הקדושים שנבלעו בו ע"ד 'וזרקתי עליכם מים טהורים' ולכן 'ויאבדם עד היום הזה', כי נעשה כמצולה שאין בה דגים ואינו חוזר וניעור להיות בו שום ניצוץ קדושה. משא"כ בני המן וכל מלכי כנען, כי בעבור שהשאירו מהם ישראל למטה לא מחה ה' גם השרים מלמעלה, ולכן לא אמרו 'שלא היה תקומה', ע"כ.

הרי שמלחמת ישראל בעמלק וברעת המן האגגי לא בטלה, וממשיכה בכל דור ודור, עד ביאת גואל צדק בו ישובו כסאות למשפט למחות את שמו של עמלק מתחת השמים. ואם כן ממילא השפעת הנצחון על המן וסייעתו חוזר ונשנה בכל דור ודור.

החיד"א בספרו לב דוד (פכ"ט ד"ה וכבר נודע) כתב, שישראל אשר בספרד ובאפריקה לא היו תחת ממשלתו של אחשורוש, ומכל מקום כתב טעם לחייהם

ב. ראה בזה בבית דוד (דרוש יב), שפת אמת (פורים תרמ"ג), וראה עוד בקב הישר (פרק צט) דבכל שנה מתגלה בפורים עולם נסתר ביותר, חזינן שתוקפו של נס הפורים חוזר ונשנה בכל שנה ושנה.

במצוות היום, לפי שהאור של פורים חוזר ומאיר בכל שנה ושנה. ומשום כך על כל ישראל 'לתקן שרשם', עיי"ש.

ממוצא הדברים יתבארו באר היטב דבריו של האבן עזרא (ט, כח) וז"ל:

"והימים האלה נזכרים ונעשים - לעשות כן כל המשפחות וכל המדינות, שלא יחשוב אדם כי אינו חייב מי שהוא במקום שלא היה שם יהודי בימי הניסים, או במדינה חדשה".

ודברי האבן עזרא צריכים תלמוד, מדוע יתחייב להודות על נס הפורים, מי שלא היה במקום ממשלתו של אחשורוש וגזירותיו.

אכן למבואר, שמלחמת המן ובניו חוזרת בכל דור ודור, ונס הצלת ישראל מהצר הצורר מתחדש בכל שנה ושנה, אם כן שפיר מחויב במצוות יום הפורים כל אשר בשם ישראל יקרא ואף אם דר במדינה חדשה שלא היתה תחת שלטון אחשורוש, מאחר דתשועתם היית לנצח ותקוותם בכל דור ודור, ונמצא שכעת בדור אחרון נחלץ מרעת המן האגגי, ועליו להודות ולשבח.

מעלה יתירה היא לעסק התורה וההודאה בזמן שמחה, והיא שעמדה לישראל להינצל בימי מור והדס. ומבואר כן בחז"ל [אסת"ר (ג, יג)]. אבא גוריון (פרשה א'):]

"ביום השביעי כטוב לב המלך ביין. א"ר איבו כפרתן של ישראל, כשישראל אוכלין ושותין ושמחין, הן מברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה. וכשאומות העולם אוכלין ושותין, מתעסקין הן בדברי תפלות".

הרי שתחילת נס ההצלה, החל הוא בהריגתה של ושת, והזכות לישראל עמדה, שכן בשעת המשתה עסקו הם בשירות ובתשבחות להקב"ה, והיא זו שעמדה לאבותינו ולנו, בהקדים השי"ת רפואה למכה, כאשר עלה ההדס תחת הסרפד (מגילה י, ב).

בביאור הדברים י"ל, דבהליכות היומים אין ראייה מוחלטת, ואבן בוחן אמיתית מהי דרגתו של האדם, שכן מהלך ומרוצת יומו הן בקודש והן בחול, מייצר עבורו מסגרת בה ממשיך הוא את הליכותיו לטוב ולמוטב.

אולם בזמן המשתה, כאשר האדם מצא פנאי מעסקיו, או אז נמדד האדם באשר הוא, מהיכן יניקתו האמיתית, מהחומר או מהרוח, ומהי שאיפתו הטמונה בעמקי לבבו. וישראל באותה העת, מגלים צפונותיהם, כאשר תוכם רצוף אהבה - "הן מברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה".

אמנם אומות העולם, הגם שבהליכות עסקיהם, אין ניכר עליהם עומק הגשמיית, אולם כאשר נפנים הם לבית המשתה, או אז מתגלה לעין כל פנימיותם הריקנית, בדברי התפלות בהם הם שקועים ומונחים.

להשלמת היריעה במעלת העסק בדברי תורה בעת המשתה, מן הראוי להביא את דבריהם של רבותינו בעלי התוספות (השלם, בראשית כז, כז, אות ה'):

"ית' שמו של מלך מלכי המלכים שבחר בישראל עמו וקדשם במצות כדי להללו ולברכו תמיד. **ישראל עושים משתאות ומזכירים תורתו**, שאפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרימון (סנהדרין לז, א) וכו'".

בראשית הקובץ, מובאים מספר גנזי קדם מגדולי אומתנו חכמי הדורות, שחלקם היו באוצרותיו של אבינו הרב יצחק נתן לוי ז"ל, הגנוזות עוסקות בענייני פורים ועוד. כן צירפנו כעטרת תפארת - דרוש לשבע ברכות מרשימותיו של אבינו ז"ל.

לאחר מכן, באים חלק ה'ביאורים' וחלק ה'עיונים', במשנתה של מגילת אסתר. בחותם הקונטרס נפתח פתח השער - 'אוצר פלאות המגילה', פנינים יקרים מכבשונם של חז"ל ורבותינו המפרשים, השופכים אור יקרות על פלאותיה של המגילה.

כאן המקום להודות לאמנו שתחי', על מסירותה ופועליה עבורי ועבור המשפחה כולה, בהיותה עבורנו "מגדל אור" לאור נוגה אמונת צור עולמים, בעצה ובתבונה. ורב עד מאוד חלקה אף בהוצאת קונטרס זה. 'שלם ה' משכורתה, ותזכה לרוות רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציה, ולראות דורות ישרים מבורכים הולכים בדרך ה', מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא, ששון ושמחה ישיגוה.

אודה בזאת, לאחיי היקרים, הרב שמואל זאב, והבה"ח שלמה נ"ו על היותם לעזר וסיוע בכל עת הנדרשת.

ג. שכנסם אבינו לע"נ ידידו ורעו - הקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד, שנעק"ה בחטף ע"י בני עוולה ח' אדר א' תשל"ח, ת.נ.צ.ב.ה. וימליץ טוב בעדינו.

הברכה אחת היא למו"ח שליט"א, יאריך ה' ימיו בטוב ושנותיו בנעימים,
מתוך הצלחה וברכה ורוב נחת דקדושה מכל יוצ"ח כל הימים.

ישאו ברכת שמים מעל, דודיי היקרים, כל אחד בשמו הטוב יבורך, על
סיועם הרב בכל עת במאור פנים. ובייחוד לדודי הרב חיים דן גרינברג שליט"א,
על רוב טרחתו ועזרתו ללא לאות.

תודתי נתונה בזאת לידידי עוז, איש רב פעלים לתורה ולתעודה - הרב
ישראל כהן שליט"א, על עזרתו בהוצאת הקונטרס.

בצאתי את הקודש, אשא תפילה לנורא עלילה, "עד הנה עזרונו רחמך, ולא
עזבנו חסדיך ואל תטשנו ה' אלוקינו לנצח", ונזכה יחדיו לבית מלא ברכת ה',
"ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו".
ונזכה בקרוב לשיבת לויים מנעימי שיר, וסדר העבודה לקרית מלך רב, בב"א.

חודש שמרבין בו בשמחה,

אדר ב' התשע"ט

דוד לוי

גנזי שיר

רבי חיים חזקיהו מדיני זצ"ל
רבה של חברון, בעל שדי חמד

בענין ניגון בכלי שיר ועריכת חופה בבית הכנסת^א

יום ה' נח תנד"ר

לכבוד עטרת ישראל, ראש גולת אריאל, עמודא דנהורא, שר התורה הגאון
האמתי כקש"ת מוהר"ר יוסף זכריא שטערין אבד"ק שאוויל שליט"א.

אתמול קבלתי מכ"ק אי"ה"ש מחר אשלח הס' חת"ס החדש, ואי"ה"ש אכתוב
להמו"ל ככתוב בדב"ק [=בדברי קדש] וכן למאסקאווא, שני הס' שהזכיר במכ"ק
[=במכתב קדש] (מגיני זהב, אגרת הצופה) לא ראיתים מעודי.

צר לי הטרחתי כבוד גאוננו להעתיק דברי הרב ביה"ל, כי לא הבנתי מה היתה
כוונת הרב דספינקא בציון זה.

א. מכת"י. רבינו הדפיס את עיקרי השאלה עם שינויים בספרו שדי חמד (ח"ט, מערכת חתן וכלה
וחופה), וראינו לנכון להדפיס מכתב נדיר זה עם תוספותיו והשלמת ציונים. תשובת רבי יוסף
זכריה שטרן אב"ד שאוויל בעל שו"ת זכר יהוסף ועוד, הובאה בהמשך דברי השדי חמד, קחנו משם.

להרב דויעטקא החזרתי קונטריסו אולי יצטרך לשלוח לאיזה רב והתנצלתי במכתבי.

רצוף פה אדרעס [=כתובת] לידידי הרה"ג עמודי אש, וזמן כביר שלא קבלתי ולא שלחתי לו מכתבים.

סמוך לנסיעתי לייעוּפּאטוריא קבלתי מכ' מקלעצק מר' נ' ציון אייזנשטאד בו מודיע כי ידפיס ס' תולדות חכמי ישראל חדש מגדולי דורנו וכתב שקבל מכבוד גאונו, תמונתו ותולדותיו, נכספה נפשי לדעת אם יצא לאור ואיך להשיג הס' הזה.

קודם נסיעתי קבלתי מכתב מרוב אחד מידידי, והשבתי לו והבטחתי שאם ירצה אדרוש על זה מגדולי דורנו, ועתה הודיעני ובקשני על זה. ואלה דברי השאלה.

אם מותר לנגן בעת החופה, והחופה בבית הכנסת, עם כלי זמר הקרא פיס ארמני ועיקר שאלה אם מותר לנגן בבהכ"ן בכלי זמר, והשבתי להיתרא בעזה"ש, כי רק עוגב אסור, הנקרא ארגל, ומטעם המבואר בתשו' חת"ס, והביא כת"ר בשדי חמד מע' בית הכנסת ס' ב', וגם שם איירי בעת התפילה וכמבואר שם בס' פ"ד ח"ו ובס' פ"ו, כי עוגב על שם עגבים.

ועוד כי כלי זה מיוחד לעכו"ם בבית תפילתם, ומש"ה לא הי' עוגב במקדש, אבל לא בעוגב וגם לא בתפלה, רק לשמח חתן וכלה ולכבודם כי המחותנים אנשי שם גבירים, רופאים וגם בהם עורכי דינים בודאי מותר כי הלא מבואר במהרי"ק [שורש פח] דכל דבר שהוא משום כבוד מותר. וכן כתב הר"ן בפ"ק דעכו"ם [ב, ב מדפח"ר] הובא דבריהם ביו"ד סי' קעח ס' א' ברמ"א. ועין בסנהדרין נ"ב [ע"ב] ובהגר"א ס"ק ז' וא"כ חזינן דאפילו בדבר שנהגו העכו"ם רק אם יש לזה תועלת מותר לישראל, וא"כ כל שכן בכלי זמר שאינו ארגיל בודאי מותר.

והח"ס בעצמו בס' פ"ו בד"ה ונבהלתי וכו' מחלק, בין לשמח חתן וכלה לתפלה, וכתב שם דלא ראי' להתיר מס' של"ח באו"ח דמתירין לאמר לעכו"ם לנגן כדי לשמח חתן וכלה, דאין דמיון היתר גופנית כמו לשמח חתן וכלה להיתר שבות לצורך גבוה דחמיר יותר, וראי' דאוכל נפש מותר ביו"ט, ונדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט [ביצה יט, ב] וכו', יעו"ש.

שוב מצאתי בשדי חמד שם סי' ט', שכת"ר הביא דמגלחין בבהכ"ן בתופים, ומסיק כת"ר משום מצוה, וא"כ לשמח חתן וכלה בודאי מצוה, וראי' שמתירין שבות.

וע"ד החופה בבהכ"ן באמת לא נחא לי, כי מבואר בח"ס סי' צ"ט לאיסור, וכן בעוד איזה מקומן הביא לאיסור וגם ביד שאול [הגהות שו"ע יו"ד סי' שד"מ] כתב דפוגם בקדושת בהכ"ן. אך לי אמרו בפה, שנהוגים זה כמה, דמעמידין החופה בבהכ"ן, וגם עוד לפני הגאון מלבי"ם ז"ל הוה כן, ואפשר דזהו דרך כבוד כי אצל גביר אזי חופה בבהכ"ן, וא"כ הוי דינו כמו שהבאתי לעיל מהר"ן ומהרמ"א. אבל עיקר השאלה אם מותר לנגן כלי זמר בבהכ"ן, ויודע אני שבעיר ווילנא מברכין נר חנוכה בבהכ"ן בכלי זמר, וגם בבהכ"ן הגדולה כן, וגם שמחת בית הש[ואבה] וסיום הש"ס, או סיום התורה.

קיצור הדברים כי לדעתי לא אסור רק עוגב, וגם להתפלל עמו, אבל כלי זמר אחר - לא עוגב, וגם לשמח חתן וכלה, ולא להתפלל, דמותר ואין כאן שום חשש כלל, וא"כ פיס ארמני שהוא כעין פיאנינע מותר בלא שום פקפוק כלל לנגן עליו בעת החופה בבהכ"ן. ואכפל בקשתי להשיבני בזה, עכ"ד.

וזאת היתה תשובתי: מכתבו היקר קבלתי, ארי נעשה שוא"ל מני הדל, אם יפה הורה להתיר לנגן בכלי זמר [לא בעוגב] בבית הכנסת הקדושה בעת החופה שנעשית בתוך בהכ"ן, אודיע לכת"ר כי בעיר הזאת מקפידים הגוים שלא להביא מנגנים בתוך בית תפלותם בשום זמן, והמנהג להוליך הכלה עם מנגנים, וכשעוברים דרך בית תפלותם פוסקים נגינתם עד שיעברו הרחק מבית תפלותם. כן מקפידים הישמעאלים וגם הנוצרים, זולת הקאטוליקים, וזה נחשב להעדר כבוד, וגם אני ההדיוט, איני מניח שינגנו בחצר בהכ"ן כשמביאים הכלה, וכמדומה לי שגם בעיק"ו ירושת"ו כן המנהג. ומה שהבאתי שעשו התגלחת בבהכ"ן בתופים ובמחולות כמו שכתב הרב שלחן גבוה [סי' תקל"א ס"ק י"ג], יתכן שהכונה שעשו בפרסום גדול. ואין דעתי העניה נוחה בהיתר זה כלל, ואיני מופנה לעיין בדב"ק [=בדברי קדשו] אשר לפום ריהטא, אם אם יהיה מותר מן הדין, כל שהנכרים מקפידים מעשותו בבית תפלתם יש למנוע בבהכ"ן הקדושה שלנו, אם רצון כת"ר שאשאל מאיזה רבנים, כן אעשה, אודיעהו תשובתם איה"ב, אף שאם הם יתירו, לא אבטל דעתי העניה, ואין רצוני שיקרא שמי בהיתר זה כלל. [ועתה נ"ל הדל, כי אף אם נהגו כן בבהכ"ן בחנוכה וכו' ככתוב בדברי השואל, וכן בתגלחת ראשונה וכו', אין לדמות לזה הניגון בעת החופה, דשכיח קלות ראש ביותר ויבואו האנשים וכו'].

ובעיקר עשיית החופה בתוך בהכ"ן, רק עלי המעשה כאשר כתבתי בזה בקונטריסי על המעשה ששמעתי בעיר הסמוכה לפני שנים רבות כעשרים שנה, ושלחתי להרב השואל את קונטריסי הנ"ל שיעיין בו ויחזירנו לי, כי קשה ליתן

להעתיק, וכן עשה, ובקשני שאשאל מגדולי דורנו ואודיעהו, והנני יוצא בזה ידי
הבטחתי במה שאני שואל מכבוד גאוננו, ומי כמוהו מורה, ותשובתו הרמת"ה
אציע להרב השואל איה"ש.

והנני דושו"ט כורע ומשתחוה מול הדרת גאוננו.

הצעיר חיים חזקיאן מדיני

המכונה חח"מ הי"ו

יום ה' נח' תגדר

לכבודך עשרת שאלות ראש גולת ארצות, עמנואל דנהורא, שר התורה
הנאמן האמת, בקשת מוהדר יוסף זכריה שטערין
אבדך שאוול שלטא, דא דא דא דא דא דא דא דא דא
אחתמול קבלתי מבך נאיה מחר אשלח הס' חתם החדש, ואיהם אכתוב להמול
בכתוב בדבך וכן למאסקראוול, שט' הס' שהבדל במבך (מגיד זהב)
אנרת הנופה) לא ראיתם מעורר, אלא אלא אלא אלא אלא
כל לבי הסר חתי כבוד גאווה להעמק דברי הרב ביהל פיו לא הבנתי מה היתה
כוונת הרב דמאפינקא בבין זה קדוש נהר ראוי ואם חשבו חסידים ויהי חסיד
להרב דנויעטקא החזיתי קונטרסו אולי יצטרך לשלוח לאיזה רב והתנאלתי במכתבי
רכות פה אודיעם לידועי הדג עמודי אש וזמן כבוד שלח קבלתי ולא שלח רצוני
מכתבים, אלא ראוי אלא ראוי אלא ראוי אלא ראוי אלא ראוי אלא ראוי אלא ראוי
סמוך למיעתי ליעופאטוריא קבלתי מכ' מקלענק מר' קצין אייזנשטאד בומודיע
כי ידפיס ס' תולדות חכמי ישראל חדש מגדולי דורנו וכתבם שדבלי מכבוד גאווה
תמונתו ותולדותיו עסקה נפא לדעת אס יא לאור ואיך להשיג הס' הזה, אלא
קודם למיעתי קבלתי מכתב מר' אחד מידידי והשגתי לו והבשחתי שחס יראה
אדרש על זה מגדולי דורנו ועתה המיעתי ובקשתי על זה נא להלך דבר השאלה
ראש מותר לנגן בעת החופה והחופה בבהבן עש כלי וזמר הנקרא פיסת ארמני
ועקר השאלה אס מותר לנגן בבהבן בכלי וזמר והשגתי להיתרא בעזה' כי רק עוגב
אסור הנקרא ארגיל ומסעם המבואר בתש' חתם (הבא) כתב בש"ח מע' בהבן ס' ב'
וגם ס' איירי בעת התפלה וכאמור אסר בס' פד חז' זבס' פנ' ב' עוגב על אס עוגב
בגדל כי כלי זה מיוחד לעבדו בבית תפילות נמש' לא י' עוגב במקדש אלא

[illegible]

רבי דוד אופנהיים זצ"ל
אב"ד פראג, בעל שו"ת נשאל דוד

מידה כנגד מידה בעונשה של ושת"א

[יג, ב] ואת דתי המלך אין עושין דמפקי לה לכולה שתא בשה"י ופה"י, עכ"ל. פרש"י דמסגי לה לכולה שתא בשה"י ופה"י, שבת היום, פסח היום ואנו אסורים במלאכה, עכ"ל.

והנה יש לדקדק, מאי בעי רש"י בזה שאמר ואנו אסורים במלאכה.

ונראה לומר בכוונת רש"י דאיתא במס' יו"ט [ביצה] דף ו' ע"א: "אמר רבא, מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממים, מת ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל. אמר רבינא, והאידנא דאיכא חברי חיישינן. פרש"י דאיכא חברי אומה רשעה שהיו בימי פרסיים וכופין את ישראל לעשות מלאכתן, וביום טוב היו נדחין מהן ע"י שאומרים להם יו"ט, ואם יראו אותם מקברים מתייהם, יכופו אותם למלאכה, עכ"ל.

הרי לפניך, דביו"ט היו נדחין מהן ולא היו כופין אותן לעשות מלאכתן. א"כ י"ל דזה ה' כוונת רש"י שאמר דאמר המן דמפקי לכולה שתא בשה"י ופה"י, שאומרים פסח היום, שבת היום ואנו אסורים במלאכה, כדי שלא יוכלו לכופן לעשות מלאכה, דבפרס היה מנהגן שלא לכופן את ישראל לעשות מלאכתן בשבת ויו"ט, והיו מניחין לישראל לשמור שבת וי"ט, לכך אמר המן למלך דמפקי לכולי שתא בשה"י ופה"י כדי להתנצל את עצמם שלא יוכלו לכופן לעשות מלאכה.

והנה י"ל, דזה ג"כ ה' כוונת כהש"ס לעיל דף יב ע"ב, אמר להן אחשורוש כלי שאני משתמש בו [אינו לא מד"י ולא פרסי אלא כשד"י, רצונכם לראותה], אמרו לו, אין, ובלבד שתהא ערומה. שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו. מלמד שהיתה ושת"א הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת. היינו דכתיב אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשורוש זכר את ושת"א ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, כשם שעשתה - כך נגזר עליה, עכ"ל.

א. מכת"י, מתוך חיבורו מגלת ספר עמ"ס מגילה (כת"י), הנמצא בספריה הלאומית של רוסיה - Ms. EVR IV 195, עותק ממנו בבית הספרים הלאומי F 70741.

די"ל דזה הי' כוונת ושת, אף שהי' מנהגן בפרס שלא לכופ את ישראל לעשות מלאכתן בשבת וי"ט, אעפ"כ היא היתה (עושות) [עושה] בהן מלאכה בשבת וי"ט, לכן מדייק הגמרא את אשר עשתה ואת אשר נגזר עלי'. עשתה דייקא, שהיתה (כופה) [כופה] אותן לעשות מלאכה בשבת וי"ט, אף שהוא נגד מנהגן שלא לכפות לעשות מלאכה בשבת וי"ט. ומשום הכי היה אחשורוש מהרהר דבר זה בלבו, שנגזר עלי' מן השמים להיות עונשה כך, מדה כנגד מדה.

רבי יעקב שפירא זצ"ל
אב"ד וראש ישיבת וואלאז'ין

גדולה הסרת טבעת – תורת הגוף^א

הרמב"ם ז"ל (שמונה פרקים, פ"ו) הביא דעת הפילוסופים האומרים כי "נפש רשע אֵתָהּ רע" (משלי כא, י), היינו כי כל זמן שלא נזדכך הגוף בתכלית הזכות עודנו במדרגת רשע. אף שבפועל מתגבר על רצונותיו ומעשיו הגונים. וזה לשונו:

"אמרו הפילוסופים, שהמושל בנפשו, אף על פי שיעשה המעשים המעולים - הרי הוא עושה הטובות והוא מתאוה למעשי הרעות ומשתוקק להם, והוא ניפתל עם יצרו, ומתנגד במעשהו למה שיעירוהו אליו כוחו ותאוותו ותכונת נפשו, והוא עושה הטובות והוא מצטער בעשייתן. אבל המעולה - הרי הוא נמשך במעשהו אחר מה שיעירוהו אליו תאוותו ותכונתו, ויעשה הטובות והוא מתאוה ומשתוקק להן. ובהסכמה מן הפילוסופים, שהמעולה יותר טוב ויותר שלם מן המושל בנפשו. אבל, אמרו, אפשר שיעמוד המושל בנפשו במקום שהמעולה עומד בהרבה מן הדברים, ומדרגתו פחותה בהכרח, להיותו מתאוה לפועל הרע, ואף על פי שלא יפעלהו, אבל תשוקתו לו היא תכונה רעה בנפש. וכבר אמר שלמה כיוצא בזה, אמר: (משלי כא, י) "נפש רשע איוותה רע".

הגם שאין זה דעת התורה כפי שכתב הרמב"ם בהמשך דבריו:

"וכאשר חקרנו אחר דברי החכמים בזה הענין, מצאנו להם, שהמתאוה לעבירות ומשתוקק להן - יותר טוב ויותר שלם מאשר לא יתאוה להן ולא יצטער בהנחתן. עד שאמרו, שכל מה שיהיה האדם יותר טוב ויותר שלם - יהיו תשוקתו לעבירות וצערו

א. שיחה שנמסרה בישיבת וואלאז'ין ביום א' ויק"פ, י"ט אדר תפר"ח. מכתבי תלמידים.

בהנחתן יותר חזקים, והביאו בזה מעשיות, ואמרו (סוכה נב, א): "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו" וכו'.

אולם מושג בזה אנו מרגישים, כי עבודת האדם הינה בעיקר על הגוף עד שצריך לבא לידי מדרגת (דברים יב, יז) "לא תוכל לאכול בשעריך וגו'", ופירש"י אינך רשאי. כלומר שלא די שהאדם לא יאכל בפועל אלא שירגיש את מה שאינו רשאי כמי שאינו יכול. וכמו שיש לנו הרגש לשנוא את הרע לאחר עשייתו אותו, כמו כן צריכה להיות ההכרה הלזו לפני עשייתה.

אולם גם בזה יש בחינות ומדרגות שונות. ראשית הבחינה של "ממשלת" השכל על הרצון באופן שהרצון נתהווה ל"עבד" של הנשמה, ובאופן הכרחי מפני היראה וכדומה, אבל אין לו להגוף עצמיות פנימית. באופן זה צריכה להיות הזדככות הגוף, ע"י התמלאות כח הנשמה בכל פרטי אברי הגוף, וכל אבר ואבר יש לו נענוע של הנשמה, הוא הנפש המשכלת.

וזהו שאמרו חז"ל (ויק"ר פ"כ ס"ב ועוד): "עקבו של אדה"ר מכהה גלגל חמה", כלומר, כי הנפש המשכלת באורה, וזויה וזכותה נכנסה בכל אבר ואבר של יצור כפיז של הקב"ה, עד שכל גופו היה מאיר ומזהיר.

אולם יש עוד מדרגה בזה, יותר גבוהה ונעלה, והיא כי גם הגוף יש לו עולם בפני עצמו, כמו ההשתלשלות של כל העולמות בריאה, יצירה, עשייה וכו', וגם הגוף ג"כ יש לו עצמיות מיוחדת הראוי לקבל לימודים, להתפתח ולהזדכך בתכלית הזיכרון, והציור בזה מכונת הקיטור (לוקמאטיף) (=קטר) המושך את העגלות במסילת הברזל, וכולם ביחד רצים בתכלית המהירות, עד שאינו ניכר כלום אם יש להם להעגלות כח הריצה עצמי, או שהם נמשכים והולכים ורצים אחר המכונה. זהו ג"כ בענין זיכרון הגוף, היינו שאין זה מספיק מה שהנשמה מושכת והגוף רץ אחריו, אלא שצריך שיהא גם להגוף כח דחיפה וניענוע עצמי פנימי.

ואמנם כל ענייני שכר ועונש ניתנו אך ורק להגוף ולא להנפש.

וזהו מה שאנו אומרים (תפילת שחרית): "וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה, ונותנים רשות זה לזה", דהיינו שאין זה רק נמשך אחר חברו, אלא מכח דחיפתו והתעוררותו העצמית מקבל עליו עול מלכות שמים, וגם הגוף מקבל עליו עול מלכות שמים, לבד מה שמקבל השפעה מהנפש.

וזהו כוונת מאמרם ז"ל (מגילה יד, א): "ויסר המלך את טבעתו, אמר רבי אבא בר כהנא: גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל, שכולן לא החזירו למוטב, ואילו הסרת הטבעת החזירתן

למוטב". מדוע? יען כי מ"ח נביאים ניבאו רק להנפש המשכלת, והסרת טבעת היא תורת הגוף, שהגוף מרגיש ומתעורר, וזהו לימודו.

ובאופן זה אפשר לבאר דרשת חז"ל (שבת פח, א) "קיימו וקיבלו", קיימו ברצון מה שקיבלו כבר באונס. וקשה האם דור המדבר היה קטן במדרגתו ממדרגת דורו של אחשורוש. אלא כוונת הגמ', שכל זמן שהגוף אינו מרגיש ונלחץ אל הקיר, עדיין הוא במדרגת אונס, דהיינו שאין לו הכוח והנענוע העצמי, אולם בהרגיש הגוף בהרגש גופני את ענין קבלת התורה, ונעשה למרגיש עצמי פנימי, רק אז נעשה הענין ברצון.

וזהו מה שאמרו (אבות ג, יז): "אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה". היינו, חכמה היא תכונת הנפש והנשמה, ויראה היא תורת הגוף הבאה ע"י הרגשים גופניים, עד שיראת חטא נעשה לקנין גופני עצמי.

נמצא עד היכן מגיעה הזדככות הגוף בערך עולמו הוא.

רבי עזרא אלטשולר זצ"ל

בעל תקנת עזרא

בענין נשים ועבדים במלחמת מצוה ומלחמת עמלק^א

ישאו הרים שלום וגבעות, לכבוד רב חביבי הרה"ג וכו' מו"ה צבי שפירא שליט"א יברכהו ה' מציון אמן. אחר דרישת שלומו הטוב ושלום תורתו, מכתב יקרתו מיום ד' אדר שני הגיעני, ואני טרוד באיזה מכתבים נחוצים לשעתם ואינני רוצה לדחות מענתי לעת אחרת, לבל יבוא לכלל כיון דנדחה וכו', ולכן הנני כותב לעת עתה אף אם יהיה בקצרה.

...דבכלל בדעת הרמב"ן דס"ל דישוב ארץ היא מצ"ע מסופקני אם נשים חייבות במצות עשה זו, אף דהו"ל מצות עשה שאין הזמן גרמא, דהרי המצ"ע היא מקרא דוירשתם אותה וישבתם בה, וא"כ כיון דאין הנשים חייבות במצ"ע דוירשתם אותה יעוין בברכות דף כ' ע"ב ברש"י שם דאין להן חלק בארץ, וא"כ אינן גם במצ"ע דוירשתם בה, והא דאיתא בסוף מס' כתובות (ק; ב) דהכל מעלין אפי' נשים ואפי' עבדים, י"ל דאין זה רק מדרבנן, אבל מצ"ע דאורייתא ליכא גבייהו אף דהיא מצ"ע שאין הזמ"ג.

אלא דא"כ קשה בגמ' מס' קדושין (לה, א) דת"ת ופדיון הבן הו"ל ב' כתובין הבאין כאחד ואינן מלמדין, ופריך הניחא למ"ד אין מלמדין, אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר, ואם מ"ע של ישוב א"י נשים פטורות הרי הו"ל ג' כתובין הבאין כאחד, דלכו"ע אין מלמדין.

אלא ע"כ לומר, או דלא נדרוש הקישא דכל שאינו בירשתם אותה אינו במצוה דוירשתם בה. [וא"כ גם עבדים חייבים במצ"ע דישוב א"י]. או דנימא, דנשים נמי בני ירושה הן, מדוירשות חלק אביהן כבנות צלפחד, ויעווי"ש בברכות בתוס' ד"ה נשים בברהמ"ז [ולפ"ז רק הנשים חייבות במ"ע זו ולא עבדים כמובן פשוט], אע"ג דמסברא החיצונה עבדים כיון דבני מלחמה הם חייבים לכאורה במצות עשה דמחייית עמלק, וא"כ חייבים במ"ע דישוב א"י.

א. מכת"י. תחילת המכתב נדפס בספר זכרון – זכרון יהושע, ולא ראינו צורך לכפול הדברים.

ואמנם החינוך במצ"ע [תר"ג] כתב דממצ"ע דמחיית עמלק נשים פטורות, אע"ג דהוה מצ"ע שלא הזמ"ג [ואף עליו יש להקשות קושייתנו מקדושין דף ל"ה]. והמנחת חינוך הקשה עליו מהמשנה דסוטה (מד, ב) דבמלחמת מצוה או חובה, יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה, וכן הוא גם לשון הרמב"ם פ"ז ה"ד מהלכות מלכים.

ואני איני רואה בזה השגה על החינוך, דהא דאשה חייבת לצאת במלחמת מצוה או חובה, היינו רק להכין מאכלים לבשל וכיוצא בזה כמש"כ הכ"מ, אבל לא שתהיה רובה קשת וכיוצא בזה.^ב

והדבר לענ"ד מוכרח, דאל"כ למה נשים פטורות ממ"ע דפרו ורבו מדכתב 'וכבשוה' ונשים לאו [בנות] כבישה הן (יבמות סה, ב), הרי במלחמת מצוה או חובה חייבות גם נשים להשתתף במלחמה, אלא ע"כ דכיון דחייבות רק להתעסק בבישולי המאכלות וכיוצא בדברים אלה, אבל ודאי אינן חייבות לעמוד בקשרי המלחמה לאו בני כבישה הן, וה"ה שאין עליהן מצות מחיית עמלק בכלי זין חרב חנית וקשת.

נוכרתי כעין ראיה להחינוך שכתב דנשים פטורות ממצ"ע דזכירת מחיית עמלק, קו"ח מעבדים דפטורים לפום רהיטא ממצ"ע זו, שהרי הרא"ש בברכות (פ"ט ס' כ') כתב בהא דר"א שיחרר עבדו להשלימו לעשרה, אפי' הוה מצוה דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו, דלא מסתבר דמיירי בעשרה דאורייתא כגון להקרות פ' זכור, יעו"ש. ואם נימא דעבדים חייבין במצ"ע דזכירת מחיית עמלק, לא הו"ל לר"א לשחררו כדי להשלימו לעשרה, כיון דגם עבד חייב במצוה זו א"כ גם בלי לשחרר עולה הוא לעשרה, כמש"כ הר"ן פ"ב דמגילה דנשים מצטרפות לעשרה וקריאת המגילה, כיון דגם הן חייבות בקריאת המגילה.

ואמנם אפשר לדחות ראיה זו, די"ל דהרא"ש ס"ל כהסוברים דאין אשה מצטרפת לעשרה לקריאת המגילה, ועת לקצר.

קיצרתי הפעם יתר על המידה, וה' שנותיו יאריך בכל טוב אושר והצלחה, כנפש מברכו מלב עמוק.

עזרא במהרי"ל אלטשולער

ב. אה. כן כתב הרש"ש (סוטה מד, א), וראה בב' תירוצי הרדב"ז (מלכים ז, ד).

רבי אהרן קוטלר זצ"ל

אב"ד וראש ישיבות קלצק - לייקווד, בעל משנת רבי אהרן

מכתב חלוקת כספי צוואה ליישיבות באירופה^א

בעזה"י ב' לס' בא

כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם מהר"מ סויצקי שליט"א,

אחדשה"ט בידידות, מכתבו קבלתי זה עתה והנני ממחר להשיבו משום כבוד והחזקת התורה. ראשית נחוץ לידע מתי נכתבה הצוואה, אם בעת שהיו הישיבות ביוראפ על עמדן, או בעת המלחמה או אחרי'. גם אם נזכרו שמות של הישיבות, או סתמא כמשמעות מכתב כ"ג.

בדבר הישיבה בבאאי"י שהיא היותר גדולה כעת באירופה, אפשר לחושבה כקבועה למשך שנים אחדות, כי אף שהרוב הגדול חפצים להגרמ"מ, המוסד מתקיים, כי הלא עובר זמן רב עד שמשיגים מבוקשם ובתוך כך מתוספים חדשים, וכך מתקיימת יותר משתי שנים, גם עכשיו עומדים לבוא הרבה תלמידים לשם ממרוקא ועוד מקומות, גם הרמ"ם הם קבועים ולא השתמשו בהאפשרות ליסע. שאר ישיבות הפליטים הם מועטות בכמותן נגד באי", ואין ידוע לי היטב בדבר קביעותן.

גם בבלג' ישנה ישיבה קבועה סמוך לאנטורפן בהיידא, שהתקיימה גם לפני המלחמה ומתקיימה עכשיו בחזק רב, גם ישנה שם ישיבה אחת מאונגרן וכמדומה שקבועה שם.

בשווייץ ישנה ישיבה של הרב ר' אלי' באטשקא במונטריי שמתקיימת זה עשרות שנים, אך אם הצוואה נעשתה בעת שהי' אפשר לחשוב בדבר הישיבות

א. מכת"י, מכתב לרבי מרדכי סאוויצקי זצ"ל, באדיבות בני המשפחה, פוענח ע"י ידידנו הבה"ח יוסף סאוויצקי שיחי'.

ב. עיר בצרפת, לאחר השואה התקבצו במקום זה מאות בני ישיבה, כשעמד בראשם הגאון רבי מרדכי פוגמרנסקי זצ"ל.

הגדולות דיוראפ, אז יש לדון כדברי כ"ג בדבר הישיבות המועתקות לפה מיוראפ גם בארץ הקודש.

ואומדן דעת הנותן היא להשתתף בתורה, ואם גלתה סנהדרין ממקומה אבל עיקר הענין קיים, בפרט שמצבן עכשיו לא טוב היא ממה שהי' ביוראפ, אך באופן זה כמובן בהכרח לשתף הישיבות שהועתקו לאה"ק.

כמובן שאיני משיב למעשה, אחרי שלא הי' פנאי לעיין, גם לא נשאלתי על זה, רק להודיע מצב הדברים, ובהמשך הימים יהא באפשרי לברר יותר, וכ"ג בטח יעמוד על המשמר להפוך בזכותם של ת"ח, שזהו גם זכות המנדב ע"ה.

ואומר שלו' וברכת כטו"ס לרומעכ"ת מוקירו ומכבדו
אהרן קטלר

ב"ה

617 SIXTH STREET, LAKEWOOD, N. J.

Telephone Lakewood 1233

RABBI AARON KOTLER
Dean

[illegible]

יאר יצחק

הרב יצחק נתן לוי ז"ל

ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל^א

כבוד המחותנים, עורכי השמחה, אורחים נכבדים, ואחרונים אחרונים חביבים
החתן והכלה.

עונג להימצא בשמחת ידידים בכלל, ואצל חבר הקרוב אלי ביותר בפרט.
ושמח אני שניתנה לי ההזדמנות לא רק להשתתף בשמחה, אלא גם לשאת דברי
ברכה.

מובא בגמרא במסכת שבת (כג, ב): אמר רבא מאן דרחים רבנן, הוו ליה בנין
רבנן, ומאן דמוקיר רבנן, הוו ליה חתנין רבנן. ומפרש רש"י, דרחים רבנן – אוהב
רבנן. כלומר, מי שהוא אוהב ת"ח, בניו יהיו ת"ח, ומי שמוקיר ת"ח, חתניו יהיו
ת"ח.

ויש לשאול, הרי מפורסם בש"ס (מו"ק יח, ב. סוטה ב, א. סנהדרין כב, א) מאמרו
של רב יהודה אמר רב: "ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת

בת פלוני לפלוני". וא"כ הלא נקבו בשמים שם החתן לבתו, ואיך יובטח המוקיר רבנן בזכות מעשיו הטובים לת"ח, ומה יהיה אם הפלוני שהכרוז יוצא עליו לא יהיה ת"ח. ובעיקר הקושי הוא, שהרי ידוע שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג, ב ועוד).

אפשר לומר, שאין הכוונה ב'הו' ליה חתנ' רבנן, שמיעדים לו מן השמים חתן ת"ח פלוני, אלא יוצא עליו הכרוז שבתו תהיה לאחד מהרבנן, ותחת שהוקיר את אחרים, זוכה להוקיר את חתנו, מידה כנגד מידה.

החתן שלנו, חברי ... היקר זכה לזכויות רבות. הן אביו אוהב ביותר ת"ח, והן חותנו מוקיר רבנן גדול, והוא מוכר בת"א כרודף צדקה וחסד.

על דרך זה תתפרש יפה הגמרא בפסחים (מט, א) האומרת: לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו, וישא בת ת"ח, וישיא בתו לת"ח. משל לענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל. ולכאורה יש להעיר, מה מוסיף לנו המשל בהבנת דברי הגמרא.

ולפי דברינו כוונת המשל הוא, כמו שבענבי הגפן אין הברכה מצויה בהם שיגדלו יפה, אלא אם כן נשתלו יפה, במקומם ובזמנם, וכל התנאים הנצרכים סופקו להם. גם בת"ח אינו מתעלה יפה אלא אם כן יש לו את הזכויות הראויים.

וכמו בענבי הגפן, יגדלו יותר יפה אם ירכיבו בהם זן משובח של ענבים אחרים שמוסיפים בהם טעם וריח, כן בת"ח אם נתווסף על זכות עצמו, גם זכות אביו וזכות חותנו, אז הוא עולה יפה מעלה מעלה לדרגה הרצויה.

קשה להיכנס לפרטים ולהצביע על תכונה טובה זו או אחרת שיש לחתן, שהרי הוא בחור שכולו אומר טוב. לכן אציין תכונה שורשית וכללית שיש לחתן ושנמתחת כחוט השני בכל מסכת חייו, והיא, מקוריות ועצמיות. תכונה זו נדירה היא, ואפילו אצל ת"ח מובהקים.

וכאן המקום להזכיר את דברי הגאון מוילנא בפרשת השבוע (אדרת אליהו, דברים יא, כו): "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה: ולמה נאמר 'ראה' בלשון יחיד. אומר הגאון, שלא יאמר האדם מה אני כי אבחר לבדי דרך טובה, בעוד רוב העולם מתנהג ברע, לכן אמרה התורה 'ראה' בלשון יחיד. ראה את אשר לפניך, עשה אתה את שלך ואל תשגיח על העולם.

כן חברי התברך כפי שאמרתי בתכונה מיוחדת זאת, לא להיות מושפע מגורמי הסביבה, ונשא ברמה את דגל התורה מקטנותו גם בסביבה שבה גדל, וכידוע שהיא מתנכרת לערכי קדשי ישראל ומנהגיו.

חושבני שדברי הגאון הם אבן פינה לכל הנהגות האדם בחייו, ולא רק ביחס לברכה וקללה. אצל ... זה התבטא במיוחד לפני שנתיים כשסיימנו את ישיבת היישוב החדש בת"א, והייתה התלבטות באיזו ישיבה להמשיך ללמוד, האוירה הכללית היתה להמשיך בישיבות בירושלים כמו ישיבת חברון. ... אמר שהוא ממשיך בסלבודקא, ועמד איתן על דעתו. אני בטוח שעמידתו האיתנה בשנות הנעורים שהיא התקופה הקשה ביותר, תעמוד לו לכל חייו, ושום רוח שבעולם לא תזיז אותו ממקור יציבותו האיתנה.

מהגמרא שהזכרתי בתחילת דבריי, ראינו שהוקרת ת"ח היא מעלה גדולה מאוד. יש יסוד חזק להניח שהכלה שגדלה וחונכה בבית של מוקיר תורה, היא מוקירה ת"ח, ותהיה עוזר נגדך, ובפרט כשהיא מסכימה שבעלה ימשיך ללמוד ולהתמסר כולו לתורה במובחר שבכוללים, בכולל סלבודקא.

ולסיום אברך את החתן ואת הכלה שלאור מעלותיהן וזכויותיהם, שיזכו להקים בית נאמן בישראל ברוח ישראל סבא. ולהורים היקרים אני מאחל שיזכו לרוות מכם נחת עד בלי די, לאורך ימים. מז"ט ומז"ט.

ביאורים

פרק א'

בני שבט דן לא קיבלו עליהם את ימי הפורים

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד כוש שבע
ועשרים ומאה מדינה (א, א)

יש לברר, האם אחשורוש מלך בכל קצוות תבל כמשמעות לשון הגמ' (מגילה יד, א) שמלך בכיפה. או דילמא שחוץ מקכ"ז מדינות עליהן מלך, היו מלכויות נוספות שלא היו בשליטתו.

ידיעה נפלאה מצינו באוצר המדרשים (אייזנשטיין, אלדד הדני) בתיאורו על בני שבט דן, נפתלי, גד ואשר, שמקומם בארץ החוילה אשר שם הזהב. "יש להם המקרא [כולו], ואין קורין מגילה ממעשה אסתר, כי לא היו באותו הנס, ולא מגילת איכה כדי שלא לשבר את לבם, וכל תלמוד שלהם אין שם שום חכם אלא אמר יהושע מפי משה מפי הגבורה".

א. ראה בנידון זה, בגמ' מגילה (יא, א), ילקוט מלכים (א' רמז ריא), מנות הלוי, אמת ליעקב (ב"ב עג, ב), רש"ש (מגילה ז, א ד"ה בתחילה), וראה מה שהובא בקטע הבא מדברי השוחר טוב (תהלים כב).

לדבריו יוצא, כי קיום ימי הפורים ומצוותיו, הינו רק משום שהיו אבותינו באותו הנס, ומאחר ואותם שבטים לא היו שייכים לנס זה, שוב לא קיבלו עליהם את ימי הפורים, והוא דבר פלא.

ועיין בדברי הבן יהוידע (מגילה יא, א) שנקט, כי אחשורוש מלך על יבשת אסיה לבדה, ולא על יבשת אמריקה שלא התגלתה באותה העת². ומה שכתוב בגמ' שמלך אחשורוש בכיפה, היינו שמלך על יבשת אסיה עליה דרים רוב אנשי העולם.

החיד"א בספרו לב דוד (פכ"ט ד"ה וכבר נודע) כתב, שישראל אשר בספרד ובאפריקה לא היו תחת ממשלתו של אחשורוש, ומכל מקום כתב טעם לחיובם במצוות היום, לפי שאור הפורים חוזר ומאיר בכל שנה ושנה. ומשום כך על כל ישראל 'לתקן שרשם', עיי"ש. וראה עוד בספרי החיד"א נחל אשכול (אסתר, פ"ט), ודברים אחדים (דרוש י"ז, פרשת זכור).

ברמב"ן (גיטין לו, א) הביא מהתורת כהנים (בחקתי פרשה ב' פרק ח') "אלו עשרת השבטים שגלו למדי", ודעת הרמב"ן שנותרו השבטים שם. אם כן כורש ואחשורוש שמלכו על 'פרס ומדי' כמבואר במגילת אסתר. נמצא שגזירת אחשורוש היתה אף על י' השבטים ובכללם שבט דן.

וראה בתורת משה לחת"ס (חידושים לפורים, המובאים אחרי פרשת תצוה) דנקט, כי אחשורוש מלך בכיפה, וכל ישראל היו תחת שלטונו וגזירותיו.

להשלמת היריעה יש להביא את דבריו של האבן עזרא (ט, כח) וז"ל: "והטעם והימים האלה נזכרים ונעשים - לעשות כן כל המשפחות וכל המדינות, שלא יחשוב אדם כי אינו חייב מי שהוא במקום שלא היה שם יהודי בימי הניסים, או במדינה חדשה".

ב. ז"ל: "ודאי לא הגיעה מלכות אחשורוש באירופא ואפריקא וג'נא, וכש"כ שלא הגיעה לארץ אמריכאן שלא נגלית עדיין".

ג. יש להעיר בדברי האב"ע הללו, דמה לי בכך שנמצא כעת יהודי במדינה שלא היו דרים בה יהודים בזמן נס הפורים, כיון שרגלי אבותיו היו במקום גזירתו של המן, אם כן נמצא שניצל הוא מכח נס הצלת הפורים, ומה לי שכעת נמצא הוא במקום בו לא ישבו יהודים בזמן הגזירה (הלא אף אבותיו לא היו שם, כיון שלא היו יהודים באותה מדינה בזמן אחשורוש, והיו אבותיו במקום בו שלטה גזרת המלך והמן), וצ"ע.

ולכאורה מבואר מדברי האב"ע דבר חידוש, שתקנת קריאת המגילה ומצוות היום, תיקונה אנשי כנסת הגדולה על מקומות ישראל, וכפי שמתחלקים ימי הפורים בין פרזים למוקפין, נמצא שחז"ל תיקנו את חובת היום על מקומות העולם. ועל כך באים דברי האב"ע, שאנשי כנסת הגדולה חייבו במצוות היום, אף מקומות שלא דרו בהם יהודים, וכן מדינות חדשות שנתגלו לאחר מכן, וצ"ע.

מלכותו של אחשורוש בעולם

המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה (א, א)

יש לעיין בכתוב זה, הלא אם אחשורוש מלך מהודו ועד כוש שהיו בקצה העולם (מגילה יא, א), אם כן מהי תוספת הדברים שמלך על קכ"ז מדינות, והלא ידענו שמלך הוא על כל קצוות תבל.

והנה בדברי המדרש (שוחר טוב, תהילים כב) נמצינו למדים, כי מלכותו של אחשורוש בעולם התחלקה לכמה חלקים, א' מתחילה מלך על העולם כולו. ב' לאחר מיתתה של ושתי מרדו בו כל המדינות. ג' כשנלקחה אסתר חזרו לו קכ"ז מדינות בזכותה. ד' כשנתגדל מרדכי חזרה לו המלכות בכל העולם.

וז"ל המדרש: "שבתחלה היה שולט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר מהודו ועד כוש (אסתר א, א), וכשהרג את ושתי מרדו עליו כולו, וכיון שנשא אותי חזרו לו שבע ועשרים ומאה מדינות בזכותי, כנגד מאה שנים ועשרים שנים ושבע שנים שחיתה שרה אמנו, וכשנפל המן וחזרה הגדולה למרדכי, חזרו כולם, שנאמר וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים (י, א)".

ומעתה י"ל דהכתוב מדבר על ב' זמני מלכותו של אחשורוש, מתחילה מלך מהודו ועד כוש. ובהמשך המגילה אחר שלקחה אסתר חזרו לו קכ"ז מדינות. ואם כן נמצינו למדים כי על ב' תקופות מדבר הכתוב ד'.

ביאור נפלא מדוע לא היו כלי שיר במשתה המלכות

והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב כיד המלך (א, יז)

בטעם הדבר שלא היו כלי שיר וניגון במשתה המלך^ה, ידוע ביאורו של רבי יצחק עראמה [הובא במנות הלוי (א, ח)], שמאחר וניגון שערב על אדם אחד שנוא על חברו, ולא ניתן לגרום שיגיע קול הניגון רק לאדם אחד ולא לרעהו.

אמנם המנות הלוי עצמו הביא ביאור נפלא מזקן אחד, וז"ל, "ואני שמעתי מפי זקן טעם נפלא לאשר נפקד הניגון בסעודה ההיא, ואציגנו הנה בתוספת

ד. ועיין עוד במנות הלוי שהאריך טובא בנידון האם אחשורוש מלך על העולם כולו, או שמא רק על חלקו. וראה משנ"ת על פי דברי המדרש לקמן (י, א).
ה. וראה עוד בנידון האם היו כלי שיר במשתה המלך בקטע הבא.

טובה על הנשמע וכו', וזה כבר הקדמנו היות כוונה עצמית למשתה הזה שיתגאלו עם בני ישראל בפת בג המלך וביין משתיו, ולמה שהיו הניגון והמוזיקה דבר יערב לנפש, לסבת היותה מורגלת בשמע זה בהיותה במרום, כנודע למי שלא יכחיש פשוטן של מקראות ואמיתתן, ומלאכי מרום פותחים את פיהם מברכין משבחין מפאירין וכו', בשפה ברורה וכו', ויש אנשים יערב עליהם כ"כ עד אשר יתבטלו חושיהם לבל ידעו איפה הם, ויש מהם תקפוץ עליהם שינה, כי תתבודד הנפש לשמוע אל הרנה עד שתנוח הגוף כפגר מת וכו', וירדם כמו בקטנים יונקי שדים - כי לא ישנו אם לא ישמעו את קול הרינה, וכשומעם יונחו על משכבותם וערבה שנתם, להיות צלצול הקול והנועם עדיין נקבעת בנפשם למיעוט זמן הפרדם ממנו וכו', וכ"ש שישב האדם הבריא מבלי אכול ושתה בשומעו את הקול, לכן נפקד התענוג הזה מן הסעודה הזאת, ואם רב הוא לבל ימצא מי שימנע מלאכול, ויורה היתר לעשות באמור המלך לעשות כרצון איש ואיש, ושערב לו שימנע מאכול ונמצאת מחשבת הצר בטלה, ועמוד על זה, "עכ"ל. ודפח"ח.

האם היו כלי שיר במשתה המלך

והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב כיד המלך (א, ז)

ידועה קושיית המפרשים, מדוע לא מצינו כלי שיר וניגון במשתה המלך. בספר ידי משה (לרבי משה אלמושונינו) הביא בשם רבי מאיר עראמה (בנו של רבי יצחק עראמה, בעל העקידה), דלפי שאין כל הדעות שוות בשמיעת הניגון, כי יש מהאנשים שלא ירצו לשמוע כלי שיר ויתעצבו בשומעם הניגון, ויש מהאנשים ישמחו במין הזה מהניגון, ויצטערו בשומעם מין אחר. אמנם בחוש הראות, וחוש הריח והמשוש כולן מתענגים בו בשווי, ועיי"ש מה שהקשה על דבריו.

אמנם המהר"ם שיף בהגותו בסוף מסכת חולין (דרושים נחמדים, דף יד) שואל זאת ומתרץ: "יש אומרים מפני שאינו שוה לכל נפש שבעל כרחו ישמע. ויש אומרים שאין צריך לאומרו שודאי בכל השמחות יש כלי זמר, וכמו שלא אומר לך מיני מאכלים. ויתכן שהסעודה היה בלי אונס שלא להעביר ישראל על דתם באונס, רק מרצונם הטוב. וכמ"ש לעשות כרצון איש ואיש, כרצון מרדכי והמן. וישראל גזרו על עצמן מיום החורבן בשיר לא ישתו יין. ואם היו שם כלי זמר לא יבאו ישראל על המשתה".

אם כן בתירוץ אחד נוקט המהר"ם שיף, שאכן היו כלי שיר במשתה, אולם לא היה צריך לפורטם כפי שלא מנו את מיני המאכלים.

ועל דרך זה מבואר במהר"ל (אור חדש): "בזה יתורץ ג"כ מה שמקשין, כי למה לא זכר שהיה לו כלי זמר במשתה היין שהוא עיקר השמחה שנאמר בשיר לא נשתה יין, ושמע מינה שדרך להיות שיר במשתה היין, וא"כ למה לא זכר הכתוב שהיה לו משוררים וכלי זמר?

שאין בזה קשיא, לפי שאין בזה טורח וגם אין בו הוצאה מרובה, כי עשרה הם משוררים לאלפים, ולכך לא מנה הכתוב רק דבר שהיה בו טורח למצוא והוצאה מרובה ויותר!".

כדברי המהר"ם שי"ף בתיורצו האחרון, שישראל גזרו על עצמם בשיר לא לשנות ביין, ואם כן לא היו באים אל המשתה. יש להוסיף, שכעין זה כתב המהר"ט צהלון (בספרו לקח טוב), שהשרידים אינם שותים בשיר ביין, וכתב עוד, דלפי שהיו ניגונים שמנגנים לפני ע"ז, לכך ישראל היו נפקדים מהמשתה.

זכות ושתי לכתר מלכות – עומק משפטי ה'

להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות (א, יא)

עונשה של ושתי המרשעת, היה זה על כך שהיתה משעבדת בבנות ישראל בשבת ומפשיטתן בטויית בגדי צמר ופשתים יחדיו כמבואר בחז"ל.

ומכל מקום חזינן עומק משפטי הי"ת, דבתוך גזירת העונש של ושתי, שתבוא מעורטלת מבגדיה בבחינת מידה כנגד מידה, מכל מקום כתר המלכות נותר בראשה. ובתיב"ע מבואר, שזכתה לעטרת זהב על ראשה מכח הזכות שהלביש נבוכדנאצר אבי אביה לדניאל ארגמן.

ומבואר שבתוך עומק תוכחת העונש לושתי על מעשיה הנלוזים, עדיין על זכויות אבותיה זכתה למידת מה של כבוד, וזהו עומק משפט שמים, שהעונש הינו מדוקדק וקצוב.

ושתי סירבה לבוא לפני המלך בגלל הסריסים

ותמאן המלכה ושתי לבוא כדבר המלך אשר ביד הסריסים (א, יב)

נודעה בשער בת רבים הערת המפרשים, מהי הוספת הכתוב שמיאונה של ושתי היה לדבר המלך – אשר ביד הסריסים, הלא עיקר חטאה של ושתי היה מפני סירובה של ושתי להיענות לדרישת המלך שתבוא לפניו.

ונראה ליישב בס"ד, על פי מה דאיתא באוצר המדרשים (אייזנשטיין, אסתר) נאמר: "ותמאן המלכה ושתי, למה מיאנה בדבר המלך בשביל שני דברים, אחד

שהיתה שונאה לדניאל ע"ה שלא היתה יכולה לראותו, שהיא (ושתי) היתה בתו של נבוכדנצר ומלכות אביה על דבריו של דניאל עברה, שדבר לאביה ברוח נבואה. והשני שלא הלכה בשביל שנפתח מקור נדתה ולא היתה יכולה להסתיר נדתה וכו".

נמצאנו למדים, שעיקר סירובה של ושתי לבוא, היה משום דניאל הסריס ששלח אליה, שלא היתה יכולה לראותו. אם כן מבואר דעיקר הסירוב היה מפני שהמלך שלח את דברו 'ביד הסריסים' (דניאל), ושפיר הודגש עניין זה בכתוב, מה גרם לסירובה של ושתי.

המן הכריז על חטאה של ושתי בקול גדול

ויאמר המן לפני המלך והשרים לא על המלך לבדו עושה ושתי

וגו' (א, טז)

יש להבין, מהי הוספת הכתוב שאמר המן את דבריו 'לפני המלך והשרים', והלא כבר נאמר פסוק קודם דהיושבים ראשונה במלכות לפני המלך היו המן – ממוכן ושאר רעיו, ופשיטא שאם דבר המלך היה לפניהם, אם כן כאשר משיב המן את אמריו היה זה לפניהם, וצ"ב.

ניתן ליישב על פי פירוש מחודש שכתב המנות הלוי, דהמלך שאל מהיושבים לפניו בלאט ובחשאי – כדת מה לעשות, ואם ישמע מדבריהם שתצא זכאית בעונש קל, יגשנה למשפט. ואם יראה שחטאה הינו חטא מות ישים יד לפיו. "והנה הרשע הזה בגובה אפו הרים קולו וגלה סוד המלך, וזה אומרו לפני המלך והשרים, ומעתה אין כח ביד המלך להסתיר הדבר עוד".

מעתה יבואר פשט חדש בכתוב 'לפני המלך והשרים', שאמירתו של המן היתה בקול גדול על מנת שישמעו כל שאר שרי המלכות, ושוב לא יוותר הדבר בסוד לפני היושבים ראשונה במלכות, ומעתה לא יוכל המלך למלט את ושתי ממות.

פרק ב'

דרשתו של הבית יוסף

איש יהודי היה בשושן הבירה וגו' (ב, ה)

ראה במדרש (אסת"ר ו, ב) הקבלתו של מרדכי למשה. "איש יהודי היה בשושן הבירה, איש מלמד שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו".

נראה דמשלימים דברי המדרש, למה שהובא במגיד מישרים להבית יוסף (פרשת ויקהל): "ובעא קוב"ה לשיצאה לשונאי ישראל ולמישבק למרדכי דלא חטא, לאפקא מיניה עם סגי, כדאמר למשה רבינו ע"ה, ועתה הניחה לי ואעשה אותך לגוי גדול וכו', ומרדכי עבד כדעבד משה רבינו ע"ה ומסר נפשיה למיתה".

האם הכירה אסתר את אביה

ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת (ב, ז)

בגמ' במגילה (יג, א) איתא, עיברתה מת אביה ילדתה מתה אמה.

ויש לעיין, ממה שנכתב במגילת מרדכי [יד, א-ה)^א, הובאה באוצר המדרשים, אייזנשטיין], את תחינתה של אסתר לפני מלך מלכי המלכים, לפני שנכנסה לבית המלכות. "ואסתר המלכה שבה לאל בכל לבה, יראה וזוחלת מאימת המות אשר נפלה עליה. ותפשוט בגדי המלכות מעליה ותקח בגדי האבל הראויים למספד ובמקום הבשמים והמור הניחה העפר והאפר על ראשה. ותתפלל לה' ותאמר אתה אדוני מלכי ואני אמתך עזרני והושיעני כי אין לי עוזר זולתך. כי אימות מות נפלו עלי. והנה שמעתי מאבי, כי הצלת את ישראל מכל הגוים והושעת אותם מיד עריצים אשר היו לפנים, מפני אשר תחזיק להם נחלת עולמים ותעוז להם כאשר דברת בפך ובידך מלאת".

א. תורגמה ע"י רבי יעקב בן מכיר (מלשון לטינית), וכך נכתב בפתח מגילת מרדכי: "בשנה הרביעית למלך תלמי וקלפטרה המלכה הביא דוריינוס (מתן בלשון יונית) הכהן למלך תלמי אגרת הפורים בלשון יון והעתיקו אותה בירושלם".

וצריך עיון אם עולים הדברים בשווה עם דברי הגמ', שלא ראתה אסתר את אביה מעולם ב.

וצריך לומר, דכוונת אסתר היה לשמיעתה ממרדכי, הגם שלא היה אביה מולידה הביולוגי, מכל מקום לקחה לו לבת וקראתו 'אביה'. ובגמ' (מגילה יג, א, סנהדרין יט, ב) נאמר: "לומר לך שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו".

האם למרדכי היתה אשה אחרת

ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת (ב, ז)

ידועה דרשת חז"ל בגמ' (מגילה יג, א), שנשא מרדכי את אסתר, ואל תקרי לבת אלא לבית.

ובשם הנוב"י הביאו, דההכרח לדרשת חז"ל זו, מכך שמרדכי גלה מעצמו, והגם דאסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל, ועל כרחך דכיון שהיה זה על מנת לשאת אשה, לכך הותר לו לגלות לחו"ל.

אמנם ברמב"ן במלחמות (סוף סנהדרין, הובא גם בנימוקי יוסף שם) נקט, כי לדעת רבא, לא נשא מרדכי את אסתר, ודלא כדרשת אגדת חז"ל.

והגר"ח סופר דייק כן מדברי המדרש לקח טוב (פכ"ב סימן כ"ג): "ויהי אומן את הדסה. **אשתו** של מרדכי היתה מיינקת את אסתר, ומרדכי היה **אומן** אותה". הרי שלדעת המדרש לקח טוב, היה למרדכי אשה אחרת והוא רק היה אומן אותה, עכ"ד.

אמנם יש להעיר, דבמדרש בראשית רבה (ל, ה) מבואר, שלמרדכי הצדיק נעשה נס ופלא, בהנקת אסתר, ודרשו זאת עה"פ ויהי אומן את הדסה "אמר רבי יודן, פעם אחת חזר על כל המינקות, ולא מצא לאסתר לאלתר מניקה, והיה מניקה הוא".

הרי שס"ל לב"ר שלא אשתו של מרדכי הניקתה, אלא מיינקת אחרת, ואם כן עולים הדברים בשווה, עם דרשת הגמ', שמרדכי נשאה לאסתר ולא היתה לו אשה אחרת, ויש לדחוק.

ב. אכן, ממשמעות הכתוב – 'ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי', ליכא ראייה דלא הכירה אסתר את אביה מולידה, דיתכן שמתו לאחר שראתם, ואספה מרדכי.

מדוע לא החמירה אסתר על עצמה לא להנשא למלך

ותלקח אסתר אל המלך אחשוורוש (ב, טז)

הקשה התורת חיים (סנהדרין עד, ב), "והא אסתר בפרהסיא הואי אמר אביי אסתר קרקע עולם היא. הסמ"ק והר"ן והטור כתבו דאפילו באותן שאמרו יעבור ואל יהרג אם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי, וכ"כ הרא"ש ומייתי ראיה מהירושלמי. וקצת תימה, דאם כן אסתר דצנועה גדולה היתה דלא חזיא אפיה דגבר בע"ה שנה כדאיתא בתרגום מגילת אסתר ונביאה היתה אמאי לא החמירה על עצמה שלא תבעל לעובד כוכבים, והיה לה למסור נפשה אף על גב דקרקע עולם היתה".

ותירץ התו"ח בתירוצו האחרון ונבארו על פי דרכנו בסגנון שונה במקצת, איתא במדרש (אסת"ר ו, ו): "זה אחד מארבע צדיקים שניתן להם רמז, שנים חשו ושנים לא חשו וכו', אבל דוד ומרדכי ניתן להם רמז וחשו וכו', מרדכי ובכל יום יום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים אמר אפשר לצדקת זאת שתנשא לערל אלא שעתיד דבר גדול שיארע על ישראל ועתידיים להנצל על ידיה".

ואם כן י"ל, דמאחר וראה מרדכי רמז משמים, שלקחתה של אותה צדקת הינה לטובת עם ישראל, משום כך הורה לאסתר ללכת ולא למסור את נפשה.

יש לציין, שנחלקו רש"י והאב"ע, האם מה שמרדכי ציוה על אסתר שלא לגלות את מולדתה ואת עמה, היה זה על מנת שתמצא חן בעיני המלך וישאנה, וכן דעת האב"ע.

ואם כן מבואר, שאדרבא היה עניין מיוחד למרדכי, שתשהה אסתר בבית המלך הערל, על מנת שיוושעו ישראל מידי צר על ידה, כאותו רמז שראה משמים בלקיחתה^ג ד.

ג. במגיל"א מבית לוי, הביאו מהגרי"מ פיינשטיין זצ"ל, דאף לדעת רש"י חפץ מרדכי שתנשא אסתר למלך, לתשועתן של ישראל כפי שרמזוהו מן השמים, אלא דיש דין לעשות כל טעדיקי על מנת למנוע את האיסור, ומשום כך היה מוכרח להזהירה שלא תגלה עמה ומולדתה, הגם שבאמת חפץ שכן ישאנה המלך.

ד. וראה עוד בחלק העיונים (ב, טז).

אסתר גילתה את מולדתה לנערותיה

אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה (ב, כ)

באוצר המדרשים (אייזנשטיין, אסתר) מובא בשם חז"ל, דהגם שאסתר לא גילתה את עמה ומולדתה לכל, מכל מקום לנערותיה אנשי עצתה גילתה להם שהיא יהודית ואף גיירה אותן. "ועוד אמרו חז"ל, שהודיעה אותם שהיא יהודית וגיירה אותן בסתר, לכך נאמר ואת שבע הנערות הראויות לתת לה".

יש לציין את דברי האבן עזרא (ב, כ) עה"פ אין אסתר מגדת מולדתה – "למלך, ולא לסריסים שהעמיד לפניה". ובפשוטו כולל הדבר אף לנערותיה שהעמיד המלך לפניה, וצ"ת.

האם ידע המלך כי אסתר הינה בת מלכים

אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה (ב, כ)

פשטות הכתובים מורה כי אסתר לא גילתה את עמה שמזרע היהודים צור מחצבתה, וכן אף את מולדתה וזרע ייחוסה.

אמנם לכאורה יש לעיין טובא, דבמדרש (אסתר ו, יא) מובא, "וישם כתר מלכות בראש וימליכה תחת ושתי עד שהמליכו את אסתר היתה איקונין של ושתי קיימת, כיון שנשא את אסתר בת טובים בת גנוסים, אמר תיחות ושתי, תיסק אסתר, הדא הוא דכתיב וימליכה תחת ושתי".

מבואר במדרש שאחשוורוש ידע כי אסתר הינה בת טובים ובת מלכים, ומשום כך הוריד את איקונה של ושתי. וצריך ביאור, דהלא אם אין אסתר מגדת עמה ומולדתה, אם כן לא ידע המלך שהינה בת טובים ובת גינוסים, וצ"ע.

והיה מקום לומר, דהגם שלא ידע מי את פרטי המלכים שמתייחסת אליהם, מכל מקום ידע שהינה בת מלכים.

אמנם יש לדחות זאת, דבילקוט שמעוני (אסתר, רמז תתרנ"ח) מבואר, שלא ידע עד זמן משתה היין שאסתר הינה בת מלכים, "ויאמר המלך אחשוורוש ויאמר לאסתר המלכה, ויאמר ויאמר למה לי, א"ר אבהו בתחלה על ידי מתורגמן, כיון דאמרה ליה בת מלכים אני ומשאול קא אתינא, מיד ויאמר לאסתר המלכה, וצ"ע.

וכן הביא רש"י בפירושו לקמן (ז, א) עה"פ ויאמר המלך אחשוורוש ויאמר לאסתר המלכה – "כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ב' פעמים אינו אלא למדרש, ומדרשו של זה, בתחלה היה מדבר עמה על ידי שליח, עכשיו שידע שממשפחת

מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו". ומבואר ברש"י כי רק כעת אחר תלייתו של המן שהגידה אסתר על מרדכי מה הוא לה, רק בשעה זו נודע למלך שאסתר בת מלכים היא, ואילו בדברי המדרש (אסת"ר) משמע, שידע המלך כבר מלפנים בעת שהמליכה תחת ושת, כי הינה בת טובים ובת גינוסים.

מדוע נאמר לשון יחיד בכעסם של בגתן ותרש

קצף בגתן ותרש שני סריסי הסף ויבקשו לשלוח יד במלך
אחשורוש ויודע הדבר למרדכי וגו' (ב, כא-כב)

יש לדקדק, דהלא בגתן ותרש שניהם קצפו וזממו להכחיד את המלך אחשורוש, ואם כן מדוע נאמר בכתוב לשון יחיד 'קצף' בגתן ותרש, וצ"ב. ובמנות הלוי עמד בזה ותיירץ, שעיקר המעורר למזימה זו היה בגתן, ולכך נאמר בו לשון יחיד. ליישוב נוסף ראה בדברי מהר"ל צינץ (מלא העומר, אסתר) עיני העדה (שם), שיר מעון (שם).

השייכות בין מעשה בגתן ותרש לעצתו של המן הרשע

בימים ההם קצף בגתן ותרש שני סריסי הסף ויבקשו לשלוח
יד במלך אחשורוש ויודע הדבר למרדכי וגו' ויודע הדבר ויתלו
שניהם על עין (ב, כא - כג)

נתקשו המפרשים^ה, מה שייכות מעשה בגתן ותרש, לגוף ההצלה מיד איש צר ואויב.

אמנם מצינו במגילת מרדכי (יב, ו - הובאה באוצר המדרשים אייזנשטיין) דבר מופלא, "והמן האגגי היה נשא וגבוה לפני המלך, וירע בעיניו מאד, ויאמר בלבו להשטין למרדכי ולעמו בעבור אלו שני הסריסים אשר מרדכי היה סבת מיתתם".

אם כן נמצא כי ישנו קשר הדוק, בין מעשה בגתן ותרש ותלייתם, למזימתו של המן הרשע, שהיתה לנקום נקמתם ממרדכי ומעמו, ואתי שפיר מדוע נכנס מעשה בגתנא ותרש למגילת אסתר. (וראה עוד בקטע הבא).

ה. ראה בכלי חמדה (למהר"ש לניאדו, ב, כא-כג) והרחבתי בדבריו בהקדמת שירת הלוי (ע"ח).

תלייתו של המן מכח גילוי מזימתו של בגתן ותרש

בימים ההם קצף בגתן ותרש שני סריסי הסף ויבקשו לשלוח
יד במלך אחשורוש וידע הדבר למרדכי וגו' וידע הדבר ויתלו
שניהם על עץ (ב, כא - כג)

הובאה לעיל שאלת המפרשים, מהו שייכות מעשיהם של בגתן ותרש,
לסיפור מגילת ההצלה.

ונראה לבאר על פי דברי בעל צרור המור (פרשת האזינו) דגזירת מיתתו של
המן היתה משום שהיה מורד במלכות, ואמירתו של חרבונה הזכור לטוב
שהובילה לתליית המן, היתה בהסתמכות על מעשה בגתן ותרש.

וז"ל הצרור המור: "לפי שהמן וכל זרעו היו קושרים במלך. והיו רוצים להסב
המלוכה להמן לפי שהיה יותר מיוחס מאחשורוש. ולכן אמר חרבונא אשר דבר
טוב על המלך. כי הטעם שרצה להרוג למרדכי לפי שגילה למלך מה שהיו רוצים
לעשות בגתנא ותרש. ואם יהרוג למרדכי לא ישאר במלכות מי שיגלה למלך
הקשר שיעשו על המלך. ולכן היתה הגזירה שיומת המן ובניו וכל זרעו ומשפחתו
לפי שהיו קושרים במלך".

אם כן נמצא, שכל גזירת המיתה על ראשו של המן, נסבבה מכח מזימתו
של בגתן ותרש שהתגלתה ע"י מרדכי, ונמצא שנס ההצלה שזור ונמשך ממעשה
בגתן ותרש, ועד שסיבבה לתלייתו של המן הצורך.

פרק ג'

הטעם שמרדכי לא השתחוה להמן עבדו

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה (ג, ב)

מבואר בכמה מקומות בחז"ל^א, דהטעם שמרדכי לא חפץ להשתחוות להמן היה זה משום שלא רצה לכרוע לע"ז, או שלא לתת מכבודו לבשר ודם.

וצ"ע, לדעות המפרשים (חומת אנך לחיד"א, שיר מעון) שלהמן היה דין עבד כנעני של מרדכי שמל וטבל, ואם כן תיפוק ליה, שאם יכרע להמן, הרי יצא המן לחירות, (ראה כתובות כח, ב) והרי הוא בכלל המשחרר עבדו שעובר בעשה.

וי"ל, על פי דברי הגרי"פ (עשין, עשה לא-לב), שהגדר של לעולם בהם תעבודו והאיסור לשחרר עבד, הוא בכדי שיעבוד העבד בפועל, אולם אם העבד בלאו הכי אינו עובדו שוב אין נוהג האיסור של לעולם בהם תעבודו.

והגרי"פ הוכיח זאת מדברי התוס' (גיטין לח, א ד"ה כל) דבמקום שציווה המת שלא להשתעבד בעבד, שוב אין איסור בשחרורו. וז"ל הגרי"פ: "הרי דקרא דלעולם בהם תעבודו לא קאי אלא על השיעבוד. וכשכבר פקע שיעבודו אף כשעדיין מחוסר גט שחרור. שוב ליכא בשחרורו עבירת עשה דלעולם בהם תעבודו".

ואם כן מעתה, המן אשר היה משרי המלך ובלאו הכי לא עבד למרדכי, שוב לא נהג איסור של שיחרור עבד ואף אם היה משחרר את המן לא היה בזה פגם של לעולם בהם תעבודו, ורק משום שמרדכי לא חפץ לכרוע לצלם, או ליתן כבוד לבשר ודם, משום כך לא השתחוה.

האם עבדי המלך רצו לעורר את איבת המן למרדכי

ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן לראות

היעמדו דברי מרדכי (ג, ד)

נחלקו המפרשים, האם כוונתם של עבדי המלך היתה לזרות איבה ושנאה בין מרדכי להמן, או בתום לב.

א. מגילה (י, ב), פרקי דר"א (פרק נ'), אסת"ר (ז, ב. ז, ה. ז, ח. ח. ז, י, יג).

הכלי חמדה (למהר"ש לניאדו) כתב, "והגיד הכתוב, כי החטאים עבדי המלך היו מוליכים הרכילות יום ביומו לחרחר ריב".

אמנם בשלום אסתר כתב באופן אחד, "וכל זה לא אמרו בכונה להרע למרדכי, אלא לנסותו אם בעבור שהוא יהודי לא השתחוה לו, ואם יעמוד במצות בוראו שצוה לו בתורתו שלא ישתחוה לרשע"^ב.

האם כוונת עבדי המלך היתה לרעה

ויהי כאמרם אליו יום ולא שמע אליהם ויגידו להמן לראות
היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי (א, ד)

הנה, מצינו שנחלקו מפרשי המגילה^ג, האם כוונת עבדי המלך היתה לרעה, יש שפירשו כי כוונת עבדי המלך היתה לרעה, ולכן אמרו דלטוריא על מרדכי, להסית את המן בו. אמנם המלבי"ם כתב שלא מרוע לב דיברו, עיי"ש.

ולכאורה יש להביא ראיה, כהמפרשים דעבדי המלך כוונתם לרעה היתה. דהנה איתא בגמ' חולין (ד, ב) דעבדי אחאב הרשע אף הם היו רשעים, ופריך הגמ': "ודלמא גברי דאחאב הוו מעלו, לא ס"ד, דכתיב: מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים".

אם כן נמצינו למדים, דעבדי רשע הרי הם רשעים כמותו, ומצינו שאחשורוש אף הוא היה מקשיב על דבר שקר והדילטוריא של המן, ומשום כך מן הסתם אף עבדיו הינם רשעים, ושפיר יש לפרש דעבדי המלך אחשורוש אף הם חיפשו את רעתו של מרדכי.

וצ"ע בדעת הסוברים כי לא רצו עבדי המלך ברעת מרדכי, מפסוק זה ד"מושל המקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים".

וא"ל הגר"א גרבוז שליט"א, כי אין המכוון שכל משרתי מלך רשע הינם רשעים בוודאי, אלא שבסתמא הינם רשעים, ומעתה י"ל, דהיותו מוכח בכתובים שלא היתה כוונתם של עבדי המלך לרעה, וכפי שדיברו עם מרדכי יום ויום, ורק לאחר מכן פנו אל המן לראות היעמדו דברי מרדכי, אם כן נראה שלא משנאה דיברו, ואם כן שוב אין הכרח לומר שמשרתי המלך רשעים היו, ודפח"ח.

ב. ראה עוד בקטע הבא.

ג. ראה בכלי חמדה, ובשלום אסתר (הובאו בקטע הקודם).

טעותו של המן בעת הפלת הגורל

הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים

עשר הוא חדש אדר (ג, ז)

מובא בגמ' במגילה (יג, ב): "תנא: כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה, אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה. ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד".

וכבר נתקשו רבים מן המפרשים, מדוע אילו היה יודע המן כי לידתו של משה בחודש אדר, שוב לא היה שמח על נפילת הגורל בחודש אדר, והלא עדיין יש בו צד מיתתו של משה רבינו, וזהו הפסד לישראל.

אמנם ראה בחתם סופר (פ' ויחי) שכתב, דצדיקי ישראל אינם נכנסים תחת רשויות המזל, ולכן ממלא הקב"ה את שנותיהם משנה לשנה (קידושין לח, א), בשונה משאר בני אדם שנכנסים תחת מזל היום והחודש, עיי"ש.

ומעתה אתי שפיר, דזהו מה שלא ידע המן, כי יש כח לישראל שהינם למעלה מן המזל (ראה שבת קנו, א), ואם כן כל כלי יוצר עליהם לא יצלח, ואף אם כביכול המזל של הפור מתנגד להם, מכל מקום בלידתו ופטירתו של משה באותו יום – נראה שישראל הינם למעלה מן הגורלות והמזלות, כדברי החת"ס. ובזה היתה טעותו של המן האגגי, שלא ידע כי באותו יום נולד משה רבינו, ואינו תחת גורל המזל.

הימים הקשים ביותר לישראל היו בימי המן

ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים (ג, ח)

במדרש שוחר טוב (תהילים כב) מובא, כי הימים הקשים ביותר משחר ימות עולם, היו בימיו של המן הרשע. "ואין אתה מוצא ימים קשין שהיו ישראל באפילה, ויושבין בחשך ובצרה, כאותן הימים שהיו בימי המן, שאמר לאחשוורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד".

ונראה מכאן מקור לדברי הרמב"ם בפירושו המיוחד למגילת אסתר (פ"א), דמצינו בחמישה מקומות בתנ"ך שכתוב בהו מטבע לשון של 'ויהי' – לשון צער, אולם "הקשה מכולן", והצרה הגדולה שבכולם, הוא ויהי בימי אחשוורוש וכו', והיה בימיו כליון בגלל הארור המן הרע, שנא אלהים וזעום, ועצתו המגונה".

ד. נראה להביא מקור וסימוכין לדברי הרמב"ם הללו, שצרת המן היתה הגדולה שבצרות כלל ישראל, מדברי המדרש (אסתר"ר ח, ד), "לדעת מה זה ועל מה זה, אמרה לו לך אמור לו, מימיהם של ישראל לא באו לצרה כזאת, שמא כפרו ישראל וכו'".

מדוע נגזרה גזירת כליה על כך שנהנו מסעודת אותו רשע

אם על המלך טוב יכתב לאבדם וגו' (ג, ט)

בגמ' במגילה (יב, א) "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! - אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע וכו'".

הקשו המפרשים, היאך רצו תלמידיו של רשב"י לחייב גזירת כליה על כך 'שנהנו' ממאכלות אסורות במשתהו של אותו רשע, והיכן מצינו שעל אכילת מאכלות אסורות ישנו עונש מיתה.

ונראה לבאר בזה בס"ד, על פי המעשה הידוע עם רבי אהרן כהן זצ"ל מראשי ישיבת חברון, שבעובדו על תאוות האכילה, ניגש למרן החזו"א ושאלו כיצד עובדים על תאוות האכילה, השיב לו החזו"ן איש, כי לבעל קצות החושן לא היה טעם בקוגל, כלומר שאדם שדבק ברוחניות ובחכמת התורה, הטעם הרוחני מאפיל ברוחו על הנאה חומרית של האכילה.

ומעתה כאשר עשה אחשוורוש עשה את סעודתו בשלימות העולם הזה, כדאיאת במדרש (אסת"ר ב, ה) "אמר לון אותו רשע (אחשוורוש) יכול אלוהיכון עתיד דעביד לכון יותר מכך". ואם 'נהנו' ישראל מסעודה שביטאה את שלימות העולם הזה, אם כן בהכרח שהיה חסר אצלם בהנאת ושמחת התורה והרוחניות. ובגמ' במגילה (יא, א) מבואר, דבאותה העת רפו ידיהם מן התורה, וגם זה מורה שהיה חסר לגבם הטעם ברוחניות, ועל כך נתבעו ישראל, לא על עצם ההשתתפות במשתה ואכילת מאכלות אסורות, אלא דמכך ש'נהנו' ממשתה כה חומרי, סימן שהיתה דרגתם ירודה מאוד ברוחניות. וראה עוד בדברי הפרחי כהונה (מגילה יב, א) הובא בהערה ה'.

ה. על עיקר השאלה תירץ הפרחי כהונה (לרבי רחמים חי חיותה הכהן - מחכמי תוניס), דידוע ידעו תלמידי רשב"י אף את הטעם של רבם שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, אלא דהיה קשה להם אף על טעם זה מדוע נענשו דוקא באותו הדור של אחשוורוש על זאת. ועל כך השיב להם רשב"י, דעיקר טעם הגזירה משום שהשתחוו לצלם כדן עובד ע"ז שבסקילה, רק שהיו מצוות וזכויות שהיו מגינות עליהם ותולים על אותה גזירה שלא להתקיים. אולם בימי המן שירדו עד הדיוטא התחתונה בכך שנהנו ושמוחו בשמחתו של אותו רשע, הוכיח הדבר על מצבם השפל בתורה וביראה, והנאתם הוכיחה אף על מצב שאר יהודי תפוצות ישראל, ושוב לא היה בידם מצוות שיגינו על הגזירה שנגזרה מכבר. ומה שנותרו לפליטה, השיב רשב"י, דהיה זה משום שמעיקרא הגזירה היתה רק לפנים.

והגר"א גרבוז שליט"א הביא, כי דברי החזו"א כלולים בהקדמת השב שמעתתא (אות ז') דמבאר כי באכילת המן פסקה מישראל תאווה חומרית ובזה זכו לתורה, ואף לדורות נשארה מעלה זו למשכילים. וז"ל השמעתתא: "כי המן בא משר התורה, והוא לחם אבירים שמלאכי השרת נזונין. שוב לא היה להם שום נטיה ותאווה חומרית, רק תקוע היה בלבם אהבת התורה והמצוות, וזה נשאר לדורות למשכילים, אשר עליהם נאמר (במדבר יט, יד) אדם כי ימות באהל".

היתר מרדכי להשתמש בטבעת המן

ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי (ג, י')

יש לאותובי בזה, דהלא המן עשה עצמו לע"ז (מגילה י, ב), ואם כן כיצד יכול היה מרדכי להשתמש בטבעתו של המן, הלא יש איסור ליהנות ממשמשי ע"ז.

ויש לבאר בזה, דבגמ' בע"ז (סד, ב ועוד) מבואר, שנכרי מבטל ע"ז של חבריו, ואם כן מאחר שהמלך הרג את המן, אם כן ביטל הוא את הע"ז שנהג בעצמו, וממילא הותרו כליו בהנאה.

מלבד זאת יש להעיר, שלמשמעות המדרשים (אסתר ר' ז, ה ועוד) כי המן שם צלמים על לבו, ואולם לא עשה את עצמו לע"ז, אם כן קושיא מעיקרא ליתא, דלא היה המן ע"ז שיאסרו משמשיו, אמנם יש בזה סתירות רבות, והארכתי במקו"א.

מדוע לא נאמר על המן - 'צורר כל היהודים'

ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן בן המדתא האגגי

צרר היהודים (ג, י')

דקדק בפירוש כסף מזוקק, מדוע נאמר בכתוב לפנינו, כאשר קנה המן את היהודים מהמלך, ונתן המלך את טבעתו על יד המן 'צורר היהודים', והלא בפסוקים שמדברים לאחר מכן בהמן נאמר 'צורר כל היהודים'.

ונראה ליישב בס"ד, דהנה נחלקו המפרשים¹, האם היהודים בכל קצוות תבל היו תחת שלטונו של אחשוורוש, או דרך היהודים בקכ"ז מדינות היו תחת שלטונו, בעוד שהיו מדינות נוספות שלא היו בתחום שליטתו של אחשוורוש.

1. עיין בפירוש הרמב"ם למגיל"א (פרק ד'), מנות הלוי ריש המגילה, אמת ליעקב לבעל הנתיבות (ב"ב עג, ב), וע"ע ברש"ש בפירושו למסכת מגילה (ז, א ד"ה בתחילה). וראה מה שהובא לעיל (א, א).

ומעתה י"ל, דלצד שאחשורוש מלך רק על מחצית העולם (וראה אסת"ר א,ה) שהקב"ה חילק את מלכותו של אחשורוש, ולכך מלך רק על חציו של עולם. אם כן כאשר המן קנה את היהודים מהמלך, היו אלו חלק היהודים שתחת מדינות מלכות אחשורוש מכלל מדינות העולם, ואין זה כלל ישראל. ואם כן מגוף הקניין של המן את היהודים, אין ראיה שהמן צרר את כל היהודים, כיון דקנה רק את חלק מהיהודים להשמדה אכזרית.

אמנם, כאשר מתואר בהמשך המגילה על אישיותו של המן, תיאורו כצורר כל היהודים, היות וכן הוא, שנשא איבה לעם עולם, ולכל יהודי באשר הוא.

קנין המן את היהודים

ויקראו סופרי המלך וגו' ויכתב ככל אשר צוה המן וכו' מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו בשם המלך אחשורוש נכתב ונחתם בטבעת המלך (ג, יב).

בפירוש הקדמון 'שלום אסתר' הקשה, מדוע נאמר בפסוק, ויכתב ככל אשר צוה המן. והלא היה זה ציווי של המלך.

וביותר יש להקשות, דמתחילה כתיב שנכתב ככל אשר צוה המן, ולאחר מכן מבואר, דבשם המלך אחשורוש נכתב ונחתם, וצ"ב.

ונראה ליישב בס"ד, על פי מה שחידש הגר"ז (הובא במגיל"א מבית לוי) שהמן קנה את היהודים בקנין כסף, ולא רק ששילם את דמי הגזירה על הריגת היהודים. ומכח שהיו ישראל בבעלותו גזר גזירת כליה, ולכך אף שחזר המלך מגזירתו, מכל מקום לא בטלה הגזירה, כל זמן שהיו קנויים היהודים להמן, עיי"ש.

מעתה י"ל, דהיו ב' גזירות על היהודים, א' גזירת המלך בשמו ובטבעתו שנתן את היהודים להמן לעשות בהם כטוב בעיניו. ב' גזירת המן, מכח מה שהיהודים היו קנויים לו ובבעלותו.

ואם כן ב' גזירות אלו נכללו בכתוב, א' שנכתב ככל אשר צוה המן. והב' בשם המלך אחשורוש נכתב ונחתם וגו', כיון דהיתה הגזירה מב' פנים וכפש"נ.

הלימוד מנס הפורים על מציאות ה' המוחלטת

והמלך והמן ישבו לשתיים והעיר שושן נבוכה (ג, טו)

בכתבי רי"א וינטרוב זצ"ל, האריך בביאור הענין שעמלק הינו גימטריא 'ספק' (דבר הידוע מהקדמונים), וביאר שעמלק יסודו לספק את הדברים המוכחים בשכל,

כגון שהעולם לא נברא מעצמו, ומכניס מורך בלב האדם, אולי לא, ותכליתו לספק את הדברים המובנים בפשטות בשכל ישר.

וממילא כאשר ישראל רפו ידיהם מן התורה, כלומר, שלא חשו בבירור שהתורה הינה תורת חיים ומעמדת את העולם, ואלמלי בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (וידועים דברי הנפה"ח ש"ד פי"א ופכ"ה). ואם היתה ידיעה זו ברורה אצל ישראל, וודאי שלא היו מתרפים מהתורה.

וכן בימי המן כאשר בשפלות ידים ימך המקרה, שהיה זה מחמת הספק במציאות הרוחנית, את"ד.

ניתן להוסיף דבר נפלא, שמפלתו של המן שהינו נצר זדון מזרע עמלק, היתה בדיוק לאיך גיסא, דהנה בתפיסה החומרית הפשוטה, כאשר המלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה, אזי היה המן בטוח במלוא מאת האחוזים, כי לא יהא שריד ופליט לשונאיהם של ישראל, לא מיבעיא לשיטת הגרי"ז (מגיל"א מבית לוי) שהמן קנה את היהודים, ואף אחר מיתתו הוצרכה אסתר בקשה מיוחדת לבטל את הגזירה מחמת שהיו קנויים לו, ויש להאריך.

אלא אף בלא זאת, המן חישב באותה העת, דהלא אחשוורוש חפץ בו מחמת כספו ובניו (אסת"ר ועיין בכתבי הרמב"ם שהמן היה בעל ההון והפירסום), ואם כן וודאי שימשיך לנשא אותו מחמת כן, וביותר, דהלא הדבר נכתב ונחתם בטבעת המלך ואין להשיב, ובאמת לשיטת האב"א לא יכלו לשנות את הגזירה, אלא באיגרות השניות שלחו, שהמן שינה מהגזירה האמיתית ובמקום שהיהודים ישלטו בשונאיהם כתב להיפך, ומכל מקום בדרך הטבע, אף אם המלך עצמו היה רוצה להשיב את האיגרות לא היה בכוחו לעשות כן.

וודאי שבאותה העת חשב המן כי אין כל אפשרות מילוט ליהודים.

והנה הקב"ה מלכו של עולם, ברגע קטן שינה את התפיסה המציאותית הזו, והפך את הקערה על פיה, שלא רק שעם ישראל ניצלו, אלא אדרבא ניתן להם זכות להרוג את שונאיהם, ובמדרש אסת"ר (י, טו) נאמר, שזהו הנס הגדול ביותר, דכלום יש לך נס שהנהרגים הורגים את הורגיהם^ז.

ז. נראה לבאר בס"ד, מהו עומק הנס ש'הנהרגין הורגין את הורגיהן' על פי דברי הרמח"ל (דעת תבונות, אות מח) "אלא מעומק עצתו ית' הוא לגלגל מסיבותיו בעומק חכמה כל כך, עד שמתוך הטוב ורע עצמו נגיע סוף סוף לדבר זה, שיהיה הכל נשלם, ויהיה הוא ית"ש מגלה יחודו". הרי שמידת הממשלה היחידית, היא שמתוך הרע עצמו מסובבת עצת ה', וזה מה שאירע אצל המן שהוא יזם את השמדת שונאיהם של ישראל, והיא שעמדה שנקהלו היהודים בעריהם והרגו בשונאיהם. [ראה עוד ב' דוגמאות ליסוד זה של הרמח"ל ממעשי המן, בחכמה ומוסר (רמד)].

ואם כן נמצא שאדרבא ע"י המן למדנו, שאדרבא התפיסה החומרית המציאותית של דרך הטבע, הינה טעות ביסודה, מאחר שהכל נתון בידיו של הקב"ה, וכאשר יעשה המצוות יצליחנו שכרו, והקב"ה הינו רב להושיע בכל עת, וכפי שכתב הרמב"ם בסה"מ, שהלימוד ממגיל"א הינו כי מי גוי קרוב וכו'.

פרק ד'

חלומו של מרדכי

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה (ד, א)

ברש"י כתב, "בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים לכך, לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר ושנהנו מסעודת אחשורוש".

יש לברר האם הדברים עולים בקנה אחד, עם המבואר במדרש אסת"ר (ח,ה) ובאגדת אסתר (הובא בתורה שלימה אות ב'), שמרדכי ידע על הגזירה מכח חלום שחלם שנים רבות קודם לכן בימי צעירותה של אסתר, בהם נראה כי צרה גדולה מתרגשת על ראשי עם ישראל. ולכאורה מדובר בב' חלומות שונים.

עוד ידוע להקשות, דלכאורה בגמ' במגלה (ז, א) משמע כי מרדכי ידע על גזירה זו מכח רוח הקודש ולא מאמירתו של בעל החלום, ובזה מביאה הגמ' ראיה כי מגילת אסתר ברוח הקודש נאמרה, "רבי מאיר אומר, אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר וידוע הדבר למרדכי".

ויתכן ליישב את הדברים, דהגם שנאמר שמרדכי ידע על עצם הגזירה או ברוח הקודש, או מכח חלום ישן שחלם. אולם מלבד זאת היתה למרדכי ידיעה נוספת מבעל החלום וכפי שכתב רש"י בפירושו למגילה, שבעל החלום הגיד למרדכי כי אין זו גזירה בעלמא של המן הצורר, אלא גזירה המסובבת משמים שהסכימו לה עליונים (אסת"ר ז, יח), שלזה נצרכים זכויות יתרות להינצל מצרה זו א.

א. במקו"א נתבאר, דזה היתה התביעה על אסתר שקראה מתחילה את אחשורוש – כלב, ולאחר מכן השוותה אותו לאריה (מגילה טו, ב) ובמהרש"א בח"א כתב, דכלב זוהי גזירת המן. ויש לבאר, כי התביעה על אסתר היתה שלא היה זה גזירת המן הצורר, אלא גזירה שהסכימו לה עליונים, וסיבבו זאת בלב מלך הנתון ביד ה', ואם כן נצרכות זכויות יתירות להינצל מגזירה שהסכימו עליה העליונים.

הערה בלשון הכתוב – קריעת מרדכי את בגדיו

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש
שק ואפר וגו' (ד, א)

יש לדקדק, דכיון שהפסוק מדבר על מרדכי וידעתו את הגזירה, אם כן לשם מה הוצרך להוסיף ויקרע 'מרדכי' את בגדיו, והלא פשיטא שמרדכי הוא זה שקרע את בגדיו, כיון שעליו סובב הפסוק, וצ"ע.

שוב הראוני שעמד בזה המנות הלוי, וכתב בזה, כי למרדכי היתה כוונה מיוחדת בקריעתו, לתקן בכך את החטא של יוסף אבי אביו שגרם לשבטים לקרוע את בגדיהם בזמן מכירתו כמבואר במדרש. ולכך הדגיש הכתוב שוב את שמו של מרדכי, לשון מיעוט, להורות שרק מרדכי קרע את בגדיו, על מנת לתקן את פגם החטא של יוסף, בשונה משאר בני אדם שרק התאבלו על הגזירה.

מדוע הגיע מרדכי בשקו לפני שער המלך

ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש
שק (ד, ב)

וצ"ב, דאם מרדכי לא יכל להגיע בשערי בית המלך, מכח היותו לבוש שק ואפר, אם כן מדוע הגיע למקום זה כל עיקר, היה לו לשפוך שיח רינה ותפילה בבתי מדרשות, והלא לשער המלך בלאו הכי אינו יכול להיכנס.

ונראה ליישב בס"ד, עפ"י דברי האבן עזרא (לעיל ג, ד) דנתקשה, מדוע מרדכי התגרה בהמן ולא השתחוה לו וסיכן בכך את כלל ישראל, היה לו לסור משער המלך. וז"ל: "והנה יש לשאול למה הכניס מרדכי עצמו בסכנה גם הכניס כל ישראל היה ראוי שידבר לאסתר ותסירנו משער המלך ולא יכעיס את המן אחר שראה שהשעה משחקת לו".

ומיישב האבן עזרא: "והתשובה, כי לא יוכל לסור משער המלך, כי אם יסור בלא מצות המלך דמו בראשו".

ומעתה אתי שפיר, שהיה מחויב מרדכי להגיע אף בשקו ותעניתו אל שער המלך, משום שאל"כ הינו בחשש סכנת מות, ואולם לתוך שער המלך לא יכול להיכנס, ומשום כך חנה לפני שער המלך. (וראה עוד בקטע הבא).

טעם עמידתו של מרדכי לפני שער המלך

ויקרא מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר וגו': ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק: ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים" (ד, א-ג).

והנה כאשר מרדכי איש ימיני נודע לו בחזיון נבואי על גזירתו של המן הרשע, קרע הוא את בגדיו וילבש שק ואפר, והגיע לפני שער המלך שאין להיכנס לפנים מזאת, כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק.

אם כן נשאלת השאלה, מדוע הגיע מרדכי לפני שער המלך, והלא בלאו הכי לא יכול להיכנס לפנים, ואם כן שיקבע את מקומו הוא במקום אחר בשושן הבירה.

ואם תמצא לומר, שכוונתו היה להודיע לאסתר המלכה, אם כן מדוע לא שלח אליה בדרכים אחרות, והלא היתה טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי (מגילה יג, ב).

עוד צריך ביאור, מדוע מפסיק הכתוב בין בואו של מרדכי לפני שער המלך בלבוש שק ואפר, לבין שליחתה של אסתר להלביש את מרדכי, ובתוכם נאמר כי כל מקומות היהודים אשר דבר המלך מגיע אליהם, שק ואפר יצע לרבים.

ונראה ביישוב הדברים, על פי חידושו של ה'כסף מזוקק'² (פרשת תצוה, דרוש ראשון) וז"ל: "עוד שמעתי, שלהיות ש'הרצים יצאו דחופים' (לעיל ג, טו), והמה ראו למרדכי צועק ובוכה צעקה גדולה ומתכסה בשק, לכך 'בכל מדינה' אשר מגיע דבר המלך 'שק ואפר יצע לרבים', כי אמרו כיון שמרדכי צועק במרה אבל גדול הוא ליהודים. ואלמלא ראוהו למרדכי מתאבל וצועק, אפשר שבכל מדינה ומדינה לא יתאבלו, שהיו בוטחים על מרדכי, אבל עכשיו לא היה להם בטחון".

מעתה אפשר לומר, דלכך כיוון מרדכי בכוונת מכוון בעומדו לפני שער המלך, מקום יציאת הרצים הדחופים, על מנת שיעבירו את הידיעה בכל מקום אליו ישלחו, כי מרדכי אבל בלבוש שק, ועל ידי כך יחזרו ישראל בתשובה ויתכסו בשקים לבטל רוע הגזירה, ואם כן הגם שלא יכל להיכנס לפנים משער המלך, מכל מקום בחר לעמוד שם על מנת שתועבר הידיעה, ובזה תעשינה ידי ישראל תושייה בשובם בתשובה שלימה.

ב. לרבי יאשיהו פינטו זצ"ל - רבה של דמשק בשנות הש'.

מדוע מרדכי לא קיבל על עצמו תענית מתחילה

ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל
גדול ליהודים צום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים (ד, יג)

והנה יש לדקדק בזה, מדוע כאשר השמועה נפוצה בתפוצות ישראל, אזי
מצינו שמלבד הבכי ומספד, גזרו אף צום.

בעוד שאצל מרדכי, כאשר שמע הוא את הגזירה הנוראה, כתיב "ויקרא
מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר", אולם לא מוזכר, שמרדכי גזר על עצמו תענית
וצום, והלא דבר הוא.

ונראה לבאר בס"ד, דהנה בילקו"ש (אסתר, רמז תתרנ"ו) מובא משא ומתן בין
מרדכי לאסתר שביקשה שיצומו עליה ישראל, "ענה מרדכי ואמר לאסתר, איני
יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה מר"ח ניסן ועד יומין י"ח דלא למספד בהון,
ואת אמרת גזור תענית בי"ד ובט"ו ובי"ו שקרב עומר התנופה, שלחה ואמרה ליה
אתה הוא זקנן של ישראל, אם אין ישראל בעולם מה המצות יפים, אם ישראל
אינם למה תורה".

אם כן נמצינו למדים ששיטתו של מרדכי היתה מתחילה, כי אסור לגזור
תענית בימים של מגילת תענית, שהינם מר"ח ניסן, ואם כן לשיטתו לא היה
יכול לצום, ומשום כך כאשר שמע את רוע הגזירה, לבש שק ואפר וקרא את
בגדיו, ואולם לא יכול היה להכניס את עצמו בקבלת תענית.

אמנם בשאר פזורות ישראל, ששמע הגזירה הגיע אליהם, הרבה לאחר י"ח
ניסן, יכלו המה לגזור תענית בעת צרה, להניח חמת מלכו של עולם.

ישועת ישראל בכח התפילה

ובכן אבא אל המלך אשר לא כדת (ד, טז)

בהקדמת הספר אשכול הכופר (לבעל צרור המור) כתב, שכל ישועתו של
ישראל מגזירת המן, וגדולתו של מרדכי היתה מכח התפילה: "וכ"ז מכח התפלה
של אסתר, כמ"ש ובכן אבא אל המלך, מלך המלכים, וזה מכח שם של ע"ב
שעולה במספר ובכן".

חזינן, שכל ישועת ישראל מידי מבקשי רעתם וגדולתם הרמה, היתה מכח
התפילה.

פרק ה'

מהיכן נטל המן עץ מקדשי הקדשים

ויטב הדבר לפני המן ויעש העץ (ה, יד)

בפרקי דרבי אליעזר (פרק נ') מבואר, שהמן נתלה על עץ מבית קדשי הקדשים שהיה נתון בביתו.

ויש לברר, מהיכן השיג המן את עצי קדשי הקדשים, עד שיכול היה לקובעם בביתו.

והנה במדרש הביאור (כ"י תימני) ישנה תוספת על המובא במדרש (אסת"ר ז, ה): "רבי פנחס אמר, שני עשירים עמדו בעולם וכו', והמן בעובדי כוכבים, לקח אוצרות מלכי יהודה, וכיון שראה המלך את עושרו וכו', עמד וגדלו ורוממו". אמנם במדרש הביאור הובאו הדברים בתוספת: "גדל המלך אחשורש את המן, מפני מה גדלו, מפני שהיה עשיר, שלקח את כל אוצרות מלכי יהודה ואוצרות בית המקדש".

מעתה ניתן להבין בפשיטות, מהיכן היה להמן עץ מקדשי הקדשים קבוע בביתו, דהיה זה מפני שבזז את אוצרות בית המקדש ומשם נטלו א.

א. בילקו"ש (אסת"ר, תתנ"ג), ובמדרש אבא גוריון (פרשה ג') מבואר, כי נטלו את ממון בנין בית המקדש מכספו וזהבו של המן הרשע. "וחכמים אומרים הקב"ה הרהר, אמר מרדכי זה צדיק גמור הוא, אם נוטל פרוקופי, יבא המן ויסגל ממון ויבא מרדכי ליטול ממנו ויבנה בית המקדש". ולמבואר במדרש הביאור ניחא היטב, כי ממון של המן היה מאוצרות המקדש שבזזם, וכאשר ירש מרדכי את ממון, נטל את ממון המקדש ובנה עימו את בית המקדש. (אך עיין בדברי המהר"ל באור חדש, שלמד אחרת בכוונת המדרש).

פרק ו'

פתיחת ספר הזכרונות – וקריאת הדברים מאליהם

בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרונות

דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך (ו, א)

בילקוט שמעוני (אסתר רמז תתרנ"ז) איתא, שעשרה בניו של המן היו אנשי החצר של אחשורוש, שכאשר הגיעו לזכותו של מרדכי היו מדלגים על סיפור זה, שלא היה רלוונטי מבחינתם כלל. "היו קורין אין כתיב - אלא ויהיו נקראים, מאליהם היו נקראים, ר' יעקב בשם ר' חנינא אמר, אל תתמה, ומה להטיל שלום בין שבט לשבט היה הגורל מדבר - דכתיב על פי הגורל תחלק נחלתו, ליתן חיים לאומה שלמה על אחת כמה וכמה"א.

הרי שמבואר בדברי המדרש, שסיפור הצלתו של אחשורוש מבגתן ותרש ע"י מרדכי, היה נקרא מאליו, וקול הכתב היה מדבר במעשה ניסים^ב, כפי שהגורל צווח בימי יהושע.

יש לציין מספר מקומות, נוספים בהן מצינו שבע"ח ודומם דיברו בנס^ג:

א. בחלוקת הארץ, הגורל צווח ואמר כדברי רש"י (במדבר כו, נד), "והגורל עצמו היה צווח ואומר, אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני, שנאמר על פי הגורל".

ב. מכות (יא, א) ברש"י, "קפא תהומא. צף התהום בגמרת ירושלמי (שם), שמצא שם חרס שהגביה קולו ואמר לו אל תטלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד לדבריו ונטלו".

ג. בגמ' ע"ז (כד, ב), "וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש וגו', מאי וישרנה, א"ר יוחנן משום ר"מ שאמרו שירה".

ד. הצפרדעים במצרים דברו: הצפרדע שנכנסה לגופו של פרעה היתה שואלת את חברותיה מתי נצא מכאן, והן היו עונות לה כשיבא בן עמרם ויתפלל עלינו (מדה"ג שמות ח, ד).

א. בעניין זה, עיין עוד משנ"ת בחלק אוצר פלאות המגילה.

ב. וכן הוא במדרש אבא גוריון (פרשה ו'), ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב, פ"ו).

ג. וראה עוד משנ"ת בחלק העיונים.

האם מרדכי קיבל שכר על הצלת המלך

מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה ויאמרו וגו' לא נעשה

עימו דבר (ו, ג)

באוצר המדרשים (אייזנשטיין) הביא דבר פלא ממגילת מרדכי^ד, כיצד נודע הדבר למרדכי על מזימת בגתן ותרש. "וירא אותם מתלחשים והכיר עצתם, וחשב שהם חושבים לשלוח יד במלך, ויגד זה הענין אל המלך: והמלך חקר את הדבר וראה וידע אותו מהודאת פיהם^ה, ויצו המלך לתלותם: ונכתב בספר הזכרונות, ולמרדכי צוה המלך לעמוד בבית מלכותו, ויתן לו מתן רב על זה"^ו.

וצ"ע, דלכאורה הדברים סותרים בעליל למבואר במגילת אסתר (ו, ג), בעת נדידת שנתו של המלך אחשוורוש, ובספר הזכרונות קרא את הצלתו ע"י מרדכי, "ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה, ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו דבר". הרי שאמרו עבדי המלך כי לא נעשה למרדכי מאומה על גילוי מזימת בגתן ותרש, בד בבד שבמגילת מרדכי נאמר שקיבל מרדכי על כך מתן רב.

ובדוחק י"ל, דמה שקיבל מרדכי מתן שכר רב, לא היה על עצם ההצלה, אלא על כך שציווהו המלך לעמוד בבית מלכותו (היה זה על מנת שישמרהו), ובתור שכר על כך שהפקיד אותו בבית המלכות, קיבל את משכורתו במתן רב, אולם לא היה זה שכר על גוף הצלת המלך ממזימתו של בגתן ותרש.

מהו כתר המלכות בו חפץ המן

יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו

המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו (ו, ח)

נראה שישנם ג' דעות, מהו המכוון בכתר מלכות אשר נתן בראשו.

א' דעת רש"י, שמדובר על כתר המלך, והשמיט המן מלהזכיר זאת לאחר מכן באמירתו, משום שראה כי עינו של המלך צרה שינתן הכתר בראש אדם.

ד. תורגמה ע"י רבי יעקב בן מכיר (מלשון לטינית).

ה. לכאורה יש להוכיח אף מכאן, כי ב"נ נהרג בהודאת עצמו [וראה בחינוך (מ' כו), ובמנחת חינוך (שם), ובשדי חמד (פאת השדה, מערכת אלף, קכב)]. אמנם יש לדחות, דכאן היה זה מדין מורד במלכות שהיו גדרים אחרים בחיוב מיתה.

ו. ועיין מה שנתבאר בחלק העיונים (ב, כא).

ב' דעת האב"ע והמהר"ם עראמה, שמדובר על סוס המלך, וביום הכתרתו של המלך היו משימים הכתר על ראש הסוס.

ג' כתב הגאון, "פי' אותו הלבוש והסוס אשר רכב בו המלך ביום אשר ניתן כתר מלכות בראשו".

יש להביא ראיה מדברי בדברי המדרש פנים אחרים (נוסח ב' פרשה ו'): "א"ל אדוני המלך איש אשר המלך חפץ ביקרו יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך, ביום שמלך, וסוס אשר רכב עליו המלך ביום שמלך, וכתר מלכות שניתן בראשו ביום שמלך, כיון ששאל הכתר נשתנו פניו של מלך". ומבואר כדעת רש"י, דהמן חפצו וחשקו היה להשיג את כתר המלכות כעטרה לראשו, ולא הי' הכתר עטרה לסוס המלכותי.

וכן משמע בדברי הפסיקתא זוטרתא (לקח טוב, ו, ח), כי ביקש המן לעצמו עטרת כתר המלכות כדברי רש"י. וז"ל המדרש: "ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית. אמר ווי מבראי ווי מגוואי, כבר היה בדעתו ללבוש בגדי מלכות וכתר מלכות, שנאמר ואשר נתן כתר מלכות בראשו, עתה ביקש לכבוש את המלכה". ומבואר נמי דהיה בדעתו של המן ללבוש את כתר המלכות. (וכן מוכח בפרקי דר"א, פרק נ').

היאך הותר ללמד את המן את תורת העומר

ויקה המן את הלבוש ואת הסוס וגו' (ו, יא)

בגמ' במגילה (טז, א ובמדרש אסת"ר י, ד) מבואר, כי כאשר הלך המן להלביש את מורדכי ולהרכיבו במרכבת המלכות, מצאו עוסק בתפילה, ובהמתנתו שאל המן את תלמידי מורדכי – במה אתם עוסקים, והשיבו לו שעוסקים הם בהלכות העומר שהיו מקריבים במקדש ביום זה. השיב המן, 'אתי מלא קומצא דיכחו ודחי עשרת אלפים ככר כסף דידי'.

ויש לעיין, כיצד היה מותר ללמד את המן תורה וענין מנחת העומר, ואף אי נימא שהיה לו דין עבד כנעני דמורדכי לפי שנמכר לו לעבדות. מכל מקום הלא אסור ללמד עבד תורה (ראה כתובות כח, ב).

וראיתי בשו"ת שואל ומשיב (רביעאה ח"ג סי' מא) שכתב ליישב, על פי דברי השו"ע (י"ד רמז, ו) דמכל מקום מותר ללמד אשה פשטות דברי התורה שבכתב, בלא להבינה עומק חכמת התורה שבזה, ואם כן אף לעבד מותר ללמדו כן, והגם דריב"ל אמר שאסור ללמד עבדו תורה וכוונתו אף לתורה שבכתב, מיהו הני מילי

משום גזירה שמא יחלקו תרומה לעבד כהן, עיי"ש. אולם בחו"ל דאין חשש מתנות כהונה, בזה מותר ללמד את העבד פשטות המקראות.

ומעתה אתי שפיר, דהיה מותר ללמד את המן פשטות עניין הקרבת העומר, בלא הבנת עומקן של דברים, כיון דהיה זה בחו"ל דליכא מקום לגזור משום סרך תרומה, ושוב דינו כאשה שמותר ללמדה כן.

כיצד המן האריך ימים – הלא אנשי דמים לא יחצו ימיהם

ויקה המן את הלבוש ואת הסוס וגו' וירכבהו ברחוב העיר (ו, יא)

במדרש (אסת"ר י, ד וראה עוד במגילה טז, א) מתואר סדר הרכבת המן את מרדכי על סוס המלך, והדין ודברים שביניהם, "אמר ליה (המן למרדכי), קום רכוב על הדין סוסיא, אמר ליה לית בי כח דאנא סב, אמר ליה (המן) ולית אנא גבר סב, אמר לו ולא את הוא דגרמת לנפשך".

מבואר, שהמן אמר על עצמו שהינו בא בימים וסב שהאריך ימים. וצ"ע מדברי הגמ' בסנהדרין (סט, ב. קו, ב) דאנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ולכך דואג, אחיתופל ובלעם הרשע לא האריכו ימים. ואם כן כיצד המן הרשע, האריך ימים עד זקנה ושיבה, וצ"ע.

ויתכן ליישב על פי דברי חז"ל בילקו"ש (אסתר, תתרנ"ג), ובמדרש אבא גוריון (פרשה ג'), כי בנין בית המקדש נעשה מכספו וזהבו של המן הרשע. "וחכמים אומרים הקב"ה הרהר, אמר מרדכי זה צדיק גמור הוא, אם נוטל פרוקופי, יבא המן ויסגל ממון ויבא מרדכי ליטול ממנו ויבנה בית המקדש".

מעתה יתיישבו הדברים, דלעולם המן מצד רשעותו היה צריך שלא לחצות את ימיו, אולם כיון שהיה צריך להתגדל ושיקחו ממנו לבית המקדש, לכך האריך ימים, בכדי שימשיך לסגל לעצמו אוצרות ממון, ויטלם מרדכי.

מדוע לא השיב מרדכי להמן שמותר לשמוח על מפלת רשע

ויקה המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי וירכבהו ברחוב העיר (ו, יא)

בגמ' במגילה (טז, א) מתואר סדר הרכבתו של מרדכי על הסוס, כאשר אמר להמן לשחות ויעלה מרדכי על גביו, "כי סליק בעט ביה. - אמר ליה: לא כתיב

לכו בנפל אויבך אל תשמח? - אמר ליה: הני מילי - בישראל, אבל בדידכו כתיב - ואתה על במותימו תדרוך".

ויש לעיין, דמבואר באמירתו של מרדכי, דמה שיכל לשמוח לאידו של המן היה זה משום שאינו ישראל. וצ"ע, דבכמה דוכתי חזינן, שישראל רשע אדרבא באבוד רשעים רינה, ולכך משומד שמת אין מתאבלין עליו (טוש"ע יו"ד שמה, ה) וראה בש"ך (שם סק"ט): "ושמחים - על שאבדו שונאיו של מקום, דכתיב (משלי יא, י) "באבוד רשעים רנה".

וראה עוד בספר חסידים (סימן תרז) "וכל המצטער על צער רשעים שהיו אכזרים נפרעים ממנו וכתוב (משלי יא, י) ובאבוד רשעים רנה". וראה גם ספר חסידים (מהד' וויסטינעצקי, סי' קפז): "אף על פי שכתוב (משלי כד, יז): בנפול אויבך אל תשמח - אם הוא רכיל ומחטיא את הרבים ומזיק לרבים - עליהם ועל כל שמורידין אותם נאמר: ובאבוד רשעים רנה (שם יא, י); ישמח צדיק כי חזה נקם (תהלים נח, יא)".

ומעתה תיקשי, דאף אם היה המן ישראל, הלא כיון שהיה איש צר ואויב, משומד, בעל דלטוריא שגזר על מצוות התורה כפי שדרשו חז"ל שבמפלתו ליהודים היתה אורה זו תורה (ועיין רש"י מגילה טז, ב). אם כן שפיר יכול מרדכי להחשיבו כרשע שיש לשמוח על מפלתו אף אם ישראל הוא, וצ"ע.

ציציות מרדכי גילו כי הוא הרוכב על הסוס

וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו (ו, יא)

בפיט שושנת יעקב נאמר: "שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי", ומבואר דרק כאשר ראו ישראל את תכלת ציציותיו של מרדכי, אז רנו וצהלו היהודים, וצ"ב.

ויש לבאר, דהנה מבואר במפרשים כי המן לרוב בושתו, ביקש ממרדכי שיחליף עימו את בגדיו. אמנם הציצית בלבד היא זו שהראתה כי הרוכב על הסוס הוא מרדכי הצדיק.

ויש להוסיף, את דברי הגמ' במנחות (מג, א) "ואף על פי שאמרו: אין אדם רשאי למכור טלית מצוייצת לעובד כוכבים עד שיתיר ציציותיה". אם כן היה אסור למרדכי להעביר את ציצותיו להמן.

ומעתה, הגם שהחליף המן עם מרדכי את מלבושיו, מכל מקום את הציצית לא היה רשאי למסור לו, והיא זו שהעידה כי מרדכי הוא הרכוב על סוס המלך.

חידוש הרמב"ם דאין מזל לישראל נאמר רק על יוצאי מצרים

**אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל
לו כי נפול תיפול לפניו (ו, יג)**

כתב הרמב"ם (פירושו למגילה פ"ו), בתארו את דברם של זרש וסיעת מרעיו, "כלום אינך אומר ששמו מרדכי היהודי? שאם 'היהודי' שמו, אין זה אלא משום שנכנס לדת היהודית, אבל אין הוא מהאומה הישראלית מעיקרו, ולכך אין ספק שיש לו מזל טוב ומזל רע, ואל יבהיל אותך זה שנצח אותך.

אך אם היה יהודי בעיקרו במצרים, הרי אם התחיל מזלו לעלות – התחיל, וככל שיעבור הזמן, הוא יוסיף להתגלות. והם משולים לעפר וכו'".

מבואר ברמב"ם דבר חידוש, כי בעוד שלישאל אין מזל טוב ומזל רע, שונים הגרים שנספחו על זרע בית יעקב, שלהם אין את המזל של ישראל (שקדם לעולם כמבואר ברמב"ם במקו"א), אלא, הינם תלויים להנהגת הטבע כביכול במזל טוב ומזל רע, וצ"ע בחידוש זה.

פרק ז'

מדוע הצביעה אסתר על המלך

ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה (ז, ט) (1)

בגמ' (מגילה טז, א) איתא, דמתחילה הורתה אסתר באצבעה על אחשוורוש הרשע, באומרה שהוא האיש צר ואויב של ישראל וגואלם, אולם הגיע מלאך והסיט את אצבעה והפנה אותו לכיוונו של המן.

ויש להבין, דהלא אסתר עומדת כעת לבקש רחמים על עמה ומולדתה, ואם כן עליה לנקוט בדרכי ההשתדלות, וכפי שמצינו ביעקב סבא, שהכין עצמו לדורון תפילה ומלחמה, והרמב"ן בפ' וישלח (בראשית לג, טו) כתב, שכן הוא הסדר לדורות עולם.

ואם כן מן התימא הוא להצביע על המלך, כאשר זקוקה היא לעזרתו ולסיועו למלט את עמה מיד צר. וידועים דברי הגאון בזה.

נראה ליישב עוד בזה בס"ד, דהנה הנתיבות במגילת סתרים (ד, א) עה"פ ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר. דהנה כתב בזה הנתיבות דמרדכי הראה בזאת, כי בעוד שישנם גזירות שניתן להתמודד עימם בדורון תפילה ומלחמה, שונה גזירה זו שהינה כבר במצב אבוד כקריעה על מת ששוב לא ניתן להחזירו ולתקן את המיתה, ומעתה צריכים ישראל לקרוע שערי שמים בשוועתם, ולא לסמוך ולהשען על דרכי מפלט מידי מבקשי רעתם.

ומעתה אתי שפיר, שאחרי ששלחה אסתר בגדים למרדכי ולא קיבל, והסביר לה את רוע הגזירה, אם כן כאשר הולכת בשליחות כלל ישראל אל המלך להתחנן לפניו ולבקש על עמה, אין כאן כל מקום לדרכי ההשתדלות הרגילים, ששוללים להורות באצבע על המלך ולומר שהוא הוא האיש הרע, מאחר וכאן כבר ישראל היו במצב של אחר שנגזרה גזירה חלוטה, ושוב אין מקום להשתדלות^א, לכך הלכה אסתר בבטחון גמור בהקב"ה שהוא זה שיושיעה, בלא טכסיסי ההשתדלות הרגילים, ומפאת זאת לא חשה לומר את האמת כי

א. במדרש תהילים (קב) עה"פ – "ועם נברא יהלל י-ה" איתא: "וכי עדיין אומה עתידה להבראות שהוא אומר ועם נברא. אמר רבי יוסי ברבי שמעון, זה דורו של מרדכי שנברא בריה חדשה". הרי שגאולת ישראל מידי מבקשי רעתם, היתה בגדר של בריאה חדשה, ולא הצלה בעלמא.

אחשוורוש ששנא את היהודים יותר מהמון (אסת"ר ז, כ ועיין מגילה טו, א במשל התל והחריץ). בידעה שבלא"ה כל השתדלות לא תוסיף ולא תגרע מאחר דנגזרה גזירת שמים, משום כך הלכה עם האמת החלוטה, בידעה שהקב"ה יגמור בעדה.

פרק ח'

המלך נתן למרדכי דווקא את הטבעת שהיתה על ידו של המן

ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי (ח, ב)

יש לדקדק, מדוע האריך הכתוב כי נתנת הטבעת על ידו של מרדכי, היתה אותה הטבעת שהוסרה מידי של המן הרשע. והל"ל שנתן המלך את טבעתו על ידו של מרדכי, ותו לא.

וכן יש להוסיף, דהלא טבעות מלכותיות ישנן לרוב, ומדוע דווקא נתן המלך את טבעת המן אשר נתלה על העץ בבזיון.

ויתכן לומר, דהלא אחשורוש אף הוא היה צורר היהודים (עי' מגילה טו, א ובמדרש אסת"ר ז, כ), ואם כן הגם שכעת חפץ בטובתם של היהודים, מכל מקום אילו טבעת המלכות היתה על ידו שלו, לא היה מסירה ונותנה למרדכי. ורק משום שכבר הסיר המלך את טבעת זו מידי ונתנה להמן, כעת שנטלה מהמן, העבירה למרדכי.

וזהו דקדוק הכתובים, דהמלך נתן את אותה הטבעת שכבר נתן להמן, אותה הסיר ונתנה למרדכי.

המן משורש נחש הקדמוני

המן האגני (ח, ג)

כתב המהרש"א (חולין קלט, ב), כי המן שמקורו מן התורה הינו במילים 'המן העץ', הינו משורש נחש הקדמוני, אשר המלאך שלהם הינו הס"מ.

וראיתי הלום הפלא ופלא, בספר תורת נתן (שפירא, ורשא תרנ"ד) שכתב, "המן. במספר קטן, ס"מ".

עיקר השמחה על גדולת מרדכי

ומרדכי יצא מפני המלך בלבוש מלכות וגו' והעיר שושן צהלה

ושמחה (ח, טו)

לכאורה צ"ב, דבפשוטו עיקר שמחתם של אנשי שושן היתה כאשר בטלה

הגזירה, והלא כבר מקודם לכן כאשר נשלחו רוכבי הרכש עם הכתבים החדשים אם כן נודע שבטלה הגזירה, ומדוע דווקא כעת שמרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, צהלה שושן ושמחה.

ויש להביא מכאן מקור לדברי הגאון (הובא במ"ב תרצה סק"ד) דהשמחה צריכה להיות על גדולת מרדכי ולא על מפלת המן, ובזה מבאר את דין השו"ע (תרצה, ב) דחייב אדם לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז, ב): "בין ארור המן - שזה מפלה ראשונה שניטל(ה) נקמה רבה ממנו. ועוד טובה יתרה מזה גדולת מרדכי שבירכו הקדוש ברוך הוא שעלה למעלה ראש, והנה קודם שנשתכר נתן בודאי תודה להש"י על שתי הטובות וע"כ אחז"ל שלא יפסיק מלתן שבח ע"ז בשמחה, עד שיבוא לידי כך שלא יבחין עוד מה בין טובה זו לזו".

ומהכתוב דילן חזינן שעיקר השמחה היתה בגדולת מרדכי, ולא על מפלת המן וביטול גזירותיו, דהשמחה צריכה להיות על עלייתנו לגדולה בגדולת מרדכי, ולא על מפלת איש מפחיד.

שמחת אנשי שושן על גדולת מרדכי

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו' והעיר שושן צהלה

ושמחה (ח, טו)

יש להבין, דהלא שמחתם של אנשי שושן היתה כאשר בטלה רוע הגזירה, והלא כבר מלפנים כאשר נשלחו רוכבי הרכש עם האגרות החדשות, נודע שבטלה הגזירה, ואם כן מדוע דווקא כעת כאשר מרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, צהלה העיר שושן ושמחה.

יש לפרש ביאור מחודש בשמחתם של יהודי שושן, כאשר מרדכי עלה לגדולת המלכות, עפ"י דברי ספר חסידים (סימן תרז): "וכשתבא שמחה או טובה לצדיק מצוה לשמוח, שנאמר (קהלת ז, יד) ביום טובה היה בטוב, וכתוב (תהלים קו, ד) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך, מה גרם כי עסקתי לראות בטובת בחיריך לשמוח בשמחת גויך (שם, שם, ה)".

ומעתה כיון דיש מצוה לשמוח כאשר יש טובה לצדיק, שוב כאשר עלה מרדכי לגדולה, שמחו אנשי שושן בשמחת ובטובת מרדכי הצדיק.

פרק ט'

כיצד נהרגו בני המן

עשרת בני המן בן המדתא צרר יהודים הרגו וגו' ואת עשרת
בני המן יתלו על העץ (ט, יג)

בגמ' במגילה (טז, ב) "אמר רב אדא דמן יפו, עשרת בני המן 'ועשרת' צריך
למיימרנהו בנשימה אחת. מאי טעמא כולהו בהדי הדדי נפקו נשמתיהו".

בכתב אלביאן א (ט, יג) פירש וז"ל: "זה מראה בבירור, שהם לא נתלו אלא
ביום השני להריגתם, ואם כן ענין אמרם ז"ל שהם 'מתו בנשימה אחת', אינו
במשמעות 'איזדקיפא אחת איזקיפו', כי זה היה בשני זמנים.

ושמא התכוונו שכאשר נהרגו, נהרגו יחד, וכאשר נתלו, נתלו גם כן יחד
בפעם אחת. וכך אמר רבינו הר"ם במז"ל בחיבור (הל' מגילה פ"ב הי"ב) 'שכולן נהרגו
ונתלו כאחד. ובכלל זו הגדה ופשטיה דקרא ברור', ע"כ.

אמנם יש להעיר על כך מדברי הרמב"ם בפירושו המיוחד למגילה (פ"ח)
שכתב, דרק אחר שנתלו עשרת בני המן, כיוונו היורים להמיתם בחיציהם ויצאה
נשמתם כאחת. וז"ל: "וצוו את היורים לירות בו אבן, כדי שייארכו יסוריו ולא
ימות מיד, ותלו את בניו עמו. וכיוונו היורים לירות על לבו ולב בניו בבת אחת,
ויפתחו עליו אחד עשר יורים, וכשירה כל אחד, כיון ללב כל אחד מהם ויצאו
אחת עשרה נשמות בפעם אחת".

ובאמת עיין בלשון הרמב"ם ביד החזקה: "וצריך הקורא לקרות עשרת בני
המן ו'עשרת בנשימה אחת, כדי להודיע לכל העם שכולם נתלו ונהרגו כאחד".

ומגוף משמעות זו אין משמעות נוטה בבירור, שהריגתם היתה בזמן אחד
ותלייתם ביום אחר.

א. לרבי תנחום הירושלמי.

ב. וראה בדרשות אבן שועיב (פ' תצוה) "וי"מ כי לא נהרגו לגמרי, אלא מכת חרב עצומה קרובה
למיתה שקורין בלעז קולפא"ר, ושאלה אסתר שיתלו קודם שתצא נשמתן ונתקיימו הכתובים
כולם ודברי חז"ל", עכ"ל.

מדוע לא הגביל המלך את בקשת אסתר

מה שאלתך עוד אסתר המלכה ומה בקשתך עוד ותעש (ט, יב)

המפרשים דקדקו^ג, דכאן מצינו שלא הגביל אחשוורוש את בקשתה של אסתר – עד חצי המלכות^ד, בשונה מלעיל (ה, ג. ז, ב) דכתיב: "ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש". כלומר, שאחשוורוש הסכים לנתינה רק עד מחצית ממלכותו.

ונראה לבאר ע"ד הפלפול, דהנה מצינו ביוסף לקח (ה, ג) כי באומות העולם אין דין מכבדה יותר מגופו^ה. וראה ביוסף לקח (שם) שכתב, דלכך אחשוורוש הסכים לתת מחצית ממלכותו, דכן משפט אומות העולם.

אולם כעת שנודע לאחשוורוש כי אסתר הינה מזרע היהודים, ובמשפט התורה הדין הוא שמכבדה יותר מגופו (יבמות סב, ב. סנהדרין עו, ב). והגם שנשואה היא לנכרי שמשפטו הוא ליתן עד מחצה, מכל מקום הלא קיי"ל (כתובות מח, א) דעולה עמו ואינה יורדת עמו, ואם כן כיון שמנהג אומתה של אסתר – לכבדה יותר מגופו, שוב היה מחויב אחשוורוש לנהוג בה כדיני ישראל, ומהאי טעמא לא הגביל את נתינתו רק עד מחצית המלכות.

כיצד נהרגו מאה בני המן הרשע

ואת עשרת בני המן תלו (ט, יד)

בגמ' במגילה (טו, ב) מסופר על מיתתן של בני המן הצורר, "וכמה רב בניו - אמר רב: שלשים, עשרה מתו, ועשרה נתלו, ועשרה מחזרין על הפתחים, ורבנן אמרי: אותן שמחזרין על הפתחים שבעים הויא, דכתיב שבעים בלחם נשכרו, אל תקרי שבעים אלא שבעים".

ג. ראה אשכול הכופר (א, א).

ד. וראה בפירוש מגילת אסתר (אשכול הכופר א, א לבעל צרור המור) שהוכיח מכאן, כי אחשוורוש היה לבסוף מחסידי אומות העולם וזכה לחיי העוה"ב כדין חסידי אומות העולם, עיי"ש.
ה. אמנם שפיר חזיתי, בדברי ה"ר יהודה ן' שושן (הובא במנות הלוי א, יב) שכתב, כי סירובה של ושת' לבוא כדבר המלך, היה דבר מושכל מכמה טענות שהאריך שם: "וזה טעם ותמאן המלכה, אם מצד גודל מעלתה, ואם מצד הטעות הכללי כי היא אשה, וזה טעם ושת', כי מן המוסכם והמפורסם מכבדה יותר מגופו וכו'". מבואר שנקט, כי יש דין מכבדה יותר מגופו, אף באשת ב"נ.

אמנם במדרש תהילים (שוחר טוב, פכ"ב) הביאו חז"ל תיאור מלא על מיתתן של כל בני המן. "אמרו רבותינו מאה בנים היו לו להמן, עשרה נהרגו, ועשרה נתלו, ועשרה נתחתכו ונשלכו לכלבים, ושבעים מהם חזרו על הפתחים שנים עשר חודש, ולבסוף נהרגו".

הלימוד משתיית היין

לעשות אותם ימי משתה ושמחה (ט, כב)

בגמ' מגילה (ז, ב) חייב איניש לבסומי בפוריא וכו'.

בטעם קביעת מצות היום במשתה היין, הקשה האבודרהם (הלכות פורים), דהלא מצינו בכמה מקומות שהרחיקה התורה את השכרות, וכפי שמצינו בנח ולוט¹.

ותירץ האבודרהם וז"ל: "ויש לומר מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשוורוש היו על ידי משתה, כי בתחלה נטרדה ושתי מן המלכות על ידי משתה היין, שנאמר (אסתר א, י) ביום השביעי כטוב לב המלך ביין, אמר להביא את ושתי וגו'. ובאה אסתר תחתיה על ידי משתה, שנאמר (שם ב, יח) ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר וגו'. וכן ענין המן ומפלתו על ידי משתה היין היה. ולכן חייבו להשתכר בפורים מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר ועתה יהיה נזכר הנס הגדול בשתיית היין"².

ולכאורה צריך תלמוד, דהגם שניסי המגילה נסתבבו ע"י שתיית יין, והלא אין זה אלא היכי תימצי בלבד, וגוף התשועה מיד צר היה ע"י תפילות ישראל ותחנוניה של אסתר, ואם כן יש להבין היאך הפך מעשה שולי זה של משתה היין לאחת ממצות היום.

ונראה ליישב, דאכן אם מהות הפורים היה נקבע על ההצלה מיד צר אזי אין נפק"מ איך מסובבת הישועה דרך משתה היין, אולם היות וכל תוקף מגילת אסתר, להורות על השגחה פרטית מדוקדקת בתוך ההסתר, אם כן קבעו חז"ל

1. בגנות שתיית היין יעויין עוד בגמ' בסנהדרין (ע, א-ב). וראה עוד באורחות צדיקים (שער השמחה, בשם הרמב"ם). ראה עוד בביאור הלכה (תרצה): "וז"ל המאירי, חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומ"מ אין אנו מצוין להשתכר ולהפחית עצמינו מתוך השמחה שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת הש"י, והודאה על הנסים שעשה לנו", וע"ש מה שמבאר דברי הגמרא. והביא הביה"ל כן עוד מדברי החי"אדם.

2. וראה טעם נוסף למצות המשתה בקטע הבא.

זכר לנס שנעשה ע"י היין להורות כי אף המעשה הפשוט של שתיית יין כדרכם של מלכים ורוזנים, מכל מקום לא היה זה מאורע מקרי, אלא חלק מהשגחה פרטית שסיבבה את הנס מאפילה לאור גדול. אם כן נמצא שיש בשתיית היין חיזוק נפלא באמונת אומן של כלל ישראל שאין מקרה טבעי בעולם, אלא הכל בגזירת עליון ומעצת עתיק יומין.

שתיית היין בפורים – בסוד יין המשומר למעלה

לעשות אותם ימי משתה ושמחה (ט, כב)

הובאו לעיל דבריו של האבודרהם בטעם תקנת המשתה כמצות היום ביום הפורים, היות והשתלשלות הנס היתה ע"י שתיית היין.

טעם נוסף בעומק הדברים כתב בהקדמת אשכול הכופר (לבעל צרור המור) וז"ל: "לפי שזאת המגלה יש בה הכרתת זרעו של עמלק שזהו מעין מה שיהיה [בגאולה] האחרונה וכו' ואז יהיה השמחה בכל העולמות וכו', שזאת היא שמחת הנפש ותענוגיה, תקנו בזאת המגלה ג"כ שמחה על היין לשמח הגוף, אחר שיש בה עקירת זרעו של עמלק וכו'".

"וכל זה בסוד יין המשומר בענבי מששת ימי בראשית, הוא יין המשמח אלהים ואנשים (עיין שופטים ט, יג), לפי שבסבתו נמשכת השמחה למעלה ולמטה וכו'. וכן ישראל חטאו ביין משתיו (עיין דניאל א, ה) של אחשורוש עד שנגזרה עליהם גזירה, ואחר שתקנו מעשיהם בצומות וזעקתם, והפרישו עצמם מן היין כדכתיב (ד, טז) ואל [תשתו] שלשה ימים רצה השם לתת להם שכרם מדה כנגד מדה, לעשות הימים האלה בזמניהם ימי משתה ושמחה, כדי להחזיק כח של [מעלה] שהחלישו בעונותיהם וכו', ולכן לפי שנעשה הנס ביין של מעלה המשמח אלהים ואנשים, רצה השם שהימים האלה יהיו נזכרים ונעשים ביין אשר טובים דודיו מיין, והוא יין המשומר וכו'".

משלוח מנות באמצעות קוף

ומשלוח מנות איש לרעהו (ט, כב)

המ"ב (תרצה, יח) הביא את ספיקו של הבנין ציון (סי' מד), אם הביא בעצמו המנות ולא ע"י שליח אי יוצא, כיון דכתיב ומשלוח נימא דבעינן דוקא ע"י שליחות.

והנה יש לדון, מהו גדר המשלוח מנות ע"י שליח, האם הוי מגדרי שליחות כלשון הכתוב. או שהוי יותר כבוד, כאשר ממצע אדם נוסף במשלוח מנות.

והנה יש לפשוט את הספק, מדברי החת"ס (גיטין כב, ב) המחדש, כי גם קוף כשר למשלוח מנות. "ודע והבן כל מה שאמרו חז"ל פלוני בר שליחות או אינו בר שליחות היינו ר"ל בר שליחות כמותו, או אינו בר שליחות כמותו, אבל שליח אפי' קוף יכול להיות שליח, אלא שאינו כמותו. נפקא מינ' היכא שהקפידה תורה שהבע"ד בעצמו יעשה אלא שאנו אומרים שלוחו הוה כמו עצמו. לזה בעי' דין שליחות דאל"ה לא הוה כמותו, אבל היכי שאמרה תורה שישלח שליח כגון משלוח מנות, זה סגי' אפי' ע"י קוף וכל הפסולים והבן זה, כי כבר טעו בו גדולים וטובים ממני".

מעתה מבואר, שאין משלוח מנות ע"י שליח, מגדר כבוד, אלא מדין שליחות, וסגי בשליחות כל דהוא.

העניים לא חטאו בסעודת המלך

ומתנות לאביונים (ט, כב)

דבר מפליא מצינו באלשיך (תהילים כב, כד-כה), כי יש חיוב מיוחד ליתן מתנות לאביונים על מנת שיוכל לקיים מצוות היום של פורים בשמחה. היות וכל ישועת ישראל בתפילות צומם היה מכח תפילת העניים. דהעניים לא חטאו במשתה המלך אחשורוש לפי שלא זימנם, ולכן נשמעה תפילתם, ודין הוא ליתן להם מתנות.

וז"ל האלשיך: "כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, שהתענו שלשת ימים (אסתר ד, טז), עם היות שההסתר פנים לא היה ממנו, כי לא חטא לו העני שלא זימן אחשורוש עניים ליהנות מסעודתו, וגם לא החשיבם נבוכדנאצר להכריחם להשתחוות לצלם, ועל כן בשועו אליו מיד שמע, לכן יחוייב לתת להם מתנות".

האם גזירתו של המן היתה אף על המשומדים

כי המן בן המדתא צורר כל היהודים (ט, כד)

נחלקו המפרשים, האם המן הרשע ביקש להשמיד בשנאתו לעם הנצח, אף את היהודים שהשתמדו רח"ל, או שמא גזירתו היתה רק לאבד את היהודים המאמינים בה' ובתורתו.

ומצינו בזה מחלוקת במפרשים, בעל החיי אדם כתב בזה"י: "עוד י"ל דלכן מסיים עם מרדכי, כי בוודאי מי שירצה להשתמד לא יהיה בכלל הגזירה, ולכן מסיים דוקא עם מרדכי, משא"כ כשכופר בעמו ובאלקיו".

ח. מכת"י הערותיו על ספר יוסף לקח, הדברים הובאו בספר הזיכרון אדרת אליהו, (ע' קכז).

אמנם דעת המשך חכמה (מגיל"א ט, כד) כי גזירת המן כללה גם את עוזבי הדת, "הנה אחת מפעולות ההשגחה לקיום הדת היא אשר שנאת האומות הוא גדול יותר בעזבם הדת וכו', וכן המן שאמר ודתייהם שונות הרי שהקפיד על הדת, ועצם שנאתו היה להאומה גם בעזבם הדת, לכן אמר כי המן צורר כל היהודים אפילו לעוזבי דת, כי הפיל פור הוא הגורל להומם, פירוש שיעזבו הדת ואחרי זה לאבדם בטרוניה שמחליפים דת צדק, וכמו כל צוררי ישראל בזמנינו במדינות מארקה ורומניא".

הנה, לכאורה היה מקום להביא ראיה מדברי רש"י (שיר השירים ה, ח) כדברי בעל החיי אדם, דפירש רש"י על הפסוק - "השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו' שחולת אהבה אני", וז"ל: השבעתי אתכם - האומות אנשי נבוכדנצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש, ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפלה, ואת דורו של מרדכי בימי המן. אם תמצאו את דודי - לעתיד לבא ליום הדין שיבוקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר (ישעיה טו) יתנו עידיהן ויצדקו. מה תגידו לו - שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי ביסורים קשים ביניכם וכו'".

בפשוטו מבואר ברש"י, דמה שהמן גזר שמד על דורו של מרדכי, היה זה משום אהבתם של ישראל את הקב"ה. אם כן לכאורה אותם המשומדים שאינם בכלל 'חולת אהבה' להשי"ת ולתורתו, אינם בכלל הגזירה, וכדברי החיי אדם.

אמנם יש לומר בדעת המשך חכמה, דלעולם עיקר הגזירה היתה משום שרוב ישראל היו בכלל אהבתו ית', וזוהי הסיבה שהובילה את המן לגזור גזירת כליה, בראותו שמרדכי לא משתחוה לו מפני תורת ישראל, אמנם כאשר החל בגזירתו זמם להכרית שם ישראל, ובכללם אף את המשומדים.

עו"ל בדעת המשך חכמה, דהגם שהמן גזר אף על המשומדים, מכל מקום עיקר גזירתו היתה על ישראל, אלא שאף אם מחמת הגזירה יהיו כאלו שיעזבו את הדת, מכל מקום לא ימלטו עי"כ, ומכל מקום עיקר הגזירה היתה על אוהבי השם ית'.

מעמד הר סיני לא פסק עד ימי מרדכי

קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם (ט, כז)

בגמ' בשבת (פח, א) הדר קבלוה מאהבה.

והנה כתב בעל צרור המור בפירושו למגילה אשכול הכופר (הקדמה): "ועל היות זה הנס גדול ונפלא ופלא, צוה על הימים האלה וזכרם לא יסוף מזרעם, לפי שהקול יצא מהר סיני ואמר קול גדול ולא יסף, וכמו שאמרת זה הקול

הגדול נמשך ונארך עד זמן מרדכי, לפי שאז היה זמן מתן תורה שנית, עד שאמרו (שבת פח, א) קיימו וקבלו היהודים (ט, כז) קיימו מה שקבלו מהר סיני, לרמוז שעד אותו זמן היה הדבר רופף בידם וכו'".

קבלת התורה רק אחר הנצחון על עמלק

קיימו וקבלו היהודים (ט, כז)

בגמ' שבת (פח, א) איתא דהגם שהיתה טענת אונס בשעת מתן תורה, מכל מקום הדר קבלוה בימי אחשורוש, וברש"י פירש דהיה זה מאהבת הנס.

יש להסמך במה שדווקא בנס הפורים קבלו את התורה בשלימות, דהיה זה אחר הנצחון על המן האגגי מזרע עמלק.

וכתב בשם משמואל (ויקרא, זכור תרע"ט) בשם אביו בעל האבני נזר וז"ל: "והנה כ"ק אבי אדמו"ר זצללה"ה הגיד, כי אלמלא נצחו את עמלק מקודם לא הי' אפשר להיות מ"ת, שקליפת עמלק היתה מטילה ספק ופגם אף במקום שנראית התגלות אלקית, ובודאי הי' מוצא ביאור על הקולות והברקים וקול השופר ועצם הדברות לתרץ את הכל, כי אין קץ לשקריו והטעאתו, אבל כשנצחו את עמלק אף שנשאר ממנו לדורות מ"מ הוא בגדר הגבול, ושוב הי' יכול להיות מ"ת, עכ"ד".

אם כן נמצינו למדים, דקודם מתן תורה, נצרך התשת כוחו של עמלק, וזה היה בנס הפורים, ולכך הדר קבלוה מאהבה.

מעלת תפילת יום הפורים

והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משחה ומשפחה
מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך
היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם (ט, כח)

דבר פלא במעלת התפילה ביום הפורים שיש צד כי עדיפה היא על תפילת יום הכיפורים מצינו ברדב"ז, הנה נשאל בשו"ת הרדב"ז [ח"ב אלף פ"ז (ג)], במי שהיה אסור בבית האסורים והתיר לו השר להתפלל בציבור יום אחד בשנה בלבד, איזה יום ראוי לו לבחור. ומביא מתחילה הרידב"ז שהיה רב אחד שדן מתחילה שיבחר את יום הכיפורים, ולאחר מכן חזר בו – "ואח"כ החליפו ביום הפורים, משום מקרא מגילה ופרסומי נסא דבעינן עשרה". והרדב"ז עצמו חולק

דאין לסמוך על דבריו משום דיש דין זריזין וצריך הוא לבחור את התפילה בעשרה לאלתר.

מכל מקום נמצינו למדים, במעלתה העצומה של תפילת יום הפורים ומקרא מגילה, שעולה היא בחומרתה על פני תפילת יום הקדוש והטהור – יום הכיפורים.

פורים בפרס – הוכחה על תורה משמים

וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף

מזרעם (ט, כח)

במכתבו כותב הסבא מקלם (חכמה ומוסר, ח"ב ע' מז), "גרגיר קטן בחזוק האמונה, מה שדברנו ממגילת אסתר: ימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם.

הנה ידוע כאשר שמעתי בפירוש מפי איש נכבד מפרס, כי היהודים שם עתה בשפל המצב, עד שאין להם שום דין ומשפט כאזרחי הארץ, וא"כ איך כתוב במגילת אסתר "לא יסוף מזרעם", הלא שם עיקר משפחת המן הרשע, ושמא יעשו קשר שלא להניחם לזלזל לקרות ולשמוח בפומבי במפלתו, אלא ודאי כיון שכתוב במגילה, שברוח הקדש נאמרה, אין להם יכולת למנוע, וזה ג"כ מופת חושי לתורה מן השמים, כי האיך יכול האדם לגזור על להבא שאינו ברשותו, אע"כ מן השמים היא, ודבריהם – גזירה שאין אדם יכול לבטלה".

יש לציין, כי הגמ' במגילה (ז, א) מוכיחה מכך, כי מגילת אסתר ברוח הקודש נאמרה, "רב יוסף אמר מהכא, וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים. רב נחמן בר יצחק אומר מהכא, וזכרם לא יסוף מזרעם".

מקור לדברי הרמב"ם כי מגילת אסתר אינה בטלה לעולם

וימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם

(ט, כח)

כתב הרמב"ם (פ"ב ממגילה הי"ח) דמגילת אסתר אינה בטלה לעולם. "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם וכו'".

נראה בס"ד להמציא מקור לדברי הרמב"ם, מדברי המדרש לקח טוב (ט, לא) "י"ב פעמים נצטוו על הפורים, כנגד י"ב שבטי ישראל וכו', מלמד שכל ישראל עתידין לעשות הפורים לעתיד לבא בהקבץ כל ישראל, דברי הצומות וזעקתם".

חזינו אם כן, כי ימי הפורים יתקיימו אף לעתיד לבוא, בהיות בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל.

עיקר תקנת יום טוב של פורים – ששמע הקב"ה צעקתם

דברי הצומות וזעקתם (ט, לא)

בדברי רבינו המהר"ל (אור חדש ט, לא) נמצינו למדים חידוש מופלא, בשונה מהתפיסה הפשוטה, שמרדכי ואסתר רצו לעשות זכרון לנס הפורים והצלת ישראל מידי מבקשי רעתם, ומשום כך תיקנו גם שיזכרו את דברי הצומות וזעקתם, שהיו חלק מהנס.

אמנם המהר"ל מבאר באופן שונה לגמרי, דאדרבא עיקר זכרון הנס שרצו לעשות היה זה לזכר דברי הצומות וזעקתם, ששמע הקב"ה תפילתם, ובקיום זה יקיימו על נפשם אף את ניסי הפורים המשתה והשמחה.

וז"ל: "וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם (ט, לא) ודבר כמו זה הוא מצוה בודאי לפרסם שהש"י שמע צעקתם ואין קיום לדבר זה שיהיו נזכרים דברי הצומות וזעקתם רק על ידי ימי הפורים, ולכך כמו שקיימו דברי הצומות וזעקתם על ידי ימי פורים, כך קיימו על נפשם שאר הדברים המשתה והשמחה וההנחה אף שהיו בגלות, עם כל זה קיימו על נפשם ימי הפורים".

אם כן, עיקר תקנת מועד הפורים, היה לזכרון ששמע הקב"ה את תפילת ישראל, צומם וזעקתם.

פרק י'

הלימוד מהטלת המלך מס על איי הים

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים (י, א)

רבים מן המפרשים עמדו בזה, מה בא הכתוב ללמדנו בכך שאחשורוש הטיל מס על איי הים, ומה שייכות יש בדבר לנס ההצלה של פורים.

ונראה לבאר על פי דברי המדרש שוחר טוב (תהלים כב), כי אחשורוש שמלך מתחילה בעולם, לאחר מכן מרדו עליו חלקם, ולבסוף כאשר גידל את מרדכי חזרו לעובדו כל המדינות. וז"ל המדרש: "שבתחלה היה שולט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר מהודו ועד כוש (אסתר א, א), וכשהרג את ושתי מרדו עליו כולן, וכיון שנשא אותי חזרו לו שבע ועשרים ומאה מדינות בזכותי, כנגד מאה שנים ועשרים שנים ושבע שנים שחיתה שרה אמנו, וכשנפל המן וחזרה הגדולה למרדכי, חזרו כולם, שנאמר וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים (י, א)".

מעתה אתי שפיר, דלימוד גדול למדנו בפסוק זה כאשר אחשורוש הטיל מס על איי הים, דבזה נתגלה כי בעבור שגידל את מרדכי ונישאו, חזרו לעובדו כל ממלכות תבל.

בימי האר"י היו מתקוטטין עמו

ורצוי לרוב אחיו (י, ג)

בגמ' במגילה (טז, ב) דרשו, שפירשו ממרדכי מקצת מהסנהדרין.

ראה בספר נועם אלימלך (הוספות, אגרת הקודש), "אהובי אחי, יהי לבך בטוח כי גם בימי הקדוש האר"י ז"ל היו גם כן מתקוטטין עמו.

וזהו פירוש הפסוק דור לדור ישבח מעשיך, רצה לומר דור שהוא עתה מודים בעצמם שהדורות שהיו לפניו הי' להם מדרגת וזהו ישבח מעשיך, שמשבחים ומודים שגדולים מעשה ד' שנותן לצדיקים אבל לא בדור הזה".

תאוות הממון – סוד מרבי עמנואל חי ריקי

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים (י, א)

הספורנו בתהילים (עא, ד) כתב לפרש את הפסוק, הצילני מכף מעול וחומץ, דזהו קאי על אחשורוש שהיה תאב בצע, ולכך השים מס על הארץ ואיי הים.

ידיעה נפלאה בענין תאוות הממון מביא בעל המעשה רוקח על הרמב"ם (ריש הלכות מתנות עניים) ששמע מהמקובל האלוקי רבי עמנואל חי ריקי, "... ובפרט בזמן הזה שהכל להוטים אחר הממון. ושמעתי מפי הרב עמנואל חי ריקי זלה"ה בדרוש שעשה בעיר המהוללה אזמיר יע"א בהיותי שם, סימן לדבר, חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, ר"ת זנות, עבודה זרה, ממון.

כי ידוע דשיתא אלפי שני הוי עלמא, ושני אלפים ראשונים היו להוטים אחר הזנות, כדכתיב ויראו בני אלהים את בנות האדם וכו', וב' אחרים ע"ז כדאשכחן בזמן מלכי ישראל וכו', ואלה האחרונים אחר הממון ע"כ יש לנו ליזהר ביותר על הצדקה כדי לקרב הגאולה".

האם היו למרדכי בנים

ודובר שלום לכל זרעו (י, ג)

כתב החת"ס בגיטין (ג, ב ד"ה אי ר"א): "ולפע"ד י"ל זרעו, לא קאי אזרע מרדכי, דלדידי לא הוה לי' באותו זמן, ולכל זרעו קאי אעמו, דובר שלום לכל זרעו של עמו, כמו דכתיב זרע ישראל, וה"ל כפל ענין אחד במלות שונות, דובר שלום לכל זעמו ודובר שלום לכל זרע ישראל". הרי שדעת החת"ס כי לא היה למרדכי בנים א.

אמנם האבן עזרא, פירש כפשוטו, דמרדכי היה דובר שלום לבניו ולבני בניו.

א. בדעת הרשב"א מצדד החת"ס שכן היו למרדכי בנים. וע"ע במכסה עתיק למרן הגר"ח ק של"ט"א (אות שצח), דלא מצינו בחז"ל דהיו למרדכי בנים, וע"ע ברסיסי לילה (צ, ב) דמשמע שלא היה למרדכי בנים.

אמנם הוכיח מפשטות דברי המדרש שו"ט [כב] ע"הפ ויהי אומן את הדסה, דמשמע שהיו לו בנים, דאיתא שם, שאשת מרדכי היתה מינקת את אסתר. ועי' שו"ת לבנימין אמר.

פרשת זכור

אין דין קבורה בעמלק

תמחה את זכר עמלק מתחת השמים

דבר חידוש כתב הגאון הרוגוצ'בי (במדבר, כד, י) דאין דין קבורה בעמלק, וז"ל: "ולא ניתנו לקבורה, כמבואר באגדה בשמואל (מדרש שמואל, פרשה יח) גבי וישע שמואל כו' האכיל לנעמיות, דהוה [כזית] וחתכו לפחות מכזית וכו', וזה גדר טוב שבטבחים שותפו של [עמלק] (קידושין פב, א), כדאמר בירושלמי תרומות פ"ח [ה"ג] דא"צ לקברו, דבשרו יאכלו הכלבים, וה"נ בזה דאף דכל עכו"ם יש לקוברו, עיין גיטין דף ס"א [ע"א] וכו"א.

ולפי זה יש לדון, דלא היה דין לא תלין נבלתו על העץ בהמן ועשרת בניו, לפי שהיו עמלקים. אלא דדעת הרוגוצ'ב'ר (שם) דלהמן היה דין עבד כנעני של מרדכי שמל וטבל, ויצא מכלל עמלק, עיי"ש.

אולם י"ל, דדעת הצ"פ שההלכה של קבורה לא נאמרה בעושה מעשה עמלק, ולכן טבח המאכיל טרפות ועושה מעשה עמלק אין צריך לקברו, ומעתה לכך המן המשומד שגזר על קיום התורה ומצוותיה (מגילה טז, ב וברש"י), אף אם היה לו דין עבד כנעני, מכל מקום לא היה בו דין קבורה דדינו כעושה מעשה עמלק.

שורש ירידתו של עשו – כח העצלות

זכור את אשר עשה לך עמלק

בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (פראג, ח"ד סי' תקמא) כתב וז"ל: "בבני עשו מצינו שעליהם נאמר דרך עצל, ופי' רבי יעקב בן אחי, עצל זה עשו שנתעצל מתלמוד תורה. כמסוכת חדק הוא כמו סכת קוצים וכו'".

וכתב בספר אשכול הכופר: "וע"ז אמרו במדרש, דרך עצל כמשוכת חדק ואורח ישרים סלולה (משלי טו, יט), דרך עצל זה עשו הרשע שנתעצל בעבודתו של מקום".

א. ראה משנ"ת בחלק העיונים (ז, י).

מבואר, ששורש נפילתו הנטויה של עשו הרשע – עמלק, היה מכח העצלות שנתעצל מתלמוד תורה.

מעתה מובן, מדוע כאשר ישראל רפו ידיהם מן התורה הגיע להענישם עמלק מזרעו של עשו, היות ועשו שפלותו מכח התעצלותו בתורה, ולכך הינו רצועת מרדות בזה.

ובאמת למתבונן, תחילת נפילת ישראל ביד צר, היה בעבור שפלות ידיהם ועצלותם מן התורה, כדאיתא בגמ' מגילה (יא, א) "ר' אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא (קהלת י, יח) בעצלותים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך, ואין מך אלא עני".

ואם כן מידה כנגד מידה, כאשר נתעצלו ישראל, נפלו ביד המן מזרעו של עשיו, שהיה עצל מן התורה ועבודת ה'.

ובאמת יש להבין, מהו שורש ירידתו מטה מטה של עשיו הרשע, שהיה זה כמבואר משום מידת העצלות, וצריך תלמוד, דהלא עשיו הרשע הגיע לתהום הנשייה, עד כדי כך ששרו זהו הס"מ [עיין רש"י סוכה (כט, א ד"ה אלהיה). מכות (יב, א ד"ה שרו). מהרש"א (חולין קלט, ב)], הרי שהגיע לעומק הטומאה, וכל זה משום שהיתה בו מידת העצלות, ויש להבין זאת.

ויתכן, דהנה במסילת ישרים מבואר, שהזריזות מביאה לידי שמחה, ואם כן מידי דממילא שכאשר עשיו הרשע עשה את מעשיו בעצלות, אם כן היה זה לחיסרון השמחה בעבודת ה' ובתורתו, ואם כן כאשר לא היה לו חיבור לעבודת המקום, ממילא ירד מטה מטה עד לשפל המדרגה.

עמלק – תאוות הממון

ויזנב בך כל הנחשלים אחריו

במאירי (קידושין פ, ב) כתב על דברי המשנה כשר שבטבחים שותפו של עמלק, ונתקשו הראשונים, מהו הדמיון בין הטבחים לעמלק.

וכתב המאירי וז"ל: "כשר שבטבחים שותפו של עמלק, פירשו גדולי הרבנים שמאכילים ספק טריפות מצד חסותם על ממונם, ואיני יודע מה דמיון מזו

לעמלק. אלא שמפרשים בדבריהם, מאלפז שנטל כל ממונו ליעקב^ב, ונמצא שכלם חומדי ממון.

מסיים המאירי: "ועיקר הדברים לדעתי, שהוא חשוד על הסירוס, והוא מעשה המיוחד לעמלק, כמו שאמרו בהגדה שהיה מסרס ומשליך ערלותיהם כלפי מעלה לבזות מצות מילה, וזהו ענין ויזנב בך וכו'".

ויש להבין, מהו השייכות בין מידתו של עמלק שהוא כח הכפירה, לחמדת הממון, שהגם דחינה מידה פחותה, מכל מקום מהו השייכות בין הדברים^ג.

ב. ראה מדרש אגדה (בראשית כח, סי' כ) שאלפז גזל את ממונו של יעקב. ויש להעיר מדברי הבתי מדרשות (ח"ב איוב, אות כד): "ויען אלפז התימני ויאמר. אמר ר' ברכיה אלפז צדיק היה ואוהבו של איוב היה, והוא אלפז בכור עשו, ומה שנאמר התימני לפי שהיה יושב בארץ התימן". אם כן חזינו, דאלפז היה נביא וצדיק. אמנם פשר הדבר יש לומר, על פי דברי המדרש בראשית רבתי (לו, ד) "אלפז. נביא היה, בתחלה היה רשע ולבסוף היה צדיק וזכה לרוח הקדש". ואם כן מיושב היטב, דמתחילה היה רשע וגזלן, ולאחר מכן חזר בו והיה צדיק ונביא. וראה עוד במדרש דב"ר (ב, כ) ובילקו"ש (משלי, רמז תתקמו).

ג. ראה ליקוטי מוהר"ן (תורה כג, ה): "כי עיקר אמונה הוא בממון, כשמשבר תאוות ממון כנ"ל, ששם פנים דקדושה. וזה אמונה מאד, זה ממון כמ"ש (דברים ו') ובכל מאדך (ברכות נ"ד)".

עיונים

פרק א'

הקבלתה של אסתר לשרה

שבע ועשרים ומאה מדינה (א, א)

במדרש (ב"ר נח, ג) מובאת דרשתו של ר"ע, מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות, דזכתה לזה כנגד קכ"ז שנותיה של שרה אמנו.

דברים מופלאים בזה כתב התורת חיים (סנהדרין עד, ב) בהקבלת אסתר לשרה בכמה וכמה מקבילות וז"ל: "ואולי אסתר בת גילה דשרה היתה, שכל מעשיה דמיין להדדי. זאת נלקחה באונס אל המלך, וזאת נמי נלקחה באונס אל המלך. שרה מסרה עצמה לכך כדי שתציל את אברהם וכן אסתר שתציל את ישראל. וכשם ששרה היתה מולכת בכל העולם שהושוו כל העובד כוכבים ומזלות והמליכו את אברהם עליהם כדאיתא במדרש, וכן אסתר היתה מולכת מהודו ועד כוש, דהיינו מסוף העולם עד סופו כדאיתא במגילה.

וכשם ששרה היתה נקראת יסכה על שם שהכל היו סוכין ביפיה ושהיתה סוכה ברוח הקדש, כך אסתר היו הכל סוכין ביפיה - שנאמר ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל רואיה, שהיו הכל רואין וסוכין בה כדאיתא במדרש, והיתה סוכה ברוח הקדש כדאיתא במגילה - ותלבש אסתר מלכות, שלבשה רוח הקדש, כמו ורוח

לבשה את עמשא. מה שרה לא רצתה לגלות על אברהם מה הוא לה עד לאחר שנעשה לה הנס, כך אסתר לא הגידה על מרדכי מה הוא לה עד לאחר הנס.

וכשם שנתוספה ה"א לשרה, ככה לאסתר שהיו הכל קוראין אותה אסתר על שם סהרא כדאיתא במגילה, שהיתה דומה ללבנה ביפיה, ועוד דהלבנה מקבלת אורה מן החמה, ואסתר נמי קבלה שפע יופיה משרה בת גילה שהיתה דומה לחמה, ולכך הבהיקה כל ארץ מצרים ביפיה כשפתחו התיבה כדאיתא במדרש רבה, ועיי"ש עוד.

מדוע נתבעו ישראל על אכילת גיעולי נכרים לאונסם

משתה שבעת ימים (א, ה)

איתא בילקוט שמעוני (אסתר, תתרמ"ח): "א"ר שמעון בן יוחאי, מכאן שאכלו בשולי כותים בעל כרחם".

והנה, סיבת גזירת כליה בימות אחשורוש נסבבה משום שנהנו מסעודתו של אותו רשע (מגילה יב, א). ובילקו"ש (שם, תתרנ"ז): "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ידע לרפאות את המכה, ידע מאי זה חטא לקו על שאכלו בשולי כותים".

וצ"ע, כיון שהיו ישראל אנוסים על כך, שהאכילום בעל כרחם, אם כן מדוע נתבעו על חטא זה של גיעולי נכרים.

אמנם י"ל, דהגם שנאנסו בפועל, מכל מקום היה זה בבחינת מכניס עצמו לאונס, וכפי דאיתא בילקוט (שם, תתרנ"ז): "אמר המן לאחשורוש, אלהיהם שונא זמה הוא וכו', ועשה להם משתה וגזור עליהם שיבאו ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם, שנאמר לעשות כרצון איש ואיש מי שירצה יבא, ומי שלא ירצה לא יבא, כדי שלא יהא פתחון פה למדת הדין לומר בעל כרחם הביאום".

מעתה, כיון שיכלו ישראל למלט עצמם ולא ללכת למשתה, כפי שהזהירם מרדכי הצדיק, ואף על פי כן הלכו, הגם שבפועל נאנסו, מכל מקום הרי זה מכניס עצמו לאונס, ונתחייבו על כך, וכפי שיסדו האחרונים (ראה חידושי הגרש"ש, כתובות סי' ה') דאסור להכניס את עצמו לאונס.

עו"ל, דהגם שהיה אונס באכילת המאכלות אסורות, מכל מקום הלא מבואר בגמ' (מגילה, שם) 'דנהנו' מסעודתו של אותו רשע, ואם כן היה זה אונס ורצון כאחד. וכבר יסד הקובץ הערות (ט, ט) דאונס אינו מתיר את האיסור, אלא דאינו חייב על מעשה שנעשה בלא רצונו, אולם במקום שעושה ברצונו, יש לצרף

את הרצון למעשה וחייב עליו. ואם כן אצל ישראל במשתה שהיה אונס ורצון ונהנו מאותם מאכלות אסורות, שפיר ליכא פטור של אונס א.

נראה ליישב בס"ד באופן נוסף, על פי דברי המנות הלוי (א, ח), דבדקדוק הכתובים כתיב 'אין אנס' – כתיב חסר.

"להורות כי היה בענין ההוא קצת אונס, כי באמור המלך מי שירצה יהנה מפת בג המלך ומיין משתיו (דניאל א, ה), ומי שלא ירצה יעשה כאות נפשו, מי לא ידע שכוונתו שישתו ביין משתיו, ומי שלא ישתה יודע כי הוא מבטל רצון המלך, והוא כמחשיב מאכל הלחם לחם מגואל (מלאכי א, ז) ויינו יין תרעלה (תהילים ס, ה) ויהיה ירא לנפשו בן יפגעהו בקשת או בחרב, ויתגלל ויתעולל עליו והרי זה אונס, ולכן כתיב אנס חסר כי אונס קצת יש".

אם כן נמצא, שמחד לא היה במשתה המלך אונס גמור, היות ולא היו מחוייבים לאכול ולשתות, ומאידך, כיון שהיה באי האכילה חשש על נפשם ונפשות ביתם, אם כן היה בזה קצת אונס.

ואם כן אתי שפיר, מדוע נתבעו ישראל על אכילת מאכלו"א, הגם שהיה במשתה אכילת אונס, מכל מקום הוי אונס קצת, דהיה בידם להימנע מאכילת אותם מאכלים, ושוב לא יביאו לפניהם גיעולי נכרים.

האם מלך יכול למחול על כבודו למלך אחר

ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים וגו' כדת מה לעשות במלכה

ושתי (א, יג-טו)

הנה הקשו המפרשים, כיצד חפץ אחשוורוש למלט את ושתי ממות, והלא קי"ל דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (קידושין לב, ב ועוד).

ונתעוררתי לדון, האם מלך יכול למחול על כבודו למלך אחר, ואין בכך פחיתות היות ואינו משפיל את מעמדו בפני המון העם, אלא בפני מלך כערכו.

או שמכל מקום אין באפשרותו לוותר על כבודו לזולתו.

ומצאתי באילת השחר (פ' חוקת) שכתב, כי מלך יכול למחול למלך הגדול ממנו, ולא למלך הפחות ממנו, עיי"ש.

א. ראה עוד בהאי עניינא דמכניס עצמו לאונס, ואונס ורצון כאחד בספר שערי חיים להגר"ח שמואלביץ זצ"ל (כתובות סי' י'), וצרף לכאן.

ולכאורה הדברים תלויים בטעמא דמילתא, מדוע מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דנחלקו בזה הראשונים, י"א שאינו יכול לזלזל בכבודו לפני העם, דהלא בעינן שתהא אימתו עליך. ויש נוסח אחר, שאין הכבוד שייך לו אלא כבודו הוא כבוד העם. ונימא מעתה דלטעם שכבודו הוא כבוד העם, אין ביכולתו למחול ואפילו למלך אחר, אולם אם הטעם שאינו רשאי למחול הוא בכדי שתהא אימתו עליך, אם כן כאשר מוחל על כבודו למלך אחר, אין בכך חיסרון מורא ביחס לעם. היות ויודעים שאין ביכולתם להשתוות למלך, ומה שמחל למלך אחר זהו משום תוקף תפקידו. (ולאילת השחר, שייך דבר זה דווקא במלך גדול ממנו).

הטעם שאין המלך יכול למחול על כבודו הוא משום "שום תשים עליך מלך". כן משמע מדברי רש"י, כי המלך מנוע מלמחול על כבודו מפני אזהרת התורה את העם 'שתהא אימתו עליך', שכן כתב בפרק האשה שנתארמלה (יז, א): "ישראל הוזהרו שישימו עליהם שימות הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם, הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה".

וראה עוד בשיטה מקובצת (כתובות יז, א) וז"ל: "כתב רש"י ז"ל, שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה משום דאין כבודו מחול, פי' דכל שעה שמוחל על כבודו, הרי כאילו הסיר עצמו ממלך וצריך אתה להשימו עליך מחדש".

וכן מפורש בריטב"א בקידושין (לב, ב) שכתב וז"ל: "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר 'שום תשים עליך מלך' – שתהא אימתו עליך; ואם מוחל כבודו, לא תהא אימתו עלינו".

אבל יש שנתנו טעם אחר לכך שאין ביד המלך למחול על כבודו. שכן כתב בספר המקנה (קידושין, שם): "הטעם משום דאין המלכות שלו ואינו יכול למחול על כבוד מלכות שמים אשר בקרבו, וכן כתב המהרש"א ז"ל". וז"ל המהרש"א (שם): "מלך בשר ודם משמיא מוקמי ליה ולא דיליה הוא, כדכתיב 'כי לה' המלוכה', ואין המלך בשר ודם יכול למחול כבוד מלכות שמים. וכי האי גוונא מצאתי במרדכי פרק הניזקין בשם מהר"ם".

וז"ל המרדכי בשם מהר"ם (גיטין, רמז תא): "אי קאמר כהן אני מוחל על כבודי – כבודו מחול, כמו הרב שמחל על כבודו דכבודו מחול, דאורייתא דיליה הוא, כל שכן כהן שהכהונה ניתנה לו ולזרעו עד עולם בברית מלח, דכתיב 'והיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהונה עולם', וכן בפרשת קרח כמה פעמים 'כהונתכם', אלמא שהכהונה שלהם היא. ולא דמי למלך שאין יכול למחול על כבודו, כי לשם המלוכה, ממליך מלכים ולו המלוכה, ולהכי כתיב 'שום תשים עליך מלך', שריבה בו הכתוב שימות הרבה, לומר שאין כבודו מחול.

כיוצא בזה כתבו התוספות בפרק כהן גדול וז"ל: "והאי דת"ח יכול למחול על כבודו משא"כ מלך, הוא משום קרא דקאמר שום וגו' שתהא אימתו עליך - כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא, ואין יכול להפקיע מצות המקום, אבל ת"ח תורתו דיליה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא".

והנה איתא בגמ' (מגילה י, ב): "רבה בר עופרן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא, ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים - מלך זו ושתי".

והיות ומבואר בגמ' במגילה זו, דלושתי היה דין 'מלך', אם כן לצד שמלך יכול למחול למלך אחר, אם כן שפיר יכול היה אחשוורוש למחול לושתי, ולא היה בזה חיסרון של מלך שמחל על כבודו דאין כבודו מחול.

[אמנם לדברי האילת השחר, שדווקא למלך יותר גדול יכול הוא למחול, אם כן יש לדון בתירוץ זה, דהלא בפשוטו מלכות אחשוורוש היתה יתרה על ושתי. ומה שיש לצדד שיכול היה אחשוורוש למחול, לפי המבואר במפרשים שהדין ודברים בין אחשוורוש לושתי היה מכח מי יש לושתי את גדולת מלכותה, דושתי טענה שהינה מלכה מכח מלכות אבותיה, ואם כן שפיר אם היה מקבל אחשוורוש את טענתה יכול למלטה ממות ולמחול על כבודו].

אשתו כגופו בבן נח

ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה וגו' (א, טז)

המנות הלוי הביא בשם ה"ר ישועה שהביא משמו של חכם עלום שם, כי המלך לא רצה לדון מתחילה את ושתי, לפי שאין ראוי שידון בעניינים הנוגעים לו עצמו. ועל כך אמר המן - ממוכן, שלא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה, כי כל העמים והשרים הם בעלי הריב, ולכך יכול המלך לחרוץ את משפטה, עכ"ד.

ויש לדון, דאף אם נאמר שהתביעה על ושתי היא תביעה של השרים והעמים על ושתי, מכל מקום היאך יכול המלך אחשוורוש לדון את דינה, והלא אשתו כגופו, ואם כן פסול הוא לדין בעבורה.

מעתה נצטרך לברר מהו דין אשתו כגופו בבן נח.

ובכלי חמדה (פרשת וישלח) מבואר, כי בבן נח אשתו כגופו, ואדרבא יתרה היא הקירבה ביניהם, לפי שאינם בני גירושין (לחד מ"ד בירושלמי קדושין פ"א ה"א).

ביערות דבש (ח"א, דרוש ג' ד"ה ומזה נלמד לבל) מבואר, דגם באחשורוש וושתני אמרינן אשתו כגופו. ובדברי בעל צרור המור (בראשית ב, כד) נראה, כי גם בבן נח אמרינן אשתו כגופו.

ואם כן ניצבת הקושיא על תילה, כיצד יכול היה המלך לדון את דינה של ושתני והלא אשתו כגופו. וכן יש לדון, מדוע לא יפסל אחשורוש לדון משום נוגע בדבר.

היאך היה לאסתר דין מלכות בישראל

ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה (א, יט)

במדרש אבא גוריון (סופ"א), וכן באסת"ר (ד, ט) נאמר, "ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה. אמר ר' חנינא בר אבהו כתיב, כי הוא יכאיב ויחבש ימחץ וידידו תרפינה (איוב ה, יח), בלשון זה ניטלה המלכות מזקנה, שנאמר ונתנה לרעך הטוב ממך (ש"א טו, כח), ובו בלשון חזרה לה המלכות, שנאמר, ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה".

ומבואר, שלאסתר היה דין מלך ישראל, וכפי שנאמר שחזרה לה המלכות שניטלה משאול באותו מטבע לשון.

וצ"ע, הלא דרשו חז"ל בספרי (הובא ברמב"ן עה"ת דברים ז, טו) וז"ל הרמב"ן, "על דעת המפרשים, שיהיה נבחר על פי נביא או במשפט האורים, יצוה הכתוב תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, כי הוא יבחר ולא אתה. ובספרי: "שום תשים עליך מלך - מת מנה אחר תחתיו, מלך - ולא מלכה, אשר יבחר ה' אלהיך - על פי נביא".

ותירצנו במקו"א על פי דברי שו"ת דברי יוסף (חתן הרידב"ז, סי' יז) שמיישב את קושיית הראשונים (ראה תוספות יבמות מה, ב) היאך דבורה שפטה את ישראל. ותירצו הראשונים, דעל פי הדיבור שאני.

ומבאר הדברי יוסף: "רצה לומר, כי האיסור הוא אך על ישראל שלא ימנו אותה לשופטת, אבל כאן גבי דבורה לא ישראל, בחרו אותה, כי אם על פי הדבור מהקב"ה בעצמו שהזמינה ויעדה להיות שופטת את ישראל, וכיון שכן הרי נעשה המינוי שלה בהיתר. ובזה אין עוד מקום לקושיית הבאר הגולה שהקשה לא בשמים היא, כי לא צוה הקדוש ברוך הוא לישראל שהם ימנו אותה, שזה לא

ב. ראה עוד ביערות דבש (ח"ב דרוש ב') שנקט, דהן למרדכי והן לאסתר היה דין מלך ישראל, וכפי שדרשו במדרש (אסת"ר י, ב), כי היה להם מטבע של מלכות, עיי"ש.

יתכן לתת תורה חדשה, רק הקדוש ברוך הוא גלה עפ"י הדיבור שרצונו שדבורה תשפוט את ישראל וכן היה".

מעתה י"ל, שהן הן הדברים אף לגבי מלכותה של אסתר על ישראל דשרי, היות והאיסור שתהא האשה נוהגת במלכות, זהו רק איסור במינוי מלכה על ישראל, ואולם כאן שהתמנתה אסתר למלכות בניסי שמים, בזה אין איסור שתהא מלכה על ישראל, היות ונתמנתה מאליה מכח הצלת ישראל ומלכות אחשוורוש, ואם כן אין בזה חיסרון של מקרב אחיך.

וראיתי בחת"ס (או"ח ח"א סי' יב) שכתב כדברים הללו, בבארו היאך מינו את רחבעם בן נעמה העמונית: "והיה נלע"ד דוקא תחלת השימה נצטוינו שיהי' ממובחר שבאחיך, והיינו שום תשים עליך מלך מקרב אחיך, וע"ד משל אנחנו שמנו עלינו דוד מלך ישראל ממובחר שבאחינו ואין בו דופי, ושוב זכה הוא וכל בניו אחריו עד סוף הדורות ובלבד שימלאו מקום אבותיהם, ושוב אף על גב שאותו הבן אינו ממובחר שבאחיך, שאין אמו מישראל לא מצינו שהוזהר הוא שלא לשמש בכתר מלכות, אך עלינו האזהרה שלא נשימהו עלינו והרי לא שמנוהו, כי ירושה היא לו משימה הראשונה, והבן זה".

חזינן בדבריו, שדין מובחר שבאחיך הינו דין בהשמת המלך על ישראל, ולא כאשר המלך מושל מאליו, ואם כן הוא הדין לגבי אסתר שמשמים מינו אותה על ישראל, שוב אין בזה חיסרון של מקרב אחיך.

פרק ב'

כיצד יצא מרדכי מארץ ישראל מעצמו

אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך

יהודה (ב, ו)

בגמ' במגילה (יג, א) דרשו את הלשון 'אשר הגלה', שגלה מרדכי מעצמו.

וצ"ב, היאך ויתר מרדכי על זכותה של ארץ ישראל ויצא לאדמת נכר, הלא ישנו איסור לצאת מהארץ לחו"ל.

ונראה ליישב, דהנה כתב החזו"א (קו"א סג), "וכמדומה שהאריך המהרי"ט בתשובה, כי חובה לדור בארץ ההיא ששיבות הקדושות בנויות בה - אשר מהם תצא תורה, יותר מארץ הקודש, וכמדומה לי שכתב אף בארץ מצרים - אשר לדעת ראשונים ז"ל יש איסור לדור בה - ובהדיא אמרו (ע"ז יג, א) שכהן מטמא בחו"ל ללמוד מכל".

מעתה למה שכתב בזה בספר כסף נבחר, "יתבאר עם מה שאמרו חז"ל (מגילה יג, א) אשר הגלה מעצמו. ונתן טעם הכתוב למה הגלה הוא מעצמו ואין רודף אותו, לזה אמר עם הגלה אשר הגלתה עם יכניה וכו', שידוע הוא שגלו עם יכניה כל הסנהדרין והחכמים 'החרש והמסגר' (מלכים ב' כד, טז) דשבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין (גיטין פח, א), ולכך הגלה מעצמו כדי לגלות למקום תורה, ולישב שם אצל הסנהדרין".

ואם כן, לפי שהיו החרש והמסגר ותופשי התורה ויושבי לשכת אגן הסהר בחו"ל, לכך הגלה מרדכי עצמו עמהם למקום תורה.

בענין זמן קבלת שם אם

ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת (ב, ז)

הבאתי במקו"א את חידושו של מו"ר הגרב"ד פוברסקי שליט"א, דהנה בגמ' מגילה (יג, א) דרשו על הפסוק, ובמות אביה ואמה, "עיברתה - מת אביה, ילדתה - מתה אמה". ופרש"י, "נמצא שלא הי' לה אב משעה שנראה להקרות אב".

וצ"ב, מדוע הוצרך רש"י לומר שמת אביה כבר מעת ההריון ולא בעת לידתה דומיא דהאם.

וביאר בזה, ששם 'אב' מקבל בהריון, בעוד שהשם 'אם' מתקבל רק בלידה. ולכך אחר ההריון שכבר קיבל אביה של אסתר את התואר 'אב', משום כך פירש רש"י שמת אביה אחר ההריון, בעוד שאמה של אסתר שקיבלה את השם 'אם' בלידתה מתה רק אחר הלידה, דקודם לכן לא היתה נחשבת כ'אם'.

שוב מצאתי שכבר כתב כן הגר"י ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א-ב כלל ד), ששם אב מקבל האב מיד בהריון, בעוד שאצל האם היות ועובר ירך אמו, לכך אין נחשבת האם כ'אם' רק בשעת הלידה. והביא הבית האוצר שכבר כתב כן המהר"ל באור חדש וזה לשונו: "ונראה שדרשו כך, מפני כי 'ובמות אביה ואמה' הוא יתור ולא הוי צריך לכתוב, לכך דרש במות אביה, היינו בשעה שנעשה לה אב, והיינו עיברתה מת אביה שבאותו שעה נעשה אביה, ובשעה שנעשית לה אמה וזה בשעה שנולדה דבשעת העיבור כיון שלא פי' הולד ממנו לא נקרא עדיין אמה, מה שאין כן אצל האב שמיד שנתעברה ממנו נקרא אביה, ואצל האם קיי"ל עובר ירך אמו וכשילדתה מתה אמה" א ב.

והנה בספר רביד הזהב (פורים) הביא קושיית מרן בעל האבי עזרי, דישנה ראייה ברורה מהגמ' בב"ב (קמב, א) דאזלינן בשם אם בתר שעת עיבור, דאמרינן התם "תינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל וכו', עובר לא וכו', אבל עובר לא, מ"ט דהוא מית ברישא ואין הבן יורש את אמו להנחיל לאחין מן האב". מבואר להדיא דאיכא דין ירושה של עובר את אמו, ורק משום ירושה בקבר ליכא, כמ"ש הרשב"ם שם (בע"ב ד"ה ומשנינן אמר), אבל אילו מתה אם תחילה ואח"כ מת עובר - היה מנחיל וכו', דעובר יורש, עכ"ל, ואי אזלינן בתר שעת לידה א"כ מאי שייכא ירושה בעובר שמת קודם שנולד, וע"כ מוכח דשם אם מקבלים כבר בשעת העיבור.

א. כן מבואר בכלי חמדה (פרשת תולדות), **לדעות נוספות**: עיין ברע"א (יו"ד פז, ו) שבין אב ובין אם מקבלים שמם מן העיבור. ובמהרש"א (סוטה מא, ב) נקט להיפוך, ששם אב חל מן הלידה, בעוד ששם אם מקבלת מההריון.

ב. המהרש"א מנחות (נג, א) אזיל לשיטתו ששם אם מתקבל משעת ההריון בעוד ששם אב מקבלו רק בשעת הלידה. דאיתא בגמ' (שם) ואי בר אבהן ולא בר אוריין אישא תכליה כו' (היינו, דאם האדם מיוחס לשושלת ת"ח והוא עצמו אינו בן תורה, תאכלנו אש). ופירש המהרש"א: "וי"ג אימא תיכליה, כיון דלא למד כאבותיו ראוי היה שאמו תשכל אותו כבר, תרגום משכלה תיכלא, ור"ל שלא יהיה נקרא ע"ש אבותיו שהיו בעלי תורה, דלא נקרא ולד ע"ש אבותיו עד שנולד, כמ"ש ויתלדו על משפחותם לבית אבותם, כמבואר בחדושים דסוטה (מא, ב ד"ה כל אדם)". מבואר במהרש"א, כי שם אב מקבלים בלידה, בעוד ששם אם מקבלים משעת ההריון.

ונראה לבאר בזה בס"ד, עפ"י מה שכתב המהר"ל באור חדש (מכון ירושלים ע' תקיד, והובא גם בבית האוצר), "דבשעת העיבור כיון שלא פירש הולד ממנה לא נקרא עדיין "אמה" וכו', ואצל האם קיימא לן עובר ירך אמו (גיטין כג, ב), וכשילדתה מתה אמה".

נמצינו למדים, דמצד עצמו יש לעובר חיות, אלא דמכיוון שחיותו תלויה בחיותה של האם ממילא נטפל הוא למציאות של אמו ואינו חולק דין עצמי.

מעתה אתי שפיר, דכל מה שנטפל הוא לחיותה של אמו זהו רק כאשר אמו בחיי חיותה, ותלוי העובר ועומד מכח חיותה של האם, משא"כ כשמתה, אזי מקבל הוא את שמו ויכול לרשת מצד עצמו (לולי הדין שעובר אינו יורש), מאחר דכבר אינו בטל לחיות דאמו.

וראייה מעליתא יש להביא מדברי רבינו הגר"ח (פ"ז מעבדים ה"ה) שהסביר באר היטב, מדוע המשחרר עובר בלא האם לא עשה כלום, "וא"כ הרי י"ל דחלוק בזה דין האם מדין העובר, דעובר במעי אמו כיון דאכתי לא נגמר חיותה, וחיותה תלוי בתר אמו ולא הוי איש בפ"ע, משו"ה הוא דהוי משחרר חצי וכו'".

מעתה פשוט, דבגוונא שמתה האם ושוב אין חיותו של העובר תלויה מכח אמו, בכה"ג אינו נטפל לאם, והיה יורש להנחיל לאחיו, לולי הדין דעובר אינו יורש. ואם כן ליכא סתירה לדברי רש"י ששם אם חל רק בעת הלידה.

מדוע לא החמירה אסתר למסור את נפשה

ותלקח אסתר אל בית המלכות בחודש העשירי וגו' (ב, טז)

הנה נחלקו הרמב"ם (פ"ה מיסודי התורה ה"א) והתוס' (ע"ז כז, ב ד"ה יכול), בכל עבירות שדינן יעבור ואל יהרג, האם מותר לאדם להחמיר על עצמו ולמסור את נפשו על קידוש ה', לבל יעבור על מצוות רחמנא. דעת הרמב"ם שאסור לעשות כן, ואדרבא הרי זה מתחייב בנפשו. בעוד שהתוס' סבירא להו, שרשאי להחמיר על עצמו.

ומעתה תיקשי, לדעת התוס' שמותר ורשאי להחמיר על עצמו למסור את הנפש, גם בעבירות שדינן כיעבור ואל יהרג, אם כן אסתר שמופלגת היתה בחסידות מדוע לא עשתה כן, ומסרה נפשה לבל תיכשל בביאת עריות דעכו"ם (וע"ע בתוס' כתובות ג, ב ד"ה ולדרוש)^ג.

ג. עמד בקושיא זו התורת חיים (סנהדרין עד, ב), הבאנו דבריו בחלק הביאורים (ב, טז).

ונראה ליישב בס"ד, דהנה במשנה למלך (פ"ה מיסודי התורה ה"ד) הביא דעת רבינו ירוחם שנפסק בב"י (יו"ד קנז), דאם הכותי מכווין להנאת עצמו אסור להחמיר ולמסור נפשו, ואפילו בפרהסיא אינו רשאי למסור, עיי"ש.
ומעתה אתי שפיר, דהיות ואחשוורוש נתכוין להנאת עצמו, ואסתר היתה קרקע עולם, אם כן היה אסור לה להחמיר ולמסור את נפשה.

כיצד יעץ מרדכי עצה טובה למלך הנכרי

ובהקבץ בתולדות שנית (ב, יט)

בגמ' במגילה (יג, א) דרשו, שמרדכי נתן עצה זו לבקש בתולדות שנית, כדי לאיים את אסתר ולקנאותה בדרך חברתה כדי שתגיד את עמה ומולדתה.

וצריך ביאור, דהלא מרדכי חפץ שאסתר לא תגלה מהו עמה ומקור מחצבתה, ואם כן מהו שמשיב הוא עצה למלך, לכנוס בתולדות שנית על מנת שיגרום לאסתר לומר מאיזה עם היא.

וכתב בכלי חמדה (למהר"ש לניאדו), "הן אמת כי היא הנותנת ומגדת שלימות מרדכי, כי לא נמנע מליעץ המלך העצה הנאותה אל הענין ההוא לקבץ בתולדות שנית, כדי לגלות באמצעות זאת התחבולה מסתורי אסתר, ולאסתר יעץ הנאות לה כפי הטעמים שיש בענין".

והבאנו בעבר לתמוה מדברי הרמב"ם (פי"ב מרוצח הט"ו), שישנו איסור ליעץ עצה טובה לעכו"ם, ואם כן היאך יכל מרדכי מכח מה שהמלך סמך עליו, ליעץ לו עצה טובה, דבר האסור עפ"י תורת ישראל.

אמנם י"ל, דאיסורו של הרמב"ם נאמר, כאשר הולך היהודי מעצמו ומייעץ לעכו"ם, או במקרה שיכול להשתמט מהנכרי ועומד ומייעצו.

אמנם שונה הדבר לגבי מרדכי שהיה מחויב להשיב אל המלך, ולא יכול להשמיט את עצמו, אם כן שוב היה חייב להשיב עצה למלך, ואילו היה נותן עצה שאינה הגונה, היה בדבר צד איסור, מכיוון שהמלך הסתמך עליו.

ד. ובדעת הפרישה (יו"ד קנז הובא במשנ"ל שם), דגם להנאת עצמו רשאי להחמיר ולמסור את הנפש, י"ל דהיות ונרמז למרדכי על כך מן השמים (אסת"ר ו, ו), שנלקחה אסתר לבית המלך, על מנת שתבוא ישועה לישראל מידי צר על ידה, ואם כן לכך הורה לה שלא להחמיר ולמסור נפשה. ה. וראה עוד משנ"ת בעיונים (לקמן ב, כא).

ו. ונתבאר בזה במקו"א עוד על פי דברי התוס' (קדושין טז, א ד"ה בעכו"ם), דאסורה הפקעת הלוואתו של עכו"ם אף שהוא תחת ידך, במקום שבטח הנכרי על ישראל.

היאך נהרגו בגתן ותרש בהודאת פיהם

קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף ויבקשו לשלוח
יד במלך אחשורוש: ויבוקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עין

(ב, כא-כג)

באוצר המדרשים (אייזנשטיין) הביא דבר פלא ממגילת מרדכי, כיצד נודע הדבר למרדכי על מזימת בגתן ותרש. "וירא אותם מתלחשים והכיר עצתם וחשב שהם חושבים לשלוח יד במלך ויגד זה הענין אל המלך: והמלך חקר את הדבר וראה וידע אותו מהודאת פיהם, ויצו המלך לתלותם: ונכתב בספר הזכרונות, ולמרדכי צוה המלך לעמוד בבית מלכותו ויתן לו מתן רב על זה".

ויש לעיין, כיצד נהרגו בגתן ותרש על פי הודאת פיהם, והלא מבואר ברמב"ם (פי"ח מסנהדרין ה"ו) דאין הורגין אדם על פי הודאת פיו. וז"ל הרמב"ם: "אבל הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות שמא כך זה יבא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג, וכללו של דבר גזירת מלך היא".

ואולם יתכן שבן נח שנהרג על פי עד אחד כדאיתא בסנהדרין (נז, ב): "אשכח רבי יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב: בן נח נהרג בדיין אחד, ובעד אחד, שלא בהתראה, מפי איש ולא מפי אשה, ואפילו קרוב". ודעת החינוך (מ' קצב) שב"נ נהרג אף בהודאת עצמו^ז.

עו"ל, שנהרגו מדין מורדים במלכות, ולזה אין צריך את משפט העדות, אלא יכול המלך להרוג כרצונו (ועיין עוד בתוס' מגילה יד, ב).

מדוע מרדכי הציל את המלך ע"י אסתר

ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך

בשם מרדכי (ב, כא)

יש לעיין, כיצד הותר למרדכי להציל את המלך ולמלט נפשו ממות, הלא יש איסור לייעץ עצה טובה לנכרי, וכן פסק הרמב"ם (פי"ב מרוצח הט"ו) וז"ל:

ז. ראה עוד בשו"ת ברית יעקב (ח"א סי' כ', הובא בעלי תמור פ"א דקדושין). ובשרידי אש (ח"ב סי' עג) שדנו אם לפי דברי הרמב"ם דחוששין שמא המודה הוא ממרי הנפש, אם כן הודאת עצמו לא תועיל אף בב"נ.

"ואסור להשיא עצה טובה לגוי או לעבד רשע, ואפילו להשיאו עצה שיעשה דבר מצוה והוא עומד ברשעו אסור".

יש להוסיף קושיא אחרת שעמד בה האלשיך, מדוע העביר מרדכי את מידע זה לאסתר שתמסור למלך, והלא כיון שהיה מהשרים העומדים בשער המלך, אם כן יכול היה לגלות את דבר המזימה ישירות למלך.

ונראה ליישב בס"ד, דהנה במדרש (אסתר"ר ו, ו) והובא גם ברש"י במגילה מבואר, כי היה רמז משמים למרדכי, שלקחתה של אסתר לבית המלך הערל, היה זה על מנת שתסובב ישועה לישראל מידי מבקשי רעתם באמצעותה. וז"ל המדרש: "זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז וכו', דוד ומרדכי ניתן להם רמז וחשו וכו', מרדכי, ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים, אמר אפשר לצדקת זאת שתנשא לערל, אלא שעתיד דבר גדול שיארע על ישראל ועתידים להינצל על ידיה".

מעתה י"ל, דכיון שידע מרדכי דעתידה גאולת ישראל להתבצע באמצעות ישראל, רצה לרומם את קרנה של אסתר לפני המלך, על מנת שבבוא העת יהא קשוב לתחנוניה, ומשום כך מסר את הידיעה על מזימתן של בגתן ותרש, באמצעות אסתר ולא בעצמו על מנת שתשא חן בבוא העת בעיני המלך. ובמקום שכוונת הישראל לטובת עצמו אין נוהג איסור לא תחנם כמבואר בחידושי הר"ן (גיטין לח, א) ^ח.

ח. עוד ניתן לומר בעיקר קושיית האלשיך, דאף שמרדכי היה משרי המלך, מכל מקום לא יכל הוא להיכנס בעצמו אל המלך, ומשום כך העדיף לשלוח זאת באמצעות אסתר, מאשר ע"י אחד משרי המלך.

פרק ג'

האם היה איסור ע"ז להשתחוות להמן

היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי (ג, ד)

פרש"י, האומר שלא ישתחוה עולמית כי יהודי הוא והזהר על עבודת כוכבים.

הנה ברש"י מבואר בפשוטו דהיה איסור ע"ז להשתחוות להמן, ומשום כך לא סגד לו מרדכי. והנה כתבו התוס' (סנהדרין סא, ב ד"ה רבא) דהמן היה עבודת כוכבים שהכל עובדים מאהבה ומיראה וכה"ג אין לזה חומרת איסור ע"ז לדעת רבא (שם). עוד כתבו התוס', דמעיקר הדין יכול היה מרדכי להשתחוות להמן, אלא דהחמיר על עצמו משום קידוש ה'. ואם כן ניחא שאותם עבדי המלך לא היו מחוייבים להחמיר על עצמם.

ובפשוטו תירוצו זה של התוס' שמרדכי החמיר על עצמו, אינו עולה בקנה אחד עם דברי רש"י במגילה דאמר מרדכי לעבדי המלך שלא ישתחוה עולמית כיון דיהודי הוא והזהר על עכו"ם, ולמבואר בתוס' הלא לא היה המן בכלל איסור ע"ז. ויש לדחוק, דכיון שאיסור ע"ז הוזהרו ישראל על כך ואזהרת ישראל היא אף על אביזריהו וצד ע"ז, משום הכי החמיר מרדכי על עצמו משום קידוש ה' שלא להשתחוות לעכו"ם היות ויש בזה סרך ע"ז, וצ"ע.

מדוע לא קנה המלך את הכסף בקנין חצר

אשקול על ידי עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך (ג, ט)

וצריך ביאור, מדוע המן היה צריך לשקול את הממון על ידי עושי המלאכה, על מנת שיקנה המלך את הממון, ותיפוק ליה משום קנין חצר, דהנה האלשיך (ג, י - יא) כתב שהוצרך המלך לעשות קנין סודר על מנת לקנות את המטבעות שלא היו טבועות אלא חתיכות כסף.

אבעיקר דברי רש"י אלו - "כי יהודי הוא והזהר על עכו"ם", הקשה בקונטרס שם אבותי, דהלא ע"ז הינה אחת מז' מצוות ב"נ, ואם כן לא רק יהודי מזהר עליה.

והיינו, שהיה בדבר מעשה מקח גמור, ומפרש באיזה צורה התקיים הקניין, וז"ל, "אמנם אומר כי המקח וממכר נעשה בקנין גמור על פי דין התורה, וזהו כי הן כסף אשר אמר המן לשקול על ידי עושי המלאכה לא כסף טבוע היה כי אם חתיכות וגרוטאות, כמו שאמרו ז"ל בגמרא (ילקוט שמעוני רמז תתרנ"ד), שהיה נותן לעושי מלאכת המטבעות, וידוע כי גרוטאות של כסף נקנין בקנין סודר, על כן לקיים המכר שלף המלך טבעתו מעל ידו שהוא מנא דכשר למקניא ביה, ונתן להמן לקנות הכסף שלא היו מטבעות הבלתי נקנים, כי אם כסף (שאינו) טבוע, וכאשר נקנה הכסף זכה המן בחליפיו, ואחר הגמור (הוגמור) המכר על ידי כן, אמר המלך להמן, הרי כי לי הכסף כי קניתיו, ועתה אני נותנו לך במתנה שתזכה בו על ידי רשותך, וזהו הכסף נתון לך והעם לעשות בו וכו".

וצריך תלמוד, מדוע לא קנה המלך את המטבעות הגם שלא היו חתומים, בקנין חצר דכיון שיגיעו לחצר המלכות, ממילא יזכה בממון.

ויש לבאר, דהנה במרדכי (ב"מ ס"י רלו) כתב וז"ל: "וחצר מדין שליחות איתרבאי, ומכאן הי' דן רבי מאיר דעכו"ם דלית ליה שליחות - לית ליה קנין חצר", ע"כ. מבואר דלעכו"ם לית לי' קנין חצר. וכן מבואר ברמב"ן פסחים (לא, ב) שכתב אהא דאמרינן התם חנות של עכו"ם ומלאי של עכו"ם ופועלים ישראל, חמץ הנמצא שם לאחר הפסח אסור באכילה, וכתבו הרמב"ן והר"ן דהיינו טעמא, משום דחיישינן שמא מישראל נפל קודם הפסח והעכו"ם לא קנאו, דהא תנן מצא בחנות הרי אלו שלו עכ"ד, משמע נמי דהעכו"ם אינו קונה בקנין חצר.

ומעתה אתי שפיר, שהוצרך המלך לקנין סודר, ולא יכל לקנות בקנין חצר, כיון דלא התחדש בבני נח צורת קניין חצר.

שנאתו של אחשורוש ליהודים

ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך

(ג, יא)

בגמ' במגילה (יד, א) מבואר, דאחשורוש שנא את היהודים כהמן, ומביאה על כך הגמ' משל דבעל התל ובעל החרץ. ובחז"ל (אסתר ד ז, כ, ילקו"ש אסתר תתרנ"ד, אבא גוריון ג, 1) מבואר שאחשורוש שנא את היהודים יותר מהמן. וצ"ב במאי פליגי.

ורבים מן המפרשים נקטו (מגילת סתרים ועוד), דאחשורוש חפץ לאבד את היהודים השמדה רוחנית, ובזה התכוון לאבדם, והמן הרשע שינה מכוונתו כאשר ביקש לכלותם מן העולם, ולא הסתפק בלהעבירם על דתם.

והנה נחלקו הט"ז והאליה רבה (או"ח תר"ע), בהאי מימרא דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו כפי דפרש"י בפ' כי תצא (דברים כג, ט) ומקור הדברים במדרש (במדב"ר כא, ד). האם גדול המחטיאו מהורגו מדובר אף על מעבירו באונס על דת, וכן נקט הט"ז. אמנם האליה רבה (שם, סקי"ד) סבירא ליה, דרק על מחטיאו ברצון נאמר דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו. וז"ל: "ולענ"ד לא קשה מידי, דשם מחטיאו ברצון הוי, מה שאין כן הכא דהוי ע"י אונס", ועיי"ש עוד.

מעתה י"ל דבהא פליגי הגמ' עם המדרש, דהמדרשות ס"ל דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו איירי אף במחטיאו באונס כדברי הט"ז, ולכך אחשוורוש הגם שחפץ להעביר את היהודים בשמד על דתם, מכל מקום נאמר עליו דגדול המחטיאו, ונחשב כשונא יותר מהמן.

אולם הגמ' במגילה המשווה את אחשוורוש להמן הרשע, שגם הוא שנא את ישראל וחפץ להשמידם (עיין רש"י, שם), ושניהם שנאו את ישראל, היינו דכיון שאחשוורוש רצה להעביר את ישראל על דתם בעל כרחם, וכה"ג לא נאמר על כך דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו וכדברי האליה רבה.

ראה עוד באוצר המדרשים (אייזנשטיין, אסתר), דאחר שהביאו את משל התל והחריץ, "כך היה אחשוורוש שונא לישראל מאד".

פרק ה'

הטעם שלא נאמר אשלדב"ע בהכנת עץ התלייה

יעשו עץ גבוה חמישים אמה (ה, יד)

בטעם הדבר שזרש הציעה שיעשו עץ ע"י אחרים, פירש החיד"א (חומת אנך ה, כא), שהיה זה משום שאין שליח לדבר עבירה, ולכך הציעה שיעשה ע"י אחרים ולא יענש על כך, ואולם האמת היא שהיה בדבר שליח הגם שזהו דבר עבירה מכמה טעמים, ולכן נאמר 'ויעש העץ', שהתייחסה עשיית העץ להמן.

יש לפרש בטעם הדבר שלא היה מועיל להמן לעשות את העץ ע"י שליח, הגם שאין שלדב"ע.

א. דבמפרשים מבואר, שמלך ששולח שליח לדבר עבירה, חייב הוא בתורת משלח, אינו יכול לומר קסבור הייתי שלא ישמע לי. וכן כתב הרד"ק (שמואל ב' יב, טו), כי במלך לא שייך לומר אין שליח לדבר עבירה, ולכן נאמר על דוד, ואותו הרגת בחרב, לפי שהיה מלך, ואין עוברים על מצותו, ואף על פי שעל פי הדין אין לשמוע לו בזה, לאו כו"ע דינא גמירי לדרוש אכין ורקין, ולכן נחשב כאילו הוא הרגו בעצמו. וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהנים נחשב כאילו הוא הרגם וכו', עיי"ש.

ומעתה הוא הדין לגבי המן שהיה משנה למלך, ומעמדו היה רם ונישא ב וודאי שיצייתו לו, אם כן לא היה לו צד פטור של אשלדב"ע.

ב. דעכו"ם חייב אף בשולח חבירו לדבר עבירה^ג, מאחר שזהו גדרים אחרים של שליחות.

א. עיין בזה בארוכה יבי"א (ח"ו יו"ד סי' יג).

ב. ראה גמ' מגילה (טו, א) "ומדכי ידע את כל אשר נעשה, מאי אמר? רב אמר: גבה המן מאחשורוש. ושמואל אמר: גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה", ובמהרש"א (שם).

ג. בבראשית רבה (לד, יג יד) איתא דמיד איש אחיו (אדרשנו) זה השוכר אחרים להרוג את חבירו. וברש"י (שם) פירש, אע"פ שבדיני ישראל המשלח פטור מדיני אדם דאין שלדב"ע בהלכות בני נח אינו כן שהשולח להרוג את חבירו חייב, דכתיב שופך דם האדם באדם, כלומר ע"י שליח, דם השולח ישפך. וכן הוכיח המשנה למלך [(פרשת דרכים (דרוש ב), ובמשנת חכמים (הל' עכו"ם סי' טז), ובתורת חסד (לובלין, או"ח מה ו)]. אמנם ניתן לדחות, דכל דברי המדרש איירי דוקא לענין רציחה שהתרבתה ביתר דיניה משום דילפינן מקראי דשופך דם האדם וכן מיד איש אחיו, ואולם בשאר שלדב"ע לא מצינו שהתרבה בעכו"ם, וצ"ע.

אך מובא במדרש פליאה (הובא בספרים רבים, ולא נודע מקורו) "אלמלי היה שומע המן לעצת אשתו – לא היה מפסיד", היינו, שאילו היה המן שומע לעצת אשתו היה ניצל, וצ"ב ד.

ולכאורה יש לפרש בכוונת המדרש, משום שזרש הציעה לעשות העץ ע"י שליח, ועבירה זו לא היתה מתייחסת להמן.

ד. ראה בביאור דברי המדרש בספר "שיחת חולין של ת"ח החדש" (מונקאטש תרס"ט, עמ' עו, הובא בכמוצש"ר פורים ע' קמב).

פרק ו'

כיצד דיבר ספר הזכרונות

בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרונות
דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך (ו, א)

בילקוט שמעוני (אסתר רמז תתרנ"ז) איתא, שעשרה בניו של המן היו אנשי
החצר של אחשורוש, שכאשר הגיעו לזכותו של מרדכי היו מדלגים על סיפור
זה, שלא היה רלוונטי מבחינתם כלל וכלל. "היו קורין אין כתיב כאן - אלא ויהיו
נקראים, מאליהם היו נקראים", ר' יעקב בשם ר' חנינא אמר אל תתמה ומה
להטיל שלום בין שבט לשבט היה הגורל מדבר דכתיב על פי הגורל תחלק
נחלתו, ליתן חיים לאומה שלמה על אחת כמה וכמה ב".

הרי שמבואר בדברי המדרש, שסיפור הצלתו של אחשורוש מבגתן ותרש
ע"י מרדכי, היה נקרא מאליו, וקול הכתב היה מדבר במעשה ניסים, כפי שהגורל
צווח בימי יהושע.

וצ"ע, דאם הכתב היה מדבר במעשה ניסים, אם כן מדוע אינו מנוי ספר
הזיכרונות בכלל העשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות (אבות ה, ו),
ובכללן 'פי האתון' ו'פי הארץ' (ראה תוי"ט שם), הרי שנצרכת בריאה מיוחדת על
מנת שבע"ח יוכלו לדבר, ואם כן מדוע אין מנוי באותן הדברים, קול הכתב של
ספר הזיכרונות.

ובאמת מצינו באוצר המדרשים (אייזנשטיין, אסתר) שאין הכוונה שהספר
דיבר, אלא שהאותיות פרחו באויר והיו מצטרפות לקריאה לפני אחשורוש.
"ויאמר המלך להביא את ספר הזכרונות, והיו עשרה בני המן סנקטורים למלך,
וקראו בו כיון שבאו לזכות מרדכי דלגו בו ולא קראו אותו, פרחו האותיות ובאו
וטורפות על פני אחשורוש, והיו התיבות נראות מאליהן, ואל תתמה על זה שהרי

- א. וכן הוא במדרש אבא גוריון (פרשה ו'), ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב, פ"ו).
ב. בעניין זה, עיין עוד משנ"ת בחלק אוצר פלאות המגילה.

לעשות שלום בין שבט לשבט היה הגורל מדבר, דכתיב על פי הגורל (במדבר כו, נז), ליתן חיים (לאומה שליומה) עאכו"כ".

ואם כן שוב אין מקום לתמוה, מדוע אין נכלל זה דומיא דפי האתון, מאחר שלא היה זה דיבור, אלא צירוף אותיות הפורחות באויר.

אמנם בעיקר הקושיא, יש ליישב באופן מרווח, על פי דברי הריטב"א בע"ז (כד, ב), "ואמרו שירה. פי' בלשון הקודש ממש, וזהו שנחלקו מאי אמרו, ומאי שלא מנו זה במשנת אבות עם שאר נסים שנבראו בערב שבת, לפי שכבר הזכירו פי האתון שנזכר בפי' בתורה, והוא אב לכל מיוצא בו".

מעתה מיושב היטב, שכל ניסי הדיבור של הבע"ח ומן הסתם אף של הדומם, כלולים בבריאת פי האתון.

האם המן עבר על איסור צידת אדם במרדכי ותלמידיו

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי (ו, יא)

במדרש (אסת"ר ט, ד) מבואר, כי המן אסר את מרדכי ותלמידיו בשלשלאות של ברזל, "לאחר שעשה העץ הלך אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבית המדרש והתינוקות יושבים לפניו ושקים במתניהם ועוסקים בתורה, והיו צועקים ובוכים ומנה אותם ומצא שם (י"ב) [כ"ב] אלף תינוקות השליך עליהם שלשלאות של ברזל והפקיד עליהם שומרים, ואמר למחר אהרוג אלו התינוקות תחלה ואח"כ אתלה את מרדכי".

ויש לדון לשיטות שהמן היה עבד כנעני שמל וטבל [יערות דבש (ח"א דרוש יז), חומת אנך לחיד"א (פ"ג), ובספרו כסא דוד (דרוש י' לפרשת זכור) נחל אשכול (אסתר ג, י), צפנת פענח (במדבר כד, כ), חת"ס עה"ת – (שיר מעון, מגיל"א)] ודינו כישראל, האם עבר על איסור צידה כאשר כלא את מרדכי וכ"ב אלף תלמידיו. (דבפשוטו מעשה זה אירע ביו"ט של פסח).

ונראה דהדברים תלויים במחלוקת אחרונים, דהנה האבני נזר (או"ח ח"א סי' קפט ס"ק כב) דן האם יש מלאכת צידה בצידת אדם, וכתב שהסברא הפשוטה היא שלא שייכת צידה באדם. אמנם בשפת אמת (מנחות סד, א ד"ה לאו) מדוייק, שעל צידת תינוק בשבת חייבים.

לימוד תורה להמן

ויקה המן את הלבוש ואת הסוס (ו, יא)

בגמ' במגילה (טז, א) מבואר, דכאשר נטל המן את הלבוש ואת הסוס והלך אל מקומו של מרדכי, נעמד באותה העת מרדכי בתפילה, וכאשר המתין המן לסיום תפילתו, שאל את תלמידי מרדכי, "במאי עסקיתו? - אמרו ליה: בזמן שבית המקדש קיים, מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה. אמר להו: אתא מלי קומצי קמחא דידכו, ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי". וכן הוא באסת"ר (י, ד).

ויש לעיין ג, היאך הותר לתלמידי מרדכי, ללמד את המן תורה, והלא יש איסור ללמד תורה לנכרי (חגיגה יג, א).

ואפשר לומר, דהיה בדבר צד פיקוח נפש, כפי שאמר מרדכי לתלמידיו שיברחו פן יכוו בגחלתו.

עוד יש לדון, דיתכן שבתורה שבכתב, אין איסור ללמד נכרי, ואם כן קרבן העומר הלא מפורש הוא בתורה שבכתב. אמנם הגריש"א (קובץ תשובות ח"ג סי' קמב) הוכיח מהזהר הקדוש (פרשת אחרי דף עג) שהאיסור ללמד עכו"ם הוא אף בתורה שבכתב, ודלא כחולקים. (וראה עוד בקטע הבא).

ביסוד האיסור ללמד תורה לעבד

ויקה המן את הלבוש ואת הסוס (ו, יא)

הובא לעיל להקשות, היאך הותר ללמד את המן תורה והלא יש איסור ללמד תורה לעכו"ם. אכן יש להקשות קושיא זו, אף אי נימא דלהמן היה דין עבד כנעני שמל וטבל (כמבואר בחיד"א חומת אנך פ"ג, ובחת"ס שיר מעון ועוד).

ונחלקו הרמב"ם והר"ן, האם מותר ללמד עבד תורה, דהנה בגמ' כתובות (כח, א-ב) מבואר שאסור ללמד עבד תורה, וכתבו הר"ן (שם יג, א ד"ה מסייע) והרבינו קרשקש, שלמסקנת הגמ' אין איסור ללמד עבדו תורה, אלא כשנוהג בו מנהג בנים, וטעם האיסור הוא לפי שיבואו לומר שהוא בן חורין ויבואו להשיאו אשה מישראל.

ג. וכבר הערנו בזה במקו"א.

אולם הרמב"ם (עבדים פ"ח הי"ח) פסק, דאסור ללמד את עבדו תורה, וסתירות דבריו מורה שאף אם אין נוהג בו כמנהג בנינים.

ואם כן לדעת הר"ן, הקושיא מעיקרא ליתא כמובן, אולם בדעת הרמב"ם יש לדון בזה.

והנה נחלקו מפרשי הרמב"ם ביסוד האיסור ללמד עבד תורה, דהנה הרידב"ז (עבדים, שם) והב"ח (יו"ד סי' רסז ד"ה עבד) כתבו לפרש, שטעם האיסור הוא כמו ללמד את בתו תורה שאמרו בגמ' (סוטה כא, ב) שהוא כאילו מלמדה תיפלות.

אמנם בספר לחם יהודה וכן כתבו בשמע אברהם (סי' יד) ובשדי חמד (מערכת ג' אות נה או"ק כו) שהאיסור ללמד עבד תורה, הוא מצד האיסור ללמד תורה לעכו"ם כפי שאמרו בגמ' (חגיגה יג, א) אין מוסרין דברי תורה לעכו"ם, ומאחר שאין העבד ישראל גמור דינו כעכו"ם.

ונראה דיש לתלות צדדים אלו במה דיש לחקור, מהו יסוד האיסור ללמד נכרי תורה, האם זהו איסור מחמת שאינו יהודי, והיינו דהתורה נמסרה מורשה לישראל בלבד. או דילמא, דאין דין להיות ישראל על מנת ללמוד תורה, אלא השם 'נכרי' הינו אוסר ללמדו תורה.

ומעתה, אי נימא שעל מנת שיותר בלימוד תורה בעינין 'שם ישראל', אם כן ניתן להבין שעבד הגם שמל וטבל, כיון שלא נכנס בקדושת ישראל כמבואר ברמב"ם הל' איסו"ב, אם כן עדיין אסור ללמדו, וזוהי סברת השדי חמד ודעימיה.

אמנם אי נימא, שייסוד האיסור ללמד תורה לעכו"ם, זהו מחמת השם 'נכרי' שאוסר ללמדו, אם כן אפשר דעבד מכיוון שיצא מכלל נכרים, אם כן שוב אין איסור ללמדו תורה מעיקר הדין, אלא רק מחמת המלמד תורה לבתו כאילו מלמדה תפלות, כדברי הרידב"ז והב"ח ד.

יאוש על עבדות המן

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי (ו, יא)

בגמ' (מגילה טז, א) מבואר, כי באותה העת שהרכיב המן את מרדכי, אמר לו מרדכי, דכל כספו של המן הינו בבעלותו של מרדכי, לפי שעבד שקנה נכסים, מה שקנה עבד קנה רבו, והמן נמכר ממכרת עבד למרדכי (ראה רש"י ובמדרשות).

ד. ויש לעיין עוד בזה בסוגיא בסנהדרין (נט, א) בדין נכרי שעסק בתורה חייב מיתה.

ויש לעיין, דהלא כיון דעלה המן לגדולה, ונהיה לשליט על כל הארץ, אם כן מן הסתם נתייאש מרדכי ממנו, ומדוע אפוא היה להמן דין עבד שנכסיו לאדונו מרדכי.

ובאמת התוס' (ב"ב מד, א ד"ה דוקא) נתקשו, לשיטת רש"י, דלא מהני יאוש בקרקע, אם כן מדוע איכא דין יאוש בעבדים, והלא עבד הוקש לקרקע.

אמנם בראב"ד (רפ"ט מגזילה) כתב, דעבדים נגזלים והם ונקנים ביאוש, דכתיב וישב ממנו שבי וכו', עיי"ש. ואם כן לשיטתו תיקשי, מדוע לא יצא המן לחירות.

אכן כתב הש"ך (חו"מ שסג, ג) לחד תירוץ, דהא דמהני יאוש בעבד, הני מיילי בעבד שנשבה, אולם בעבד סתם לא מהני יאוש, ולהכי הגוזל עבד ונשרף פטור הגזלן, לפי שבחזקת בעליו עומד. ולדבריו לא תיקשי, דוודאי נכסי המן היו שייכים למרדכי, לפי דלא מהני ביה יאוש.

אמנם נראה להוכיח בדעת התוס' (יבמות מה, ב ד"ה פורסי) דמהני יאוש בעבדים, דנתקשו התוס' (שם) מדוע להורדוס היה דין עבד (ב"ב ד, א) והלא מסתמא כשמלך הורדוס נתיאשו בעליו, ושמואל אית ליה (שם, מה, א) המפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור. ותירצו התוס': "וי"ל דשמא היו מצפים שתהא גאותו מושפלת", מכל מקום חזינן בדברי התוס', דיאוש מהני בעבדים.

אלא דיך ליישב על דרכם של בעלי התוס', דמרדכי לא נתייאש מהמן, לפי שהיה מצפה שתושפל גאוותו, ולכך לא יצא לחירות.

חכם הדורש שלא כהוגן הרי הוא כנביא שקר

ויספר המן (ו, יג)

במדרש פנים אחרים (נוסח ב, פרשה ו) מתואר סדר הרכבתו של מרדכי על הסוס ע"י המן, "אמר לו המן הסר את שקך ולבוש את הלבוש הזה, ורכוב את הסוס הזה, אמר לו שוטה שבעולם אני יושב על האפר וגופי מנוול, ואני לובש לבוש מלכות, איני לובש עד שתרחיצני ותספרני, הלך ובקש ספר ולא מצא, התחיל עומד והיה מגלחו, שכן הוא אומר ויספר המן, ביקש להרחיצו ולא היה שם פרביטים, ושטף המן את המרחץ. אמר רבי לוי איפשר לדברים הללו, כל חכם שדורש שלא כהוגן כנביא מתנבא שקר, וכן הוא אומר ונשאו את עונם כעון הדורש כעון הנביא יהיה (יחזקאל יד, י)".

מבואר במדרש חז"ל, כי מלשון 'ויספר המן', משמע שהמן עצמו נעשה ספר. ועל כך השיג רבי לוי דאין זה משמעות פשט הכתובים. והוסיף: "אמר רבי לוי, איפשר לדברים הללו, כל חכם שדורש שלא כהוגן כנביא מתנבא שקר", והנה נביא שקר דינו במיתה (סנהדרין פט, א ועוד). והשווה זאת רבי לוי לחכם הדורש שלא כהוגן.

ונראה להביא מכאן מקור, למה שחידש הים של שלמה (ב"ק ד, ט) דאסור להורות ולשנות מדין תורה, אפילו במקום סכנת פיקוח נפש, עיי"ש. ודן בב' תירוציו, האם לשנות דרשה שאינה דין תורה אף זה בכלל יהרג ואל יעבור, או כפי שנקט בתירוצו השני, דרך במשנה דין נאמרה חומרא זו שעליו למסור עצמו לסכנת נפשות ולא ישנה מדין התורה.

ומדברי המדרש הללו, "כל חכם שדורש שלא כהוגן, כנביא מתנבא שקר", אם כן מוכח שלדורש שלא כדין הרי זה בכלל חיוב מיתה, וכפי שנביא השקר דינו במיתה. ולפי זה יהיה מוכח נמי דאף לשנות דרש הכתובים הרי זה בכלל עונש מיתה, ולא רק בשינוי דין, דהלא כאן אמר זאת רבי לוי על דרשת חז"ל מהפסוק 'ויספר המן', הגם שאין בזה נפק"מ לדינא. ויש לפלפל בזה.

ה. ולדברי היש"ש פשוט וברור שנביא שקר שיתנבא לשנות דין התורה ודאי שדינו במיתה ויש בזה יהרג וא"י.

פרק ז'

מדוע הותר לתלות את המן על העץ מקדשי
הקדשים

ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי (ז, י)

בפרקי דרבי אליעזר (פרק נ') מבואר, שהמן נתלה על עץ מבית קדשי הקדשים שהיה נתון בביתו.

בילקוט שמעוני (אסתר, רמז תתרנו) מבואר, שהיה העץ מתיבתו של נח, "והיה המן חוזר ומבקש קורה של חמשים אמה ולא מצאה, אלא קורה שהיתה בתוך ביתו, לפי שהיה בנו פרשנדא הגמון בקרדוניה, ונטל נסר אחד מתיבותא של נח שהיה ארכו של נסר חמשים אמה"א.

והקשו בזה, איך יכול היה מרדכי לתלות את המן על עץ שהיה מקדשי הקדשים, והלא יש בהשתמשות זו איסור מעילה.

ונראה ליישב בכמה אנפי, א' כתב החיד"א (חומת אנה, אסתר ג, יב) דבר מופלא, מדוע יצאה בת קול ואמרה – "העץ נתון לך, הכונה דאמרו רז"ל דלקח עץ מבית המקדש והכין העץ למרדכי, ואפשר דיען הוא כתב בשטר שהוא עבד של מרדכי דאם ימרוד בו יתנסח אע מבייתה וזקיף יתמחא עלוהי (היינו, דאם ימרוד במרדכי, יעקר עץ מביתו של המן ויתלה עליו). בההוא פחדא הוה יתיב ובקש עץ שאינו שלו. אכן רוה"ק אומרת העץ נתון לך והרי הוא שלך, ויתקיים מ"ש בשטר וכמשפטך אתה חרצת. וזהו כונת התוספתא אשר הכין לו – תנא לו הכין, כלומר דבהכנה זו הוציאו לחולין וקנאו להיות שלו, ויתקיים מ"ש בשטר שכתב על עצמו".

א. וכ"ה בפסיקתא זוטרותא (לקח טוב ה, יד), דעה נוספת מובא בלקח טוב (שם) שקצץ זאת המן מגינת המלך, "ויש אומרים שהלך וקיצץ ארז מגינת הביתן, ארכו נ' אמה, ורחבו י"ב אמות". אמנם באסת"ר (ט, ב) ובמדרש אבא גוריון (פרשה ז') מבואר שהמן נתלה על קוץ, דהיה משא ומתן בין העצים מי יזכה שיתלה עליו המן, וזכה הקוץ. ואם כן אין לומר דהמן נתלה על עץ מהמקדש או מתיבת נח, היות ועציהם לא היו מהקוצים, אלא מארזים. (דעה נוספת מובאת במדרשות (שם) כי המן החרב את ביתו ומשם נטל נסר בגובה נ' אמה).

ב. קונטרס שם אבותי.

אם כן נמצינו למדים, דמן השמים הוציאו את עץ התלייה מקדושת גבוה, והקנוהו להמן על מנת שיתקיים מה שכתב שאם ימרוד במרדכי יתלה על עץ מביתו. ואם כן תו ליכא לאקשווי מאיסור מעילה, כיון דשוב לא היה בעץ התלייה קדושת גבוה.

עו"ל, דמבואר במדרשות^ג דאחר שהכין המן את העץ, מדד עצמו עליו לראות כיצד יראה מרדכי בתלייתו. "וכיון שהביאוהו לפניו, הכינו על פתח ביתו ומדד עצמו עליו, להראות עבדיו היאך יתלה מרדכי עליו" (אסת"ר, שם). ונמצא אם כן שאף אם היה קדושה על עצי קודש הקדשים, מכל מקום כאשר השתמש המן בעץ למדוד עצמו ולהראות עבדיו כיצד יתלה מרדכי, אם כן יצא העץ לחולין, וכיון שכן תו ליכא בו איסור מעילה, ושפיר יכול היה מרדכי לתלות את המן עליו.

עוד יש ליישב, על פי מאמר חז"ל (במדבר רבה כא, ג): "אלא ללמדך, שכל השופך דמן של רשעים כאלו הקריב קרבן". ואם כן נמצא שבתלייתו של המן העמלקי, היה בזה קיום דין של הקרבת קרבנות, וכיון שהיו לעבודת גבוה ולא לצורך הדיוט, אם כן תו ליכא בזה מעילה, כיון דלא נשתמש מרדכי להוציא העץ לחולין.

על דרך זה ראיתי שביארו, דהיות והיה קיום של איבוד עמלק בתליית המן, אם כן מצוות לאו ליהנות ניתנו, ושוב אין מעילה בתליית המן על העץ מקדשי הקדשים.

עוד יש לדון, דכיון שהעץ היה מחובר לקרקע, ליכא מעילה במחובר (ראה תוס' ב"ב עט, א ד"ה מועלין וברמב"ם פ"ה ממעילה ה"ה. אך עיין רשב"ם ב"ב עט, א ד"ה מועלין), ואם כן לא היה מעילה בתליית המן על העץ המחובר. אמנם המנ"ח (מ' קכז) דן שאיסור מעילה יש גם במחובר, וא"כ הדק"ל.

אולם הביא המנ"ח את דברי השער המלך (פ"ג מאישות סוף ה"ג) המיישב את סתירת פסקי הרמב"ם בנוגע לתלוש ולבסוף חברו, דשונה מעילה ע"י הוצאה מרשות הקדש, למעילה ע"י הנאה, דמבואר בתוס' במעילה (יח, א ד"ה ואומר) דמעילה שע"י הוצאה ילפינן מע"ז, ומעילה שע"י הנאה לחוד ילפינן מסוטה ומתרומה.

ומבאר השער המלך דדוקא מעילה שע"י הוצאה דילפינן מע"ז הוי דינה כע"ז, וכמו דהתם קי"ל דתלוש ולבסוף חיברו הוי כתלוש ונאסר בהנאה, ה"ה לענין מעילה מועל. אבל במעילה דע"י הנאה דילפינן מסוטה ומתרומה, דבתרומה הא תלוש ולבסוף חברו הוי כמחובר, ה"נ דינו כמחובר ואין מועלין בו.

ג. אסת"ר (ט, ב), אבא גוריון (ה, יד), לקח טוב (ה, יד) ילקו"ש (אסתר, תתרנט).

מענתה ההשתמשות בעץ התלייה, לא היתה בגדר 'הוצאה' מהקדש, אלא בתור 'הנאה', ולכן תלוש ולבסוף חברו הוי מחובר.

עוד תירץ החיד"א (שלל דוד ה, יד), דמעיקר הדין לא היה צד מעילה בדבר, משום הדין המבואר בגמ' ע"ז (נב, ב) דבאו פריצים וחיללוה, כיון שנכנסו פריצים להיכל יצאו כליו לחולין, אלא דאכתי קשה דלאו אורח ארעא למיעבד הכי. "ולדעתי לא קשיא, דהא המלך אמר תלוהו עליו דהיינו על העץ שהכין למרדכי, וכיון דאין איסור בדבר אלא משום לאו אורח ארעא שפיר היו יכולין לקיים מצות המלך בזה".

האם היה מצוה לקבור את המן

ויתלו את המן על העץ (ז, ט)

יש לעיין, רבים מן המפרשים נקטו [יערות דבש (ח"א דרוש יז), חומת אנך לחיד"א (פ"ג), ובספרו כסא דוד (דרוש י' לפרשת זכור) נחל אשכול (אסתר ג, י), צפנת פענח (במדבר כד, כ), חת"ס עה"ת – (שיר מעון, מגיל"א)] כי להמן היה דין עבד כנעני שמל וטבל. ויש לדון, האם היה מצוה לקבור את המן אחר שהורידוהו מן העץ, וכן האם היה איסור להלין אותו על העץ.

וצדדי הספק, דהלא וודאי שהמן היה משומד, שגזר על ביטול התורה ושאר המצוות, כפי שפרש"י במגילה (טז, ב) על דברי הגמ', דליהודים היה אורה ושמחה וששון ויקר, וזה היה שמחת התורה והמצוות, ופרש"י שהמן גזר עליהם.

ויש לדון כעת בשורש הנידון, האם יש מצוה בקבורת משומד. ונחלקו בזה הפוסקים.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד שמא) דן בקבורת אדם מהול - שנמצאת תועבה על צווארו בשעת מיתתו, ומסקנתו דיש לקבורו. וז"ל: "ועוד מאן לימא לן דמומר שמת שאין מחוייבים לקבורו, שהרי הרוגי ב"ד שיש בהם עע"ז ומחללי שבת ואנשי עיר הנדחת, ואין הקרובים מתאבלים עליהם ודנים אותם כמי שמת מתוך רשעו כמבואר במס' סנהדרין (מז, א), ומ"מ חייבי' בקבורה, שהרי עיקור מ"ע של קבורה מנייהו אתי', דכתיב כי קבור תקברנו וכו', והרי חזקי' מלך יהודה אע"פ שגרר עצמות אביו במטה של חבלים מ"מ קברוהו מיתה וכו', לכן נ"ל פשוט מאוד שיפה עשו שהשתדלו בקבורתו". [אמנם מסקנתו, דאין לקבורו אצל ישראלים גמורים, דאין קוברים רשע אצל צדיק] ד.

ד. בהערות הגרד"צ רוטשטיין זצ"ל לשו"ת הרי"ף (בכתובים) ציין: ולענייננו ראה גם מלכים (א')

ואולם האור זרוע (ח"ב הלכות אבילות, סימן תכב) מסיק דאין לקבור אדם רשע, וז"ל: "מעשה בטבח אחד בצפורי שהיה מאכיל לישראל טריפות ונבלות, פעם אחת שנתה יין בערב שבת ועלה לגג ונפל ומת, והיו כלבים מלקקין את דמו, אתון שאלין לר' חנינא מהו מרמיתיה מן קומיהון, א"ל כתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו, וזה היה גוזל לכלבים ומאכיל לישראל, ארפינון, דמן דידהון אכלין. ותניא באבל רבתי, כל הפורשין מדרכי ציבור אין מתעסקין עמהם לכל דבר, משמע אפילו לקבורה, ובגמ' דידן נמי אסקינן ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו כי זה לבדו יבוא לירבעם אל קבר, ואי אמרת כי היכי דתיהוי ל' כפרה הנך נמי ליקברו כי היכי דתיהוי להו כפרה, ומשנינן האי דצדיק ליהוי ל' כפר', הנך לא ליהוי להו כפרה, הלכך אומר לי לבי אני יצחק המחבר, שאסור להתעסק בקבורת אדם שידוע שהוא רשע ולא עשה תשובה".

וראה במחזור ויטרי (אבל, ערה) "כל הפורשים מן הציבור (ואין) [אין] מתעסקין עמהם לכל דבר. אחיהם וקרוביהם לובשין לבני' ומתעטפין לבנים. ואוכלין ושותין ושמחין מפני שאבדו שונא של מקום. ועליהם הכת' אומר הלא משנאך ה' אשנא (תהלים קלט)".

וי"ל בזה, דהנה כתב בצפנת פענח (במדבר, שם) ה, דבעמלק ובטבח שמאכיל נבילות [דנאמר עליו במשנה (קידושין פב, א) דהוא שותפו של עמלק, כאשר מאכיל נבלות. ויש להוסיף על דבריו, דמן הסתם הוא הדין בכל דעביד מעשה עמלק], אין דין קבורה ועיי"ש שהוכיח זאת. ומעתה י"ל, דהמן שעביד מעשה עמלק, אף אם מעיקר הדין היה לו שם יהודי מחמת עבדותו, מכל מקום היותו והלך בדרכי עמלק והיה שותפו, שפיר אין דין קבורה דומיא דעמלק.

קיום מצווה בראיית תלייתו של המן

ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי (ז, י)

הנה בתלייתו של המן, מבואר בכמה דוכתי שהיה בזה קיום דין של מחיית עמלק. ומעתה יש לדון בדבר חדש, דכל אנשי שושן היהודים היו צריכים לעמוד בעת תלייתו של המן, ולראות באיבוד עמלק מן העולם.

יא, טו) ושמזאל (ב, ה, יג) ויחזקאל (לט, יג) ורש"י שם ושם, שישראל קוברים אפילו חללי אויביהם מן האומות שעמדו עליהם להרגם.
ה. הבאתי דבריו לעיל (חלק הביאורים, פרשת זכור).

ותוקף הדברים, דכתב המג"א (קמז ס"ק יא), דיש דין לראות קיום מצוה. וז"ל:
 "וע' ביומא דף ע', כשרואה מצוה רשאי להניחה ולילך לראות מצוה אחרת, אף
 על גב דמצוה לראות עשיית המצוה, משום ברוב עם הדרת מלך מ"מ רשאי לעבור
 ממנה (רש"י)".

ומעתה כיון דיש דין לראות קיום מצוה, ובתלייתו של המן התקיימה מצות
 מחיית עמלק, אם כן לכאורה היה חיוב לאדם שלא עסוק במצוה אחרת, להקהל
 ולראות בתלייתו.

פרק ח'

בענין מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה – ובגדר קריאת המגילה

האחשתרנים בני הרמכים (ח, י)

בגמ' במגילה (יה, א) מבואר, דאין אנו יודעים פירוש המכוון של מילת האחשתרנים. "מתקיף לה רבינא: אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים, מי ידעינן. אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא - הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא".

ידועה קושיית האחרונים, בהא ששנינו (מגילה ד, א) דמבטלין ת"ת לצורך מקרא מגילה. והלא מקרא מגילה אף הוא בכלל כ"ד כתבי הקודש, ויש בו לכאורה קיום מצות ת"ת. ואמאי נחשבת קריאת המגילה כביטול ת"ת.

והנה הבאנו את דברי הגמ', דאין ידוע לנו פירושה של מילת האחשתרנים, ומכל מקום יש בזה קריאה של 'פרסומי ניסא'. אם כן היה מקום לומר דביחס למילת האחשתרנים בני הרמכים יש ביטול ת"ת לצורך מקרא מגילה, דהלא כתב המג"א (נ, ב), דאם קורא ד"ת ואינו מבינם אינו יוצא יד"ח תלמוד תורה^א.

והלום ראיתי במאסף ישורון (ח"ט, מהגרי"ד סולובייצ'ק), שהביא בשם מרן הגרי"ז, דכל תקנת קריאת המגילה היא רק משום פרסומי ניסא, ואין בה קיום מצוות ת"ת, ומסתמך על דברי הגמ' (שם) דהוי מצות קריאה ופרסומי ניסא, וצידד הגרי"ז, דאין כאן ב' מצוות של קריאה ושל פרסומי ניסא, אלא מצוה אחת היא - פרסומי ניסא, בלא קיום של מצוות ת"ת. ובזה מבאר שם דאין מדקדקין בטעויותיה של קריאת מגילת אסתר, בשונה מטעויות בקריאת התורה דשם יש דין קריאה ומדקדקין.

ומייעב בזה הגרי"ד את קושיית האחרונים האמורה, מדוע נחשבת קריאת המגילה כמבטלין ת"ת למענה. ומבאר, דלא נתקנה קריאת המגילה אלא בצורת פרסומי ניסא ושבה, ולא בתור קיום קריאה של תלמוד תורה.

א. אך עיין בשו"ע הגר"ז (הלכות ת"ת פ"ב, סי' יב, יג).

ומצאתי בס"ד שכיסוד דברי מרן הגרי"ז כבר כתב הבית אפרים (או"ח סי' סח) וקדם ליישב בדרך זו את הקושיא האמורה מדוע נחשבת קריאת המגילה כביטול תלמוד תורה וז"ל: "שניתן לדחות ולומר, שקריאתה אינה תורה, רק קריאתה זו הלילא ופרסומי ניסא וכו', ומכל מקום כשקורין בה אין בה רק משום קיום מצות קריאה, שהקריאה אינה כדי להתלמד רק למען יספרו לבניהם דור אחרון אשר הגדיל ד' לעשות עמנו, ופרסום תקפו של נס. ואינו דומה לשאר נביאים וכתובים שנאמרו ברוה"ק ומסרום לעם ד' בתורת דברי קבלה כדברי תורה ללמוד בהם, ולתכלית זה הם כתובים ומסורים לעם ה' אלה, משא"כ במגילה שניתן לכתוב לשם מצות קריאה, ואין מקיים מצות ת"ת בקריאתה רק מצות חכמים בקריאתה לבד וכו'".

אמנם מביא הבית אפרים בסוף התשובה, את דברי היד דוד (עמ"ס מגילה) שנוקט, דיש בקריאת המגילה דין ת"ת לכל דבר.ג.

ג. ובדעתו צ"ל בביאור דברי הגמ' במגילה (יח, א) דיש ב' תקנות, א' דין קריאה – והוא דין ת"ת. והב' דין פרסומי ניסא.

פרק ט'

דין המזיק מתוך שכרותו בפורים

לעשות אותם ימי משתה ושמחה (ט, כב)

בגמ' במגילה (ז, ב) איתא, חייב אדם לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ופסק הרמ"א (תרצה, ב) דאדם שהזיק בפורים מתוך שכרותו פטור. אולם הים של שלמה (ב"ק סוף פ"ז) חולק על פסק הרמ"א, וסבור שאין פטור מזיק בשיכור במשתה הפורים.

והקשו בזה, דאף אם לא נדון לפוטרו מצד היזק של מצוה, מכל מקום הלא שיכור הוא, ושיכור הרי הוא שוטה, ושוטה אינו מחוייב בתשלומי נזיקין.

ויתכן ליישב בב' אופנים, א' יתכן אדם שמזיק מתוך שכרותו, אולם לא הגיע לדרגת 'שוטה', אלא דלרוב ביסומו הזיק מתוך שמחתו, אמנם בדיני התורה אינו נחשב כשוטה, ובכה"ג יהא חייב לדעת היש"ש.

עו"ל, על פי מה שיסד הגרש"ש (כתובות סי' ה) בביאור דברי התוס' (ב"ק ד, א ד"ה כיון) בשם הירושלמי, דאדם שהלך לישון בצד כלים חייב הוא אם שברן מתוך שינתו. וצ"ב, דהלא בעת שנתו אנוס גמור הוא, ומדוע חייב על ההיזק שנפעל בתוך שנתו.

ומבאר הגרש"ש, דאה"נ בעת שישן הוא הרי הוא אנוס ואינו מחויב על מעשה השבירה, אולם פשיעתו היא כשהלך לישון בצד הכלים, ומכח פשיעה זו מקבל הוא אחריות נזיקין על שבירתו מתוך שנתו הגם שאנוס הוא.

ועל דרך זה י"ל, דהגם שמזיק מתוך שכרותו של לוט, הרי הוא שוטה, מכל מקום חייב הוא בתשלומי הזיקו, משום שהכניס עצמו למצב של שכרות כה חזקה, וידע הוא כי יכול הוא להזיק מתוך שכרותו, ועל פשיעה זו שהכניס עצמו למצב של שכרות מתחייב הוא.

קיומן של משלוח מנות ומתנות לאביונים כאחד

משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים (ט, כב)

נודע בשערים יסודו של החזו"א, כי כוונת מצוה אחת מפקיעה כוונת מצוה אחרת, ולכך כאשר מתכוון האדם לשם מצות קריאת המגילה, הרי זה מפקיע

את כוונת מצות תלמוד תורה, וזהו מה שאמרו בגמ' במגילה (ג, א) מבטלין תלמוד תורה לצורך מקרא מגילה. וקדמו הגר"ש קלוגר בספר החיים ובהגותיו לשו"ע (או"ח תרפז, ב).

הנה בגמ' במגילה (ז, א-ב) מסופר, "רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה: קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים".

חזינן לכאורה שבמעשה אחד, קיים רבי יהודה נשיאה גם מצות משלוח מנות וגם מתנות לאביונים, וצ"ב דמדוע לא נימא שכוונת משלוח מנות מפקיעה את כוונת מצות מתנות לאביונים.

ובאמת ישנן כמה גירסאות בגמ', גירסת הר"ח הינה, דקיים בו רק מצות מתנות לאביונים, עיי"ש. וראה בגירסת רש"י.

ונראה ליישב בכמה אופנים, א' יתכן דהכא שאני, דב' המצוות הינם מחיובי יום הפורים, ואם כן בכוונה לקיים מצוות היום אין זה מהווה סתירה.

ב' ואף אי נימא דכוונה למצוות היום לא סגי, שאני מצוות יום הפורים דעניינן אחד, והוא שמחה כמבואר בראשונים [ראה ברמב"ן (ב"מ עה, ב) ריטב"א (מגילה ז, א)].

ג' יתכן דשאני משלוח מנות, שאמנם עיקר הכוונה היא לשם משלוח מנות, וממילא היה צריך להפקיע מידי כוונת מתנות לאביונים, אולם שאני מתנות עניים דעיקרן בתוצאה שהורווח לעני, ואם כן ממילא מקיים את מצות מתנות לאביונים כאשר התרבה ממון העניים^א.

ובדעת הר"ח י"ל, דלעולם בכוונת מצוות היום לא סגי, וס"ל דכל ד' מצוות היום הינם ד' תקנות, ואין בהם מכנה משותף של מצות שמחה, ומתנות לאביונים לחוד ומשלוח מנות לבדו. ולכך שוב לא ניתן לכוון לשם משלוח ב' מצוות.

בעיקר דברי הגמ' יש לדון, מדוע אין בזה איסור של אין עושין מצוות חבילות חבילות (סוטה ה, א), וצ"ת.

שו"ר בחישוקי חמד (מגילה ז, ב) שהוכיח מדברי המהרש"ם (ח"ו סוס"י ז) דבעושה מעשה אחד וכוונתו לקיים בזה ב' מצוות, אין בזה איסור חבילות חבילות, ורק כאשר עושה ב' מעשים לב' מצוות שונות זה נוגע לאיסור של אין עושין מצוות חבילות. ומיישב בזה דכאן היה זה מעשה אחד עם ב' כוונות.

א. ובגדר מצות מתנות לאביונים, הארכתי במקו"א.

דעת האבודרהם דדין מקרא מגילה הוי משום שמחה

ימי משתה ושמחה (ט, כב)

כתב האבודרהם (ברכת המצות ומשפטיהם) בבארו את טעם ברכת שהחיינו: "והטעם הנכון בעיני הוא מה שכתוב בתשובות הגאונים שאין מברכין שהחיינו אלא על דבר שיש בו שמחה והנאה לגוף. והכי אמרי' בתו' דברכות ההולך להפריש תרומות מברך שהחיינו נרא' מפני שהוא שמח ונהנה באסיפת פירותיו, וכן מברכין שהחיינו על מקרא מגלה ונר חנוכה שהם לשמחה דחס רחמנא עלן ופרקינן".

חזינן בדבריו דתקנת קריאת המגילה היתה משום 'שמחה', לשמוח על הא דחס רחמנא עלן ופרקינן.

ואם כן יתכן שלדבריו כל מצוות היום עניינן אחד של שמחה, דהלא המשתה הינו משום שמחה, ואף משלוח מנות להרבות שמחה אחווה וריעות, ואף מתנות לאביונים עניינן שמחה כמבואר בראשונים [ראה רמב"ן (ב"מ עה, ב) ריטב"א (מגילה ז, א) וכן משמעות הרמב"ם (פ"ב ממגילה ה"ז)], ולדברי האבודרהם אף חיוב מקרא מגילה עניינו שמחה.

בדין קריאת פה במגילה

ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תוקף

(ט, כח)

הגמ' במגילה (יח, א) דנה, מנלן דבעינן לכתוב את המגילה ולא סגי בקריאה על פה, ובהמשך הגמ' שואלת "וממאי דהאי זכירה קריאה היא, דלמא עיון בעלמא וכו'" [היינו, שלא יצטרכו קריאה, ואף בהרהור ועיון הלב יצא יד"ח].

הקשה הטורי אבן (מגילה יח, א ד"ה וממאי) דהלא לא מצינו עד כעת בגמ' דמגילה צריכה קריאה בפה דווקא ולא סגי לה בהרהור הלב, ומנא לן שלא יועיל הרהור בקריאת המגילה, ואם כן מאי פריך הגמ' דלמא לא בעינן קריאה בפה, הלא לא מצינו עד השתא דין קריאה בפה, עיי"ש.

ותירץ המצפה איתן (שם), דבגמ' (שם, יט, א) איתא קראה תרגום לא יצא. ומוכח בזה דיש דין קריאה, דהלא אי סגי בהרהור, מדוע לא יצא בקריאת התרגום, וכבר כתב הרשב"א בברכות (טו, א) דבהרהור לא שייך דין לשון, וא"כ מוכח בגמ' דלא סגי בהרהור, דאל"כ היה יוצא אף בקריאת תרגום, כדין הרהור דיוצא בכל לשון.

ונראה לבאר בדעת הטורי אבן דלא ניחא ליה ליישב בהכי, דאזיל לשיטתו בטורי אבן (חגיגה י, א אבני שוהם), דהגם דהקדש חל במחשבה כדילפינן מכל נדיב לב עולות, מכל מקום כאשר מתכוון להחיל את חלות ההקדש בפה, שוב לא חל ההקדש מכח ההרהור והלב, כיון דמתכוון להחיל זאת מכח אמירת פה ולא מצד ההרהור.

ומעתה י"ל, דאף אי נימא דיוצא בהרהור בקריאת המגילה, מכל מקום קראה תרגום לא יצא, ונהי דבהרהור לא בעינן לשון, מכל מקום כיון דכוונתו לצאת יד"ח קריאת המגילה בקריאת פה, אם כן שוב אינו חפץ לצאת מחמת ההרהור, ואילו מדין קריאת פה לא מצינו שכל לשון כשר בזה, ולהכי אינו יוצא בקראה תרגום, ואולם אין ראייה דבמקום שכוונתו לצאת יד"ח משום הרהור הלב, דלא יצא בזה יד"ח, ושאני קראה תרגום דכוונתו לצאת יד"ח בקריאת פיו.

אוצר פלאות המגילה

פרק א'

אחשורוש זכה לחיי עולם הבא

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש (א, א)

בפירוש אשכול הכופר^א נדרש לשאלה, מהי כפילות הכתוב 'אחשורוש - הוא אחשורוש, שלשון זה מורה על גדולה כדאיתא במדרש (עי' תנחומא, שמות אות יח).

וכתב ליישב בדבר פלא - דאחשורוש זכה לחיי העולם הבא, וכדבריו: "ואולי שאע"פ שהיה ממלכי פרס, ירש עוה"ז ועוה"ב לפי רוב טובה שעשה למרדכי ולכל ישראל, לפי שהיה כמו חסידי אוה"ע שיש להם חלק לעוה"ב (תוספתא סנהדרין פ"ג), וחסידי אוה"ע נקראים אותם שלא הרעו לישראל והטיבו להם וכו', וזה ענין אחשורוש בעוה"ז הוא אחשורוש בעוה"ב".

(יש לציין, כי אחשורוש מתחילה שנא את היהודים כהמן (מגילה טו, א) ובמדרשות (אסת"ר ז, כ ועוד) מבואר, כי שנא את היהודים יותר מהמן, ומכל מקום כאשר חזר לבסוף והיטיב עם היהודים זכה לחיי עוה"ב).

א. לרבי אברהם סבע מח"ס צרור המור על התורה.

דרשתו של הבית יוסף בגן עדן

משתה שבעת ימים (א, ה)

דבר מופלא כתב בספר 'קול בוכים' לרבי אברהם גלאנטי זצ"ל (איכה ה, ב) "ומצאתי כתוב בדברי המגיד שהיה מדבר למורנו ורבינו הגדול מוהר"י קארו זלה"ה, שהבטיחו שידרוש בגן עדן שבעה ימים, וסימן מסר לו משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך, והימים שיראה גודל מעשיו לכל נשמות הצדיקים אשר בגן יהיו ק"ף יום, וסי' בהראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום, מלבד הבטחות מופלאות י"ד לבושין דיקר וכו', זכאה חולקיה, יהא רעוא דנזכה אף אנן אבתריה לאורך ימים".

אחשורוש לא זימן עניים לסעודתו

ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן

הבירה למגדול ועד קמן משתה שבעת ימים (א, ה)

דבר מופלא מצינו באלשיך הקדוש בפירושו לתהילים (כב, כה), כי אחשורוש לא זימן עניים למשתה מלכותו, והם לא חטאו במשתה, ובזכותם נגאלו ישראל.

וז"ל האלשיך: "כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, שהתענו שלשת ימים (אסתר ד, טז), עם היות שההסתר פנים לא היה ממנו, כי לא חטא לו העני שלא זימן אחשורוש עניים ליהנות מסעודתו, וגם לא החשיבם נבוכדנאצר להכריחם להשתחוות לצלם, ועל כן בשועו אליו מיד שמע, לכן יחוייב לתת להם מתנות".

אחשורוש עשה את המשתה בהנאת ד' חושים

בחצר גינת המלך וגו' חור כרפס ותכלת (א, י)

כתב בפירוש רבי מאיר עראמה, כי אחשורוש המציא והסכים לההנות את המסובים בהנאות של ד' חושים, "שיהיה מקום הסעודה בחצר גינת ביתן המלך, אשר אין ספק שימצאו בו כל מיני המורחים הנאים וכו' לצורך חוש הריח, וכן תיקן יריעות נאות בכל מיני גוונים חור כרפס ותכל וארגמן והן מראות ערבות לרואה השמש וכו' לחוש הראות, ועוד תיקן וסידר מטות זהב וכסף כדי לעשות הנאה לחוש המישוש, והשקות בכלי זהב ויין כיד המלך אשר לא יסופק כי יערב לגוף ולנפש ולחוש הטעם, הרי כאן הנאת ד' חושים".

הכוסות במשתה הוענקו במתנה למסובים

והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים (א, ז)

בילקוט שמעוני (תתרי"ח, הובא במנות הלוי א, ז), "מי שהיה שותה בכוס זה לא היה שונה בו, אלא מכניסו והוא שלו".

וכתב על כך המנות הלוי, "וזה דבר מבהיל עד מאד, שאין כסף נחשב במשתה ההוא מאומה רק שיהיה הכל של זהב, ושיהיה ריבוי הכוסות במעשיהם ובציוריהם כ"כ בשפע, עד שיהי' די לעם כבוד כל כך ימים, ולא ישנה אחד לשתות בכוס אשר שתה, לא הוא ולא אחרים אלא יגנז, ומה גם כאמור שכל אחד שהי' שותה בו מכניסו והוא שלו, וזה באמת דבר לא נשמע כמוהו".

אחשורוש לא ידע מהמשתה שושתי ערכה

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך

אחשורוש (א, ט)

דבר מחודש כתב המנות הלוי (א, ט), "גם זאת אומר אני וכו', אפשר שהמלך לא ידע כלום מהמשתה הזה, באופן שראוי שתעשה כל דבריה בהצנע לכת, ומה שיעיד על זה שלא ידע המלך דבר המשתה, שאם היה יודע לא היה שולח אחריה שתבא, אחרי שנשי המלכים והשרים לפניו אין ראוי שתניח אותן לבא אל המלך".

עירבוב המשתה מכח תפילת מרדכי והסנהדרין

ביום השביעי כטוב לב המלך ביין (א, י)

במנות הלוי הביא מהתרגום, "ומרדכי צדיקא צלי מן יומא קדמאי דמשתאי עד יומא שביעתא דהוא שבתא, לחמא לא טעם ומיא לא שתי, וביומא שביעא דהוא יומא דשבתא עלת קבילתיה וקבילת סנהדרין קדם ה' וכו'".

מבואר, כי מרדכי צם כל שבעת ימי משתה אחשורוש [משום חילול ה' שהסבו ישראל במשתה - מנות הלוי], והתפלל כל אותה העת, ותפילתו ותפילת הסנהדרין, היא זו שהועילה לערבב את משתה המלך ולהעניש את ושתי^ג.

ב. דבר פלא מצינו בשירי רבי יהודה הלוי, "טעם עשות רצון כל איש ויצרו. ואין אונס לאיש יין עברו. ולתת לכל שואל די מחסורו אשר יחסר לו". הרי שאחשורוש מלבד מה שמילא את רצון כל משתתפי הסעודה במזון ושתייה כיד המלך, בנוסף אף מילא את בקשת ומשאלות ליבו של כל איש, בכל מחסורו אשר יחסר לו.

ג. ועיין עוד בביאורים.

זנבה של ושת

ותמאן המלכה ושת לבוא כדבר המלך (א, יב)

בגמ' במגילה (יב, ב) בא גבראל ועשה לה זנב.

דבר פלא כתב הרב יהודה ן' שושן (הובא במנות הלוי), "וכפי המליצה אמר זכר את ושת, זכרות נעשה לושת, שכן דרשו (תנחומא תצא י') ויזנב בך (דברים כה, יח) הכה אותם מכת זנב, שהיה חותך מלותיהן וזורק כלפי מעלה".

ולפי זה נמצאנו למדים פשט מחודש בזנב שעשה גבראל לושת, שהיה זה זנב מלפנים.

והרשב"א (המובא בעין יעקב) כתב, שהזנב היה יבלת גדולה שנעשית בגופה של ושת, ולכן לא חפצה לבוא ד.

הטעמים שסירבה ושת לבוא אל המלך

ותמאן המלכה ושת לבוא כדבר המלך (א, יב)

באוצר המדרשים (אייזנשטיין, אסתר) נאמר: "ותמאן המלכה ושת, למה מיאנה בדבר המלך בשביל שני דברים, אחד שהיתה שונאה לדניאל ע"ה שלא היתה יכולה לראותו, שהיא (ושת) היתה בתו של נבוכדנצר ומלכות אביה על דבריו של דניאל עברה, שדבר לאביה ברוח נבואה. והשני שלא הלכה בשביל שנפתח מקור נדתה ולא היתה יכולה להסתיר נדתה, וזה בעבור שלא היתה מנחת בנות ישראל לשמור נדתן כראוי, ובנות ישראל היו משמרות בסתר, והקב"ה נפרע ממנה בגלוי".

ד. לביאורים נוספים: הרמב"ם בפירושו למגילה (פ"א) כתב: "וכאשר הגיעו אליה השלוחים, התקשטה והתמרקה והתיפתה, ולקחה המראה בידה לראות בה את צורתה, והכעיר ה' את פניה בעיניה. אמרו חז"ל (מגילה יב, ב) שבא גבראל ועשה לה זנב במצחה, והיינו דבר בולט בפניה". ויתכן שזהו כדברי הרשב"א.

במהרש"א מגילה (שם) הביא: "וכתב בעל הערוך, פי' כל דבר שהוא יתר שאינו כמדת חברו כו' קרוי זנב כו', ע"ש. ולא ידענא מי הכריחו לפרש כך, ואימא דזנב ממש עשה לה כבהמה וכה"ג אמרינן בפרק הרואה באדם הראשון שנברא בזנב שנבראה ממנו חוה". ויש מי שאומר (אוצר המדרשים, אייזנשטיין), שפירסה נדה, שזנב בגימטריא נדה. ויש מי שאומר, שפרחה צרעת במצחה. והיא היתה רואה מה שבפניה, וחברותיה לא היו ראות דבר, והיו תמותה על כך.

והמהר"ל (אור חדש) כתב: "פי' זנב הנאמר בכאן שעשה לה מלאך כבידת הטבע". ה. ראה עוד משנ"ת בחלק הביאורים.

מנין לחז"ל שנעשה לושתי זנב

ותמאן המלכה ושתי (א, יב)

בספר פרפראות לחכמה (להרב המג"ן, רבי משה גאלנטי זצ"ל, אות לב) כתב: "ותמאן המלכה ושתי. שאלתי למרי ז"ל שתיבת ושתי מיותרת. והוא ענה אותי לאמר, שבאה לרמז מ"ש חז"ל (מגילה יב, ב) שגבריאֵל עשה לה זנב, שכן תיבת ושתי עולה גבריאֵל עשה לה זנב עם הכולל, ודוק".

דניאל אמר שם ונעשה מום בושת

ויאמר מומכן לפני המלך והשרים (א, טז)

ידיעה נפלאה מובאת במדרש הביאורי, "כתיב מומכן, וקרי ממוכן, דע כי החכמים חלוקים בשמות, מהם מי שאמר שהוא דניאל^ז שאמר עליה שם המפורש עד שנעשה בה מום, שנ' בו מומכן, שהוא מוכן שתיהרג ושתי על ידו".

הריגתה של ושתי היתה בשחיטה

אשר לא תבוא ושתי לפני המלך (א, יט)

בספר גימטריאות^ח (אסתר, אות טז), "זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה" (אסתר ב, א), בגימטריא ביום שבת נשחטה". (וראה עוד בקטע הבא)

מיתתה של ושתי - בשריפה

אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשורוש (א, יט)

בפירוש אשכול הכופר (לבעל צרור המור א, י) כתב: "שחטא אחר חטאה ושתי המלכה לזלזל בבנות ישראל וכו', לטוות לה צמר ופשתים יחדיו, ושיעשו אש בשבת, ועל זה לנדה היתה, ונתחברו בה שני מיני אף וחימה הרמוזים בצמר ופשתים כשהם מחוברים יחדיו (ראה זוהר ח"ג פו, ב), עד שנשרפה ערומה בשבת".

ו. מכת"י תימני.

ז. ראה עוד תוס' (מגילה יב, ב ד"ה מומכן).

ח. מיוחס לרבי יהודה החסיד.

פרק ב'

המן היה מגיד עתידות לאחשורוש

והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלוך תחת ושתי (ב, ד)

איתא בספר גימטריאות (אסתר א'): "גידל המלך אחשורוש את המן" (אסתר ג, א), שהיה מגיד לו עתידות על ידי גורלות, ואמר לו: אם ימית את ושתי, יקח מכובדת ממנה, ממשפחה מלכים שיצא טיבעו בעולם; אבל לא גילה לו הקדוש ברוך הוא מי היא".

המלך ציוה לצור את צורתה של ושתי

והנערה אשר תטב בעיני המלך תמלוך תחת ושתי (ב, ד)

באוצר המדרשים אייזנשטיין (אסתר) נאמר: "ומפני שהיתה כלילת יופי, צוה לצור צורתה בכותל, כדי שלא תמלוך אשה במקומה אלא יפה כמותה ב".

אסתר המלכה נקראת אילת השחר – שהלבינה עונות ישראל

ויהי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו (ב, ז)

בהקדמת אשכול הכופר [לבעל צרור המור] כתב: "יפה כלבנה (שיר השירים ו, י) כנגד גלות מדי, מצד אסתר המלכה שהיתה יפה כלבנה, וכן שהלבינה עונות

א. המיוחס לרבי יהודה החסיד.

ב. ראה באסתר"ר (ו, יא) שכאשר המליך המלך את אסתר, הוריד את איקונין של ושתי. "וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי, עד שהמליכו את אסתר היתה איקונין של ושתי קיימת, כיון שנשא את אסתר בת טובים בת גנוסים, אמר תיחות ושתי תיסק אסתר, הדא הוא דכתיב וימליכה תחת ושתי".

אמנם יעויין בדברי המהר"ל (אור חדש, פ"ב) דביאר בדברי המדרש שאין הכוונה לתמונת וצורת איקונין שהיתה חקוקה בכותל, אלא דהיתה ושתי במחשבתו כל זמן שלא באה אסתר. וז"ל: "איקונין של ושתי ודמותה היה לפניו תמיד אחר הריגתה, וכאשר נשא את אסתר לא היה בדעתו ובמחשבתו עוד ושתי, וזה דכתיב וימליכה תחת ושתי. ומה שאמר שהיתה איקונין דושתי מעל מיטתו, היינו כאשר היה שוכב על מטתו היה כנגדו דיוקן ושתי, אבל אין נראה לפרש שהיה איקונין של ושתי על מטתו, כי אחר שנהרגה ושתי למה היה לו איקונין של ושתי על מטתו, רק שלא סר איקונין שלה מן מחשבתו".

ישראל וכו', ואולי על זה נקראת אילת השחר לפי שעמדה בסוף שחרותם של ישראל בגלות בבל, ובתחלת שחרותם של ישראל בגלות יון, ואחר שישאל היו שחורים כעורב מצד עונותם היו צריכים מי שילבנם, וזאת היא אסתר המלכה שהיתה יפה כלבנה ללבן עונתיהם של ישראל ג'.

מדוע צוה מרדכי על אסתר שלא תגלה עמה

כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד (ב, י)

בילקוט שמעוני (אסתר, רמז תתרג) מובא: "כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד, שהיה בורח מן הגדולה, שהיה המלך אומר לאסתר בת מי את אצל מי גדלת ואעשה אותם גדולים מלכים ושלטונים, אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה בורח מן הגדולה חייך שאני מגדלך ד'".

אסתר לא גילתה עמה ומולדתה – בכדי שתוכל להכניס את השדה

אין אסתר מגדת עמה ומולדתה (ב, יב)

כתב החיד"א (חומת אנה, אסתר ב' אות ו'): "הרב זרע ברוך (ח"ג דף י"ב) נתן טעם למה לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, שהטעם הוא מפני שהיתה מכנסת שידה במקומה. ואחשוורוש לא היה מדבר עם אסתר שאינה בת מלכים ולכן היתה יכולה להכניס שידה במקומה. כי הנה אמרו רז"ל שצריך לדבר עם אשתו שמא תתחלף בשידה, משמע שאין לה רשות לשנות הקול כאשתו".

עצת בגתן ותרש התגלתה מהודאת פיהם

קצף בגתן ותרש שני סריסי הסף ויבקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש: ויודע הדבר למרדכי וגו' (ב, כא-כב)

באוצר המדרשים (אייזנשטיין) הביא דבר פלא ממגילת מרדכי, כיצד נודע הדבר למרדכי על מזימת בגתן ותרש. "וירא אותם מתלחשים והכיר עצתם וחשב שהם חושבים לשלוח יד במלך ויגד זה הענין אל המלך: והמלך חקר את הדבר וראה וידע

ג. ולפי זה מובן עומק הדבר, ששמה של אסתר היה גם על שם הסיהרא - הלבנה כמבואר בגמ' (מגילה יג, א).

ד. ועיי"ש טעם נוסף.

אותו מהודאת פיהם^ה ויצו המלך לתלותם". נראה בדבריו, כי מרדכי לא שמע בפירוש עצתם הרעה, אלא חשד בהם והמלך גילה את זממם מהודאת פיהם.

אמנם בגמ' במגילה (יג, ב) מבואר כי מרדכי שמע אותם מתלחשים בלשון טורסי, "אמר רבי יוחנן: בגתן ותרש שני טרסיים הוו, והיו מספרין בלשון טורסי, ואומרים: מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו, בא ונטיל ארס בספל כדי שימות. והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה, והיה יודע בשבעים לשון".

פרק ג'

אחשורוש עשה את המן לע"ז בחושו כי על
ידו זכה לאסתר

וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחווים להמן כי
כן צוה לו המלך (ג, ב)

בפירוש שלום אסתר כתב בטעמא דמילתא שאחשורוש ציוה כן, "אמר
יצחק, מה שאמר כי כן צוה לו ולא אמר 'להם', כי עשאו אלוה בחושו כי
באמצעות מזלו זכה לקחת לאסתר א".

המן הטריח בדברים על המלך ביום ובלילה

אם על המלך טוב יכתב לאבדם (ג, ט)

באוצר המדרשים אייזנשטיין (אסתר) איתא: "אמר המן לאחשורוש נאבד כל
איש כאיש אחד, אמר אחשורוש אין אנו יכולים, אמר לו המן למה? אמר לו
מפני שאלהיהם לא עזבם כל עיקר, ומלכים ראשונים שהיו גבורים ממני כל מי
שבא עליהם בטלו מן העולם והיו לקלון. אעפ"כ המן הטריח לאחשורוש בדברים
ביום ובלילה, ויועצו עצות רעות על ישראל וכו".

המן היה מטריח על המלך ימים ולילות

הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך (ג, יא)

בילקו"ש (אסתר, תרנ"ז), "א"ר שמעון בשעה שאמר המן לאחשורוש לאבד
את ישראל, אמר לו אין אנו יכולים שאין אלהיהם עוזבם כל עיקר, והיה מטריח
על אחשורוש ימים ולילות, אמר לו הואיל וכך הוא נמלך בחכמים ובחרטומים וכו',
אמר להם המן והלא נבוכדנאצר החריב את ביתו ושרף את היכלו והגלה את

א. ראה עוד לעיל (ב, א) דהמן היה מגיד עתידות למלך.

ישראל לבבל ולא היה יכול לעשות בו כליה, כיון שאמור לכם כענין הזה מיד קבלו ממנו וכתבו אגרות וחתמוהו ונתנו לו"ב.

המן היה אכזר יותר מעמלק

להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים

ביום אחד (ג, יג)

כתב בעל צרור המור (פרשת האזינו), "וראש פתנים אכזר. זה המן שהיה אכזר יותר מעמלק דכתיב ביה טף ונשים ביום אחד".

אכזריותו של המן

להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים

ביום אחד (ג, יד)

כתב הכלי חמדה (למהר"ש לניאדו): "ובכלל רשעותו רצה שיהרגו הנער תחלה בפני הזקן לצערו לזקן, וכן הטף בפני אמותם הנשים, וזהו אומרו **מנער ועד זקן טף ונשים**, מרוב אכזריותו על עם קדש".

ב. באוצר המדרשים אייזנשטיין (אסתר) איתא: "אמר המן לאחשוורוש נאבד כל איש כאיש אחד, אמר אחשוורוש אין אנו יכולים, אמר לו המן למה? אמר לו מפני שאלהיהם לא עזבם כל עיקר, ומלכים ראשונים שהיו גבורים ממני כל מי שבא עליהם בטלו מן העולם והיו לקלון. אעפ"כ המן הטריח לאחשוורוש בדברים ביום ובלילה, ויועצו עצות רעות על ישראל וכו'".

פרק ד'

מחבר ספר מבני בניו של אחשורוש

ותתחלחל המלכה מאוד (ד, ז)

במדרש (אסתר"ר ח, ג) נחלקו רבותינו האם ילדה אסתר מאחשורוש, או שאחר שהפילה כאשר נתחלחלה שוב לא ילדה ממנו. "א"ר יודן ברבי סימון, דריוש האחרון בנה של אסתר היה, טהור מאמו וטמא מאביו".

ביטוי נדיר כתב המנות הלוי (א, יג-טו) על מחבר שהליץ בעד אחשורוש: "והנה מנהגו בביאור המגילה הזו להליץ בעד אחשורוש, ולהחשיבו ולהכירו לאחרים שהיה חכם וישר בכל דרכיו, והאמת אהבת נפשו אהבו, אולי הוא מבני בניו אשר באו מבנה של אסתר המלכה".

בני הפלטרין ביקשו ליטול את בגדי אסתר
וכבודה

ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת (ד, טז)

חז"ל במדרש תהלים (שוחר טוב, מזמור כב) תיארו לנו את כניסתה של אסתר אל המלך, כאשר בני הפלטרין ביקשו לחלק את בגדיה ויקר תפארתה. "וכשאמרה ובכן אבוא אל המלך, התחילו בני פלטרין אומרים עכשיו הוא כועס עליה, ונגזר עליה מיתה, והיה כל אחד ואחד אומר אני אטול את בגדיה, וזה אומר אני אטול תכשיטיה, [וזה אומר אני אטול את קדשיה, וזה אומר אני אטול את פורפריה שלה של מלכות, שנאמר יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל (תהלים כב, יט), וכיון שהיתה צופה ורואה כן], היתה מתפללת ואומרת ואתה ה' אל תרחק אילותי לעזרתי חושה".

פרק ה'

מדוע יושב המלך נוכח פתח הבית

והמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית

(ה, א)

בפירוש הקדמון אבן יחיא למגילה, פירש בזה, שהיות והימים הללו היו ימי ניסן, ועדיין הקרה מצויה לכך מקומו של המלך היה בחצר הפנימית, "המלך היה יושב על כסא מלכותו ונוכח פתח הבית, כי להיות הזמן נוטה לקור היה עומד בבתי גואי. ולהיות היום ההוא נוטה לחום היה יושב נוכח הבית, לקבל נחת רוח בנשיבת רוח".

בני המן ניסו להטיל כישוף על אסתר

ויהי כראות המלך את אסתר נשאה חן בעיניו (ה, ב)

במדרש תהילים (שומר טוב, פרק כב) מבואר, כי בניו ואוכלסיו של המן ניסו בכשפיהם לגנות את אסתר בעיני המלך, ולא צלחה מזימתם. "ר' יהודה אמר] עשו לי כשפים שיעשו ידי ורגליי כאורות לפני אחשוורוש, ונעשה לי נס והוארו ידי ורגלי כהדין סנפורינן".

לאחר אכילתו האדם יותר קל מכשהוא רעב

יבוא המלך והמן אל המשתה אשר עשיתי (ה, ד)

הרש"ש (בבא מציעא עט, ב) הביא שכתבו החוקרים הטבעיים, **דאדם אחר אכילתו משקלו קל מכשהוא רעב**, עיי"ש בנועם דבריו.

וציינו דאשתמיט מיניה דהם אלו דברי הרא"ש במס' ערכין (יט, א) על המשנה האומר משקלי עלי נותן משקלו, כתב שם הרא"ש (הובא בשיטה מקובצת ד"ה משקלי עלי) וז"ל: צריך לדקדק באיזה עת ישקלו אותו, **כי הדבר ידוע שאדם כבד יותר בבוקר קודם אכילה מאחר אכילה**, ומסתברא הכל כשעת הנדר. ע"כ.

והביאו מקור לדברים מספר הברית (ח"א מ"ו פ"ב), "האש לדעת הקדמונים אין לו כובד כלפי מטה, אבל האחרונים בחנו ועמדו בנסיון שיש לו כובד, אך

הוא יותר קל שבכל הנמצאים, כאשר תראה בברזל המלוכלך באש שישקול יותר ממה ששקל מקודם שבא באש, לכן גם האדם בעת רעבונו ישקל יותר ממה שישקל בעת שמלא כרסו ואכל ושבע, וזה לסיבת כובד חום הטבעי המתגבר בו מחמת זלעפות רעב".

שמות אוצרות המן היו חקוקים על חגורתו

וכל זה איננו שוה לי (ה, יג)

בלקח טוב (ה, יג) איתא, "מלמד שהיו כל שמות אוצרותיו חקוקים בחגורתו, והיה מסתכל בהם, ואמר וכל זה איננו שוה לי א".

רוחבו של העץ אותו הכין המן

ויטב הדבר בעיני המן ויעש העץ (ה, יד)

במדרש פסיקתא זוטריתא (לקח טוב ה, יד) מתואר מה היה רוחבו של העץ, ומהיכן נטלו המן. "ויש אומרים שהלך וקיצץ ארז מגינת הביתן, ארכו נ' אמה, ורחבו י"ב אמות".

א. ראה בגמ' (מגילה טו, ב): "וכל זה איננו שוה לי - מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקין על לבו".

פרק ו'

הכרוז שחפץ המן שיכריזו לפניו

והרכיבהו על הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו ככה יעשה לאיש
אשר המלך חפץ ביקרו (ו, ט)

כתב במדרש רבי נחום בר יעקב ז"ל (הובא במנות הלוי, פ"ו, ז, ח, ט) וז"ל, "יביאו לבוש מלכות, ואחד מגדולי המלכות יכריז ויאמר, כל מי שלא יכרע ולא ישתחוה לו יהרג, ובת המלך ינתן לו", ע"כ א.

ככה יעשה למי שמלכו של עולם חפץ ביקרו

וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר
המלך חפץ ביקרו (ו, יא)

תיאור על מעמד רכיבתו של מרדכי ברחוב העיר, מצינו במדרש פנים אחרים (נוסח ב' פרק ו'): "כשעלה מרדכי על הסוס היו הכל מקלסין לפניו, ואבוקות דולקות כנגדו, והוא אומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו (תהלים קיח, א), עד שהוא גומר כל הפרשה כולה והן עונין אחריו, א"ר לוי המן קרא ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, וישראל עונין לא המלך שבארץ, אלא המלך שבשמים".

מדוע בתו של המן קפצה מראש הגג

אבל וחפוי ראש (ו, יב)

בטעם אבלותו של המן מובא במדרש פנים אחרים (נוסח ב' פרק ו'): "בתו של המן הציצה בעד החלון וראתה אותו באותו קלון ונפלה ומתה". הרי שהרגה את עצמה לרוב צערה על בזיון אביה. וכן הוא במדרש (אסתר רבה, י, ה): "בתו של המן נשקפה מן החלון לראות בצליבא, וכיון שראתה מרדכי רוכב ואביה מכריז לפניו ככה יעשה לאיש, השליכה עצמה לארץ ומתה".

אמנם בגמ' (מגילה טז, א) מובא מעשה זה בשינוי: "כי הוה נקיט ואזיל בשבילא דבי המן, חזיתיה ברתיא דקיימא אאיגרא, סברה האי דרכיב אבוה, והאי

א. ועיין במנות הלוי שביאר בדבריו.

דמסגי קמיה מרדכי, שקלה עציצא דבית הכסא ושדיתיה ארישא דאבוה, דלי
עיניה וחזת דאבוה הוא, נפלה מאיגרא לארעא ומתה, והיינו דכתיב וישב מרדכי
אל שער המלך, אמר רב ששת ששב לשקו ולתעניתו, והמן נדחף אל ביתו אבל
וחפוי ראש, אבל על בתו וחפוי ראש על שאירע לו". הרי שמתחילה לא הכירה
בתו של המן כי המנהיג הוא המן ומרדכי הרכוב.

פרק ז'

המן בסוף ימיו הבין כי מפלתו היא מהקב"ה

כי כלתה אליו הרעה מאת המלך (ז, טז)

בספר כד הקמח (ערך פורים) כתב, דהמן באחריתו הכיר שמפלתו הינה בגבורתו של מלך מלכי המלכים. וז"ל: "וכאשר ירד ממעלה והוצרך להביא הלבוש והסוס והוצרך לעשות למרדכי את כל הכבוד ההוא, אז נתן אל לבו ונתבררה לו מפלתו וכו', והשיב לה המלך מי הוא זה ואי זה הוא, ואמרה אסתר איש צר ואויב, אז נתן אל לבו משלם והשגיח הענין, והוברר לו הדבר שנפילתו זאת בכח הש"י המיוחד, הוא שכתוב עליו כי כלתה אליו הרעה מאת המלך העליון יתעלה כי לא אמר אחשוורוש"א.

יש להוסיף, כי במילים אלו מרמז בסופי תיבות שם הוי"ה, ולדרכו של הכד הקמח אתי שפיר, דבאמת כעת הבין שהקב"ה הוא מנהיג את עולמו, וכלתה אליו הרעה מאת מלך מלכי המלכים.

המן נתלה בזכות אברהם

ויתלו את המן על העץ (ז, טז)

דבר פלא איתא בספר גימטריאות ב (אסתר, אות יא): "ועל דבר "והשענו תחת העץ" (בראשית יח, טז) - נתלה המן, בזכות אברהם. וזהו: "וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי" (אסתר ו, ב), [סופי וראשי התיבות] אברהם ג. לכך אמר: "אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך" (שם ד, יג).

המן וכל זרעו רצו למרוד במלך

ויאמר חרבונה וגו' גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר

- א. ראה עוד באסתר"ר (י, ה), כי המן הרשע בעת נפילתו אמר: "אותו רשע מה היה אומר (תהלים ל) ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם, ה' ברצונך העמדתה להררי עוז, הסתרת פניך הייתי נבהל".
- ב. לרבי יהודה ברבי שמואל החסיד מאשפירא - בעל ספר חסידים.
- ג. ראה עוד בדברי החיד"א (חומת אנך, תהילים כב) בשם מדרש תלפיות, כי אסתר ניצלה בזכותו של אברהם, עי"ש.

דבר טוב על המלך עמד בבית המן וגו' ויאמר המלך תלהו עליו

(ז, ט)

חידוש גדול כתב בעל צרור המור (פרשת האזינו) וז"ל: "לפי שהמן וכל זרעו היו קושרים במלך. והיו רוצים להסב המלוכה להמן לפי שהיה יותר מיוחס מאחשורוש. ולכן אמר חרבונא אשר דבר טוב על המלך. כי הטעם שרצה להרוג למרדכי לפי שגילה למלך מה שהיו רוצים לעשות בגתנא ותרש. ואם יהרוג למרדכי לא ישאר במלכות מי שיגלה למלך הקשר שיעשו על המלך. ולכן היתה הגזירה שיומת המן ובניו וכל זרעו ומשפחתו לפי שהיו קושרים במלך".

ויש להביא סמך לדברים מהא דאיתא בפסיקתא זוטריתא (לקח טוב ו, יד) בטעם הדבר ששלחה אסתר להביא את המן בבהלה: "אמרה אסתר בניו של המן איפרכין במדינות, אלכדהו קודם שישגר להם הדברים הללו וימרדו במלך, לכך נאמר ויבהילו להביא את המן". הרי שהמן וזרעו היו מורדים במלך^ד.

ד. אכן אין זו ראיה גמורה, דניתן לומר שכוונת הפסיקתא דכאשר ישמעו בני המן את אשר נעשה לו ימרדו במלך, אולם אין ראיה מוכחת שאף קודם לכן היו קושרים על המלך.

פרק ח'

ממונו של המן התחלק לשלשה חלקים

ותשם אסתר את מרדכי על בית המן (ח, ב)

בהקדמת הספר אשכול הכופר (לבעל צרור המזר, ומקורו מהמדרש שוחר טוב, תהלים כב) כתב, "לשלשה חלקים נחלק ממונו של המן, אחד למרדכי ואסתר, ואחד לתלמידי חכמים, ואחד לבניין בית המקדש".

פרק ט'

ריבוי צדקה – כנגד גזירת המן שלא בטלה

ומתנות לאביונים (ט, כב)

כתב רבי חיים פאלאג'י (מועד לכל חי, סי' לא) וז"ל: "עוד נראה לתת טעם על הרבות צדקה בפורים יותר מכל המועדות, יען גזרת המן לא נתבטלה כי אם לפי שעה, וביום פקדו משם והלאה רבו הגזירות והשמדות וההריגות והגרושין במלכות יון, עד שמטעם זה לא נזכר שם הוי"ה ב"ה במגילה, כי אין הקב"ה מיחד שמו על הפורענות וכו' א".

פרשת זכור

צוואת תמנע לעמלק

זכור, ויבא עמלק וילחם עם ישראל (שמות יז, ח)

כתב בעל צרור המור (שמות יז, ח) ובפירושו אשכול הכופר (מגיל"א, הקדמה) בשם המדרש¹: אבל רבותינו ז"ל עשו מדרש ואמרו, שזה היה בצוואת תמנע לאליפז, שצוה לעמלק בנו, שילחם בישראל ויטור להם איבת עולם, ואמרו שזאת השנאה היתה בסבת שהיא היתה רוצה להזדווג בזרע אברהם או בזרע יצחק, ואברהם ויצחק לא הסכימו להתחתן בזרע ארור וטמא, וכשראתה כך נעשתה פילגש לאליפז בן עשו, אחר שלא זכתה להיות אשה, וכשנולד עמלק לאליפז צוותה בשעת מותה, שילחם עמהם מלחמה עולמית, וזהו ויבא עמלק בעצת אמו, או אם אמו".

 ב. לא נודע מקורו, ועיין תורה שלמה (שמות חלק יד פי"ז אות מו).

לעילוי נשמת

סבי רבי **שמואל זאב** ז"ל ב"ר **יצחק נתן** הי"ד לוי
מחנך ילדי ישראל באמונה ובמסירות
עשרות בשנים

סבתי מרת **יסכה** ע"ה ב"ר **ישראל זינגר** ז"ל
תפילתה הזכה ואמונתה היוו לנו סמל ודוגמא

סבי רבי **דוד** ב"ר דן **גרינברג** ז"ל
בן אחר בן לבעל הט"ז
ונו"נ לרבי משה ב"ר דן שהם אב"ד דאלינא
סבתי מרת **פייגא רבקה** ע"ה ב"ר **שלמה גולדנברג** הי"ד
היו מופלאים בנעימות הליכותיהם, בהכנסת אורחים
ובקיום התורה ומצוותיה בתמימות ובیشרות לב

דודותי מרת **מלכה** ע"ה ב"ר **שלמה** הי"ד **פריד**
אחותה מרת **רחל** ע"ה ב"ר **שלמה** הי"ד
ובעלה ר' **רפאל יצחק** ב"ר **שלמה משה** הי"ד **פרלה**
נשאו ונתנו באמונה, טוב ליבם וישרותם היו לתהילה

דודתי מרת **קילא איטא גרינברג** ע"ה
בת הרה"ח **אברהם מרדכי מליק** ז"ל

תנצב"ה

לזכרון עולם

אשה יראת ד' היא תתהלל
מרת **דבורה סוקולובסקי** ע"ה
ב"ר מיכאל ז"ל

עוז והדר לבשה להרבות כבוד שמים
רבים השיבה מעוון

בניה ובנותיה וכל צאצאיה ממשיכים בדרך
שגדלה אותם לאהבת תורה ויראת שמים

יהי זכרה ברוך

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

בן העליה היקר
הקדוש **יוסף דב ויסמן** הי"ד
ב"ר חיים ז"ל

מבחירי התלמידים של ישיבת "חברון"
נהרג עקה"ש אור ליום ח' אדר א' תשל"ח
בפיצוץ אוטובוס בירושלים עיה"ק
ע"י מרצחים זדים ארורים.
בן יחיד להוריו,
נחמד ואהוב על כל יודעיו.
בשנות חייו המעטות,
הרבה בלימוד תורה ובמצוות.
רדף צדקה וחסד,
והכל בענות חן והצנע לכת.

ת.נ.צ.ב. ה

לעילוי נשמת

אבינו עטרת ראשינו
הרב **יצחק נתן לוי** ז"ל
ב"ר שמואל זאב ז"ל

חינך את ילדיו בדרך התורה,
נשא את יסוריו בדומיה,
וישרותו היתה לתהילה.

יצאה נשמתו בטהרה
ביום י"ז סיון תשע"ז

ת.ג.צ.ב.ה